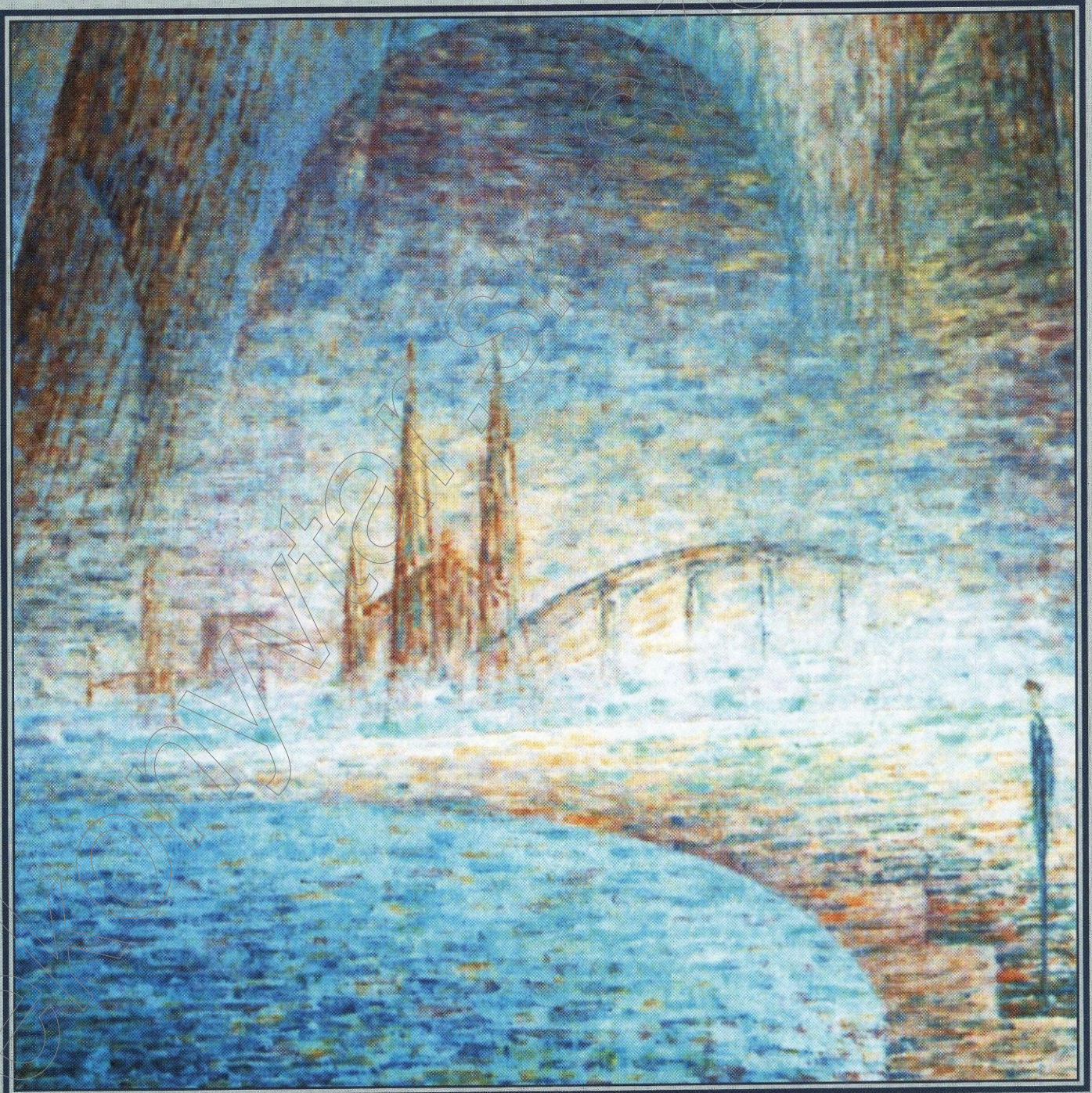

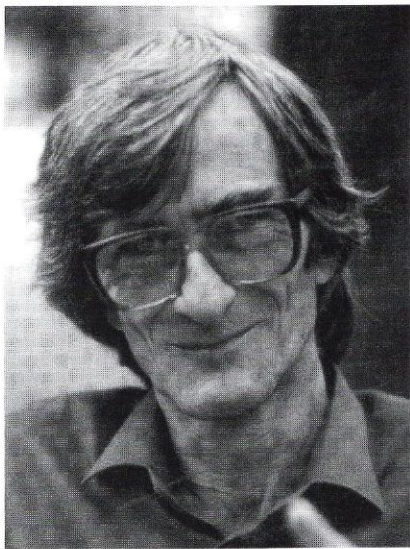
SZEGED

A város
folyóirata

15. évfolyam 3. szám
2003. március

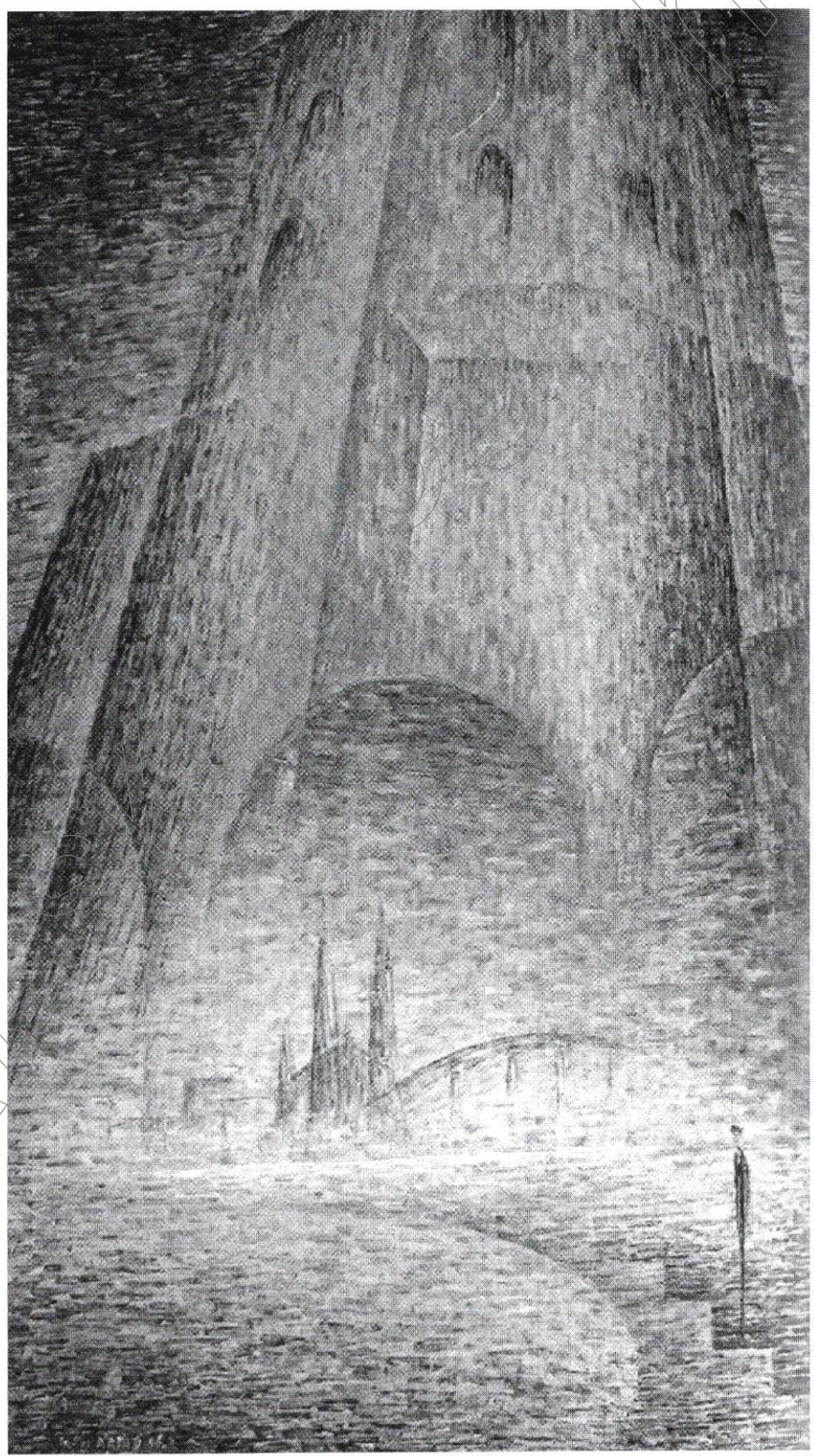

Szűcs Árpád

sz.1933. márc. 26.

Tornyok

„... Mint a költő, aki hasonlatok, metaforák, ritmusok, rímek, dallamok segítségével alkotja újjá a valóság racionális képét, úgy alkotja újjá Szűcs Árpád ezt a várost. Van ilyen: Szűcs Árpád Szegedje. S ez a városkép több egyszerű látványnál, képeskönyvnél, kirakós játéknál – ez a város történetiségében, épített alkotásaiban, jellemző motívumaiban, szerelmes sétáiban, részeg hajnalaiban, felfedező utak élményeiben egyszerre dokumentálhatók. A lélek tárházában, melynek nem csupán neki van kulcsa. Ebben a Szűcs Árpád-i Szegedben nőhet a Dóm önmaga fölé, mint ahogy önnön erejét meghaladó hités fogadalommal teremtette meg ezt a város polgársága, válhat eget nyársaló jelképpé, mely világszerte hirdeti a kultúrák egyetemességét...” (Tandi Lajos)

SZEGED

Várostörténeti, kulturális
és közéleti magazin
15. évfolyam, 3. szám
2003. március

Tartalom

SZEGEDÉRT ALAPÍTVÁNY	2	Egyet akarunk! – Gregor József
	3	A sakkvilág csúcsein (Az idei fődíjas Lékó Péter sakknagyemester) – Bagaméry László
	6	Biopolisz a napfény városában? (A tudományos kuratórium díjazottja Dudits Dénes akadémikus) – <i>Chikán Ágnes</i>
	8	Vers-válaszok (A művészeti kuratórium díjazottja Polner Zoltán költő, újságíró, néprajzkutató) – <i>Tandi Lajos</i>
	10	Nincs megállás! (A társadalmi-állampolgári kuratórium díjazottja Orbán Hedvig népművelő) – <i>Ólveczki Imre</i>
MÚLTUNKBÓL	12	Szeged történetének rövid foglalata (A város igazgatása) – <i>Blazovich László</i>
	14	Szervezés és szervezet (A Város intézménytörténetéből 1872–1918) – <i>Ruszoly József</i>
ÁRVÍZ KOSSUTH-ÉV	19	A Nagyarvíz Tápén (In memoriam Hegedűs István jegyző) – <i>iff. Lele József</i>
	22	Útban az emigráció felé (Kossuth útja Vidinig) – <i>Pelyach István</i>
	26	A mi zászlónk (Egy csodás nap emlékei Szabadkán) – <i>Dévavári D. Zoltán</i>
	28	Kossuth-büszk Moravicán (Egy szobor kalandos története) – <i>Perlovácz Antal–Csubela Ferenc</i>
	30	„Ha hazánk, édes közönyünk segítségünkre szorul...” (Az alsóvárosi ferences kolostor 1848/49-es történetéhez) – <i>Miklós Péter</i>
	32	Polgári állam és katolikus egyház (Sarnyai Máté könyve) – <i>Miklós Péter</i>
SZÜLETÉSNAPOK	33	Szikratávirat (Juhász Gyula verse) – <i>Péter László</i>
	34	A „La Hungarie Républicaine” és Juhász Gyula (Az Irodalomtörténeti Közlemények 1956. évi 3. számából) – <i>Vág Sándor</i>
	39	Egy reneszánsz mester Szegeden (Tóth Sándor szobrászművész hetvenéves) – <i>Tóth Attila</i>
	42	Dióhéjban (Önéletrajzi vallomás) – <i>Szűcs Árpád</i>
PORTRE	45	Perbíró professzor, az első patronálóm (Emlékezés a kiváló jogtudósra) – <i>Veres József</i>
GONDOLATOK	48	Tollhegy – <i>Maróti Egon</i>

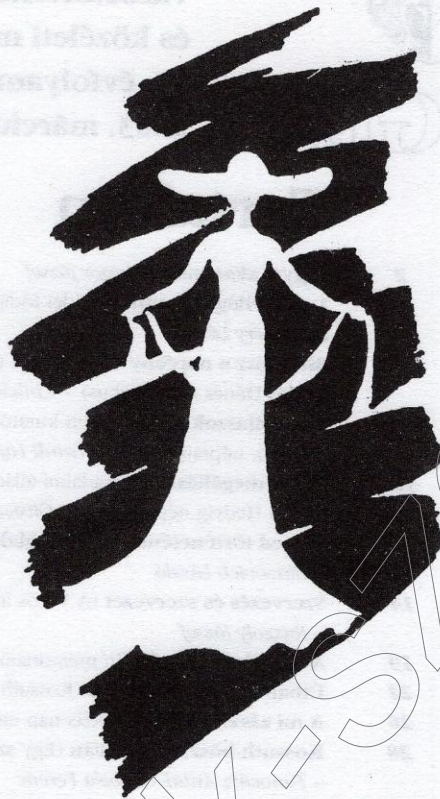
A címlapon – **Részben az egész** – *Szűcs Árpád* Tornycok című festmények részlete. A borító 2. oldalán **Szűcs Árpád: Tornycok**, részlet *Tandi Lajos* tanulmányából. A borító 3. oldalán **egy lap az egykori Grün-nyomdából**. A hátlapon *Egyedi Zoltán: Légből kapott képek – 3.*

A lap a Nemzeti Kulturális Alapprogram támogatásával jelenik meg.

SZEGED

a város folyóirata
Megjelenik havonta
Főszerkesztő: ZOMBORI MIHÁLY
Felelős szerkesztő: TANDI LAJOS
Szerkesztőbizottság: Benyik György, Darvasi László, Gyémánt Iván,
Lengyel András, Koczor György, Sándor János, Zombori István
Kiadja a Szeged Ifjúsági Ház
Kulturális, Fejlesztő és Médiaközpont Kht.
6721 Szeged, Felső Tiszapart 2. Telefon: 423-638.
Felelős kiadó: Szemenyei Sarolta
Szerkesztőség: 6721 Szeged, Dózsa György utca 2.
Telefon és fax: 62/422-831
Készült: E-press Nyomda, Nyomdaipari Szolgáltató Kft.
6722 Szeged, Jósika u. 27. Tel.: 62/424-964
ISSN 0239-1384

Ára 150 Ft

Egyet akarunk!

Meglehetősen furcsán érzem magam, hiszen szinte minden szerepben voltam már jelen a Szegedért Alapítvány Díjkiosztó Gálaműsorán. Vezettem a műsort, énekeltém, mondtam verset, – és ha emlékeznek – vezényeltem a Szegedi Szimfonikusokat. Lehettem a leghálásabb szerepben is, hiszen 1991-ben ugyanezen a színpadon vettem át az alapítvány fődíját. Soros elnökként ünnepi sorokat víszont soha nem írtam, és még csak nem is gondoltam arra, hogy ez előfordulhat.

Most ez a feladatom, és ezt is tiszta szívből, örömmel teszem, hiszen számomra is, mint minden eddigi soros elnöknek megtisztelő, hogy egy éven át vezethetem a város egyik legrangosabb civil szervezetét. Felemelő érzés, hogy a díjkiosztó gálaműsoron köszönhetem Önöket, és mindenekelőtt azokat a kiválóságokat, akik ebben az évben átveszik az alapítvány díjait.

Helyzetem annyiban is egyedi, hogy az eddigi soros elnökök valamennyien a gazdasági és pénzügyi világ jeles képviselői voltak, jómagam pedig azokat a művészeket képviselem, akikért – többek között – a Szegedért Alapítványt közel másfél évtizede létrehozták. Mindezekből fakadóan lehetek abszolút szubjektív.

Mitől jól működő szervezet a Szegedért Alapítvány, és mitől vált ünneppé az alapítvány díjkiosztó gálaműsora? A válasz olyan egyszerű, hogy szinte az a furcsa, hogy nem működik minden városban egy-egy ilyen civil szervezet. A kulcsszó az összefogás, az együttműködés.

A Szegedért Alapítvány támogatói, az elnökség, a felügyelő bizottság és a kuratóriumok tagjai nagyon különböző emberek. Más az élethelyzetük, különböző a hivatásuk, eltérőek a politikai nézeteik, mégis tudnak egyet akarni. Képesek együttműködni a város tudományos, művészeti életéért; el tudják fogadni mások igazságát is, nem akarnak kirekeszteni, az eredmények közösek. Nincsenek vitáink? Vannak bizony, néha szenvedélyesek. De nincsenek mi és ők, nincsenek jók és rosszak, hanem mi együtt vagyunk egy közösség. Az alapítványt irányító és a döntéseket hozó testületekben a vezérigazgató, a bankár, az irodalmár, a zenetudós, a vállalkozó, a történész, a genetikus és az újságíró szava ugyanannyit ér, mindenki a maga lehetőségeit és értékeit teszi hozzá a város gazdagítására irányuló cselekvéshez. Mi nem betartunk egymásnak, hanem megtartjuk egymást és az egymásnak adott szavunkat. Nem hisszük természetesen azt, hogy mi formáljuk a várost, csak azt gondoljuk, hogy létünkkel és működésünkkel hozzájárulunk egy értékeit megbecsülő, normálisan működő város megteremtéséhez.

Ilyen értékeknek érezzük az évről-évre visszatérő díjainkat. Ezeket gálaműsor keretében adjuk át, ezért készülünk rá izgalommal, és igyekszünk minden alkalommal olyan művészeket megnyerni, akik a magyar kultúra élvonalát reprezentálják. Ez azért is kötelességünk, mert akikért a díjátadó gála szól, Szegedet reprezentálják.

A díjazottak példája cáfolja azt a közmondást, miszerint „senki sem lehet próféta a saját hazájában”. Kitüntetettjeink itt élnek, alkotnak közöttünk, teljesítményük közismert. Ha végigmennék a város utcáin, ismerősként üdvözlik a sakknagymestert, a tudóst, a költőt, a népművelőt. Közülünk emelkednek ki, amiért nem irigyek, hanem hálásak vagyunk. A Szegedért Alapítvány díjai e hálát és elismerést hivatottak kifejezni.

Gregor József
a Szegedért Alapítvány soros elnöke

Fotó: Veréb Simon

A sakkvilág csúcsain

Az idei fődíjas: Lékó Péter sakknagymester

Az 1979-ben Szabadkán született és 1981 óta Szegeden élő Lékó Péter ma a világon az egyik legismertebb és elismertebb magyar és szegedi, aki magyarságát és szegediségét minden alkalommal büszkén hirdeti. Sakkozói pályafutása tüneményes. 1994-ben ifjúsági világbajnok, és tizenégy évesen a világ legfiatalabb nagymestere. Az elmúlt közel egy évtizedben sorra nyeri a nemzetközi mestertornákat. Ezek közül kiemelkedik az 1999-es bordói Grand Prix és a dortmundi verseny megnyerése, 2000-ben Isztambulban legyőzi páros sakkmérkőzésen a FIDE világbajnok Alexander Halifmant. Eddigi pályafutásának legfényesebb éve 2002: győzelem a dubai világkupán, majd Dortmundban a világbajnok jelöltek versenyének megnyerésével jogot szerez arra, hogy ő legyen a világbajnok kihívója. A világbajnoki párosmérkőzésre ebben az évben kerül sor, magyar férfi sakkszenvedő eddig a szintig, a világbajnoki cím megnyerésének lehetőségéig még soha nem jutott el.

Lékó Péter nemcsak egyéni sikerekre törekszik. Évek óta a magyar férfi sakkválogatott elsőtáblás játékosa, vezetésével lett ezüstérmes a magyar csapat az 1999-es Európa Bajnokságon és tavaly a sakkolimpián. Lékó Péter amellet, hogy szupertehetség, izig-vérig mai fiatalember. Rendszeresen focizik a Délmagyarország kispályás csapatában, szereti a zenét, a természetet.

Bár élete jelentős részét felkészüléssel, versenyeken és külföldön tölti, körünkben, szegediek között nőtt fel. Itt lett reménységből sikeres ember, akinek tehetsége melletti szorgalma, kitartása példa lehet minden fiatal számára.

1991-ben a Szegedért Alapítvány díjazottja volt egy 12 éves kisfiú, ma pedig a fődíjjal ismerjük el mindazt, amivel a magyar sakkélet és Szeged hírnevét növeli a világban.

Még aktív sportoló koromban, pontosabban labdarúgóként, amikor valaki a sakkot sportágként emlegette, megmosolyogtam. Ki gondolta akkor, hogy eljön az idő és a labdarúgáson hahotázunk, amikor sportként próbálja valaki elhíttetni velünk a nagy semmit. Már abban sem vagyok biztos, hogy a foci mai él-játékosai többet és keményebben edzenek a bajnoki mérkőzésekre, mint a sakkozók. Egy olimpia, egy világbajnok jelölti páros mérkőzés, vagy egy nagy nemzetközi torna óriási fizikai állóképességet és szellemi frissességet követel a 64 kocka világsztrájarai-

tól. És ennél a sportágnál nem elég a játéktérre dobni a mezt és focisapkát, itt tehetségesnek kell lenni. Istenáldotta tehetségnek.

Bizonyára a Lékó-családban sem gondolta senki 1979. szeptember 8-án, amikor Péter Szabadkán meglátta a napvilágot, hogy olyan csodagyerek született, mint a fiatal Mozart vagy Chopin volt. Hét éves korában édesapjától leste el a sakkjátékot, egy év múlva, 1987-ben Szegedre költöztek. Tizenkét évesen mutatkozott be először a világnak egy dortmundi nemzetközi tornán. Ettől kezdve aztán nem volt megállás. 1994-ben 14 éves és 4 hónapos korában

minden idők legfiatalabb nagymestere lett, s ugyanebben az évben ifjúsági világbajnok.

Még csak 11 és fél éves volt, amikor már csak hajszal választotta el a nemzetközi mesteri normától. Mamaiába készült a korosztályos Európai-bajnokságra, amikor először leültünk a szerkesztőségi szobába beszélgetni Péterrel és édesapjával.

– Két versenyen is csak fél ponttal maradtam le a nemzetközi mesteri normától. Károlyi Tibor mesterral dolgozzuk ki a megnyitásokat és elemezzük a lejátszott partikat. Egyébként a Dózsa György általános iskola ötödikes magántanulója vagyok, s egy évből nyolc hónapot az edzőmnél, Kecskeméten töltök.

– Hogyan lett sakkozó Péterből? - kérdeztem az édesapát.

– Meg akartam tanítani a gyereket az alaplépésekre. Ő azonban már az elején olyan kombinációkat és logikai megoldásokat talált ki, hogy csak ámultam. Tőlem ugyanis csak amolyan csim-bumm sakkot tanulhatott meg. Ettől kezdve viszont sakk-szakkönyvekkel fektüd és ébredt.

– Péter a 10. és a 12. éven aluliak világbajnokságán Puerto Ricóban és az Egyesült Államokban bronzérmeket nyert, majd Mamaiában Európa-bajnok lett korosztályában. Nem zavarta meg a családot, hogy csodagyerekként kezelik a fiukat?

– Péter szuper gyerek - vette át a szót az édesanya - óriási akaratereje van, nagyon büszkék vagyunk rá. Ő ugyanolyan srác, mint a többi 12-13 éves, hiszen a sakkozás mellett imád focizni, pingpongozni és westerkönyveket olvasni, kedvenc étele pedig a nagymama készíttette kelkáposzta főzelék.

*

Lékó Péternek, ami nem sikerült 12 évesen, azt két év késéssel elérte, s még így is ő lett minden idők legfiatalabb nagymestere, miközben ifjúsági világbajnoki címet is nyert. Megkezdődött a nagy menetelés. A világ minden részéből érkeztek a meghívások, a sakkvilág egyszerűen Lékó-lázban égett. Győzött Dániában, Kolumbiában, Kubában nemzetközi mestertornákon, de In Rogers, ausztrál sakkmeister meghívta Shore Innbe is a 163 sakkozót felvolutató Australian Open Chess Championship sakkversenyre, ahol az előkelő második helyen végzett. A Sunday Telegraph így írt Lékó Péterről:

– Már is a világ elit sakkjátékosai között van. Bekötött szemmel játszva megmérkőzik és megnyeri a játszmát világszponyolban is élenjáró játékosokkal szemben úgy, hogy a fülébe súgják az ellenfél lépéseit, míg ő kizárólag csak a csodálatos memóriájára támaszkodik. Huszonöt játékoskal mérkőzik, s olyan lépéseket tesz, melyek egyszeriben letörrik a nála sokkal idősebb, tapasztaltabb sakkozók törekvéseit.

Az ausztráliai sakkversenyen Lékó Péter mellett Verőczy Zsuzsa női nagymester a 9. helyen végzett. Péterről így nyilatkozott:

– Lékó Péter második és az én kilencedik helyezésem egyértelmű sikernek számít. Nagy öröm számomra, hogy pontosan Péteren keresztül a verseny olyan publicitást kapott az ausztrál sajtóban, amit a rendezők is elismertek. Fontos volt számunkra az is, hogy itt volt egy tehetséges gyerek Magyarországról, aki fiatal, végtelenül tehetséges és amellet még a szó szoros értelmében is gyerek. Mikor megveri

ellenfeleit, nem annyira, de minden más pillanatban kedves, bájos, mindenkihez van egy-két jó szava. És amikor arról beszélünk, hogy egy ország életében mennyire sokat számít a külső megítélés, azt hiszem most Magyarországnak soha jobb reklámot nem tudtam volna elképzelni, mint éppen az ő szereplését Ausztráliában.

*

Következett 1998, amikor is Dortmundban negyedik, Tilburgban második helyen végzett és 40 tornajátszmából csak egyszer állt fel az asztaltól vesztesen. A következő évet egy linairesi 4. helyezéssel nyitotta, majd győzött a bordeauxi Grand Prix-n, ahol a döntőben 1,5:0,5-re megverte a spanyol, egyébként lett származású Shirovot. A végérvényes nemzetközi áttörést és addigi pályafutása legnagyobb sikerét a dortmundi győzelem jelentette, ahol megelőzte többek között Vlagyimir Kramnyikot, az indiai Viswanathan Anandot, az orosz Anatolij Karpovot és az angol Michael Adams-t.

Miközben böngészem a Délmagyarországtól végkielégítésül rajtam maradt fotóarchívumot, bevillannak a jeles események. Díjátadás az év ifjúsági sportolójának, sakkszimulánok, a jövő és a múlt felejtethetetlen partija a 90 éves Liebmann Béla bácsi és a tizenéves Lékó Péter között. Ezekről a képekről még egy aranyos kisfiú mosolyog, aztán egy gyors váltással komoly fiatalember világraszóló eredményei peregnék a képzeletbeli filmszalagon. Az ezredforduló évében Lékó Péter ott folytatta, ahol abbahagyta. Januárban az első WFG páros mérkőzésen 4,5:1,5 arányban legyőzte a világbajnok Alexander Kalifmant. Isztambulban október-novemberben pedig a magyar csapat, Lékó Péterrel az éltáblán, 3-4. helyen végzett, s ezzel hosszú idő után megszerezte a csapat-világbajnokságon való részvétel lehetőségét.

Miközben a szegedi nagymester magánéletében is kellemes változások következtek be, a sakkvilágban is kezd tisztulni a kép. Minden remény megvan arra, hogy újra minden lépés feketén és fehéren lesz nyomon követhető, azaz hamarosan csak egy világbajnoka lesz a sportágnak. Ennek a változásnak köszönhetően óriási érdeklődéssel várták a sportág szerelmesei a dortmundi világbajnok-jelölti versenyt. Két csoportban (Shirov, Topalov, Galfand, Lutz, illetve Barajev, Lékó, Morozevics, Adams) kezdődött a küzdelem. Innen az első kettő Topalov és Shirov, valamint Barajev és Lékó jutott tovább. Lékó szenzációs játékkal Shirovot, Topalov Barajevet búcsúztatta. A négyjátszmas világbajnok-jelölti döntőben már nem lehetett megállítani a magyar nagymestert, akinek győzelmehez az elsők között gratulált a profi világbajnok Vlagyimir Kramnyik. A Shirov elleni mérkőzés után Lékó így érté-

kelt:

– Jól felkészültünk, nagyon örültem, hogy ellenfelem a nyílt sisakos küzdelmet választotta. A támadásvezetésbe nem csúszott hiba, közös elemzésünk is azt bizonyította, hogy Shirovnak már nem volt védelme.

Lékó Kramnyik elleni világbajnoki döntő mérkőzésére a tervek szerint még az idén nyáron sor kerül. Biztató, hogy a klasszikus időbeosztással játszott partikban a szegedi nagymester még nem kapott ki

Kramnyiktól. A másik ágon, a FIDE-én, Kaszparov és Ponomarjov feszül majd egymásnak, a győztesek pedig ezután játszanak az egyesített világbajnoki címért. Lékó Péter teljesítménye már eddig is végérvényesen a valaha élt legnagyobb magyar sakkozó közé emeli. Még a két világháború között Maróczy Gézának lett volna esélye arra, hogy kihívja az aktuális világbajnokot Capablancát, ám pénzfedezet híján a páros meccs nem jöhetett létre. A közelebbi múltban Portisch Lajos és Ribli Zoltán jutott a Lékóhoz mérhető magasságokba, a legjobb négy közé, de a férfi sakkozásnak magyar világbajnoka mindezekig még nem akadt.

perccel sikerült telefonon néhány mondatot beszéltem:

- A Ciudad de Linares-ben rendezendő szupertorna felkészülésem szempontjából fontos állomás lesz, hiszen lemérsztem, mennyire volt sikeres az elmúlt két hónap gyakorlása. Fantasztikus a mezőny, hiszen ott lesz világbajnoki döntős ellenfelem, a profinknál uralkodó orosz Vlagyimir Kramnyik és a trónfosztott Garri Kaszparov, az indiai Viswanathan Anand, az ukrán FIDE-világbajnok Ruszlan Ponomarjov, a 15 éves zseni, azeri Tejmur Radzsabov, a spanyol Francisco Vallejo Pons.

- Azóta már asztalhoz ültek a sakkvilág óriásai és az első

napon Lékó fantasztikus győzelmet aratott Radzsabov ellen. Kramnyik és Kaszparov úgy döntött, nem lövik el minden puskaporukat már a verseny elején, így kettejük találkozója tizenhét lépés után békés döntetlennel ért véget. A másik párharcban véremlenő küzdelem folyt. Lékó Péter a sötét bábukat irányítva vehette fel a harcot Radzsabov ellen, és a 46. lépésben feladásra készítette azeri ellenfelét. Péternek jól jött ez a győzelem, hiszen így nagyobb önbizalommal várhatta a nagy favorit, Garri Kaszparov elleni mérkőzését. A torna második napján megszületett az első bombameglepetés, ugyanis a 15 éves, Lékótól vereséget szenvedő Radzsabov, megverte Kaszparovot! Lékó felkészülhetett a legrosszabbra. Nem elég, hogy a világ legjobb játékosával, Garri Kaszparovval volt kénytelen farkasszem nézni, azzal is számolnia kellett, hogy az orosz szupersztár kettőzött erővel fog küzdeni, előző napi veresége után. Kaszparov a kedvencét, azaz a szicíliai védelem Najdorf-változatát rakta ki sötéttel. Lékó a középjáték elején nem ütött le egy áldozatul felkínált gyalogot, inkább megszervezte királya védelmét. A végjátéokra Kaszparov kettős gyalogelőnyre tett szert, ám győzelmi esélyeit nem tudta kihasználni és hétórás küzdelem után, a nyolcvanhetedik lépésben a két fél döntetlenre adta a partit.

Lékó Péter harmadik mérkőzésén - akárcsak Kaszparovval - a sötét bábukat vezetve kezdte a játékot az ukrán Ruszlan Ponomarjov ellen. "riási küzdelemben, a százötödik lépés után egyezett meg döntetlenben klasszis sakkozóknak a FIDE világbajnokával. Lékó Péter negyedik összecsapásán a hazaiak kedvencével Francisco Vallejo Pons-sal találkozott. Nagy volt a tét, hiszen amennyiben a magyar nagymesternek sikerül győznie, átveheti a szupertorna egyedüli vezetését. Éppen ezért a hazai ranglista elsője a szicíliai védelem egyik népszerű változatát játszotta meg, majd ellentétes oldalra sáncolva „érzékeltette” Pons-sal győzelmi igényét. A szegediek kedvence egy újítással meglepte ellenfelét, majd miután az ibériai nem fogadott el egy felkínált gyalogáldozatot, lecserélte vezérét. A középjáték ennek megfelelően Lékó főnyében telt el. A végjáték kezdetén már sejteni lehetett, hogy ezt a partit csakis világos nyerheti meg. A nemzetközi ranglista ötödik helyezetteje, bástyai révén könnyedén hatolt be a centrumba. Sötét gyaloglánca szétszakadt, s Lékó végül a 43. lépés után fogadhatta ellenfele gratulációját. Lékó Péter tehát négy mérkőzés után - lapzártakor, február 28-án - három ponttal a linaresi szupertorna élén állt, Kramnyik, Radzsabov és Anand (2,5-2,5) előtt. Még hét mérkőzés van hátra, s az előzetes tervek szerint már csak három pontot kell szereznie Lékónak ahhoz, hogy teljesítse elvárását, amely azt jelentené, hogy nem veszítene értékszámából még egy olyan nemzetközi torna után sem, ahol a sakkvilág első öt helyezetteje asztalhoz ült.

Csak így tovább Péter! Jó szelet, sikeres hazatérést és szuper-győzelmet Spanyolországban! Persze az sem baj, ha a Kramnyik elleni partin nem játszod ki aduidat. Majd valamikor nyáron, a sakk VB döntőben!

Ezzel az örömteli eseményeknek még mindig nem volt vége, hiszen március 8-án, hagyományosan a szegedi nagy árvíz évfordulójához legközelebb eső szombaton, nagyszabású gálaműsort rendeztünk tizenegyedik alkalommal - a Szegedért Alapítvány. Ennek keretében adják át az alapítvány díjait azoknak a híres szegedieknek, akik tevékenységükkel öregbítették a város hírnevét. Az idén a fődíjat az elnökség Lékó Péter nemzetközi sakknagymesternek ítélte oda.

Lékóval, a linaresi nemzetközi szupertornára indulása előtt tíz

Bagaméry László

Biopolisz a napfény városában?

*A tudományos kuratórium díjazottja
Dudits Dénes akadémikus*

A mosonmagyaróvári születésű Dudits Dénes több mint bárom évtizede, 1970 óta él Szegeden. A Gödöllői Agrártudományi Egyetemen diplomázó, majd a növénygenetika területén előbb egyetemi, majd kandidátusi, később nagydoktori címet szerző fiatal kutatót a Szegedi Biológiai Központ vonzza Szegedre, majd ad életének új perspektívát. Vendégkutató Kanadában, vendégprofesszor Bostonban, Cambridge-ben, és a Harvardon, és ekkor már a Szegedi Biológiai Központ és a szegedi tudomány nagykövetekeként teszi mindezt. 1990-től akadémikus.

Fő kutatási területe a növénybiológia, ezen belül is a növényi molekuláris és sejtbiológia, valamint a géntechnológia alkalmazása az agrár-biotechnológia területén. Jelenleg kiemelten foglalkozik a növényi gének izolálásával. Számos nemzetközi és hazai tudományos társaság és szerkesztőbizottság tagja vagy tisztségviselője. Tagja az Európai Akadémiának, elnöke a Nemzetközi Sejt-kutatási Szervezet Növénybiológiai szekciójának. Tíz tudományos kötet szerzője, illetve társszerzője, 144 tudományos közleményt jelentetett meg a nemzetközi sajtóban, idézettsége meghaladja a másfélezret. Szakterületének egyik legtekintélyesebb nemzetközi és hazai tudosa.

Dudits akadémikus tudományos szervező és vezetői tevékenysége is kiemelkedő. Tíz éven át vezette a Szegedi Biológiai Központ Növénybiológiai Intézetét, 1997. januárjától a központ főigazgatója. Tudósként igazi menedzseri képességekkel is rendelkezik, munkásságának, kapcsolatteremtő és szervező képességének komoly szerepe van abban, hogy a Szegedi Biológiai Központ meg tudott maradni a kutatások nemzetközi élvonalában. Aktuális nagy terve, álma is Szegedhez kötődik: kidolgozója és összefogója a Szegedi Biopolisz koncepciónak. E koncepció a hazai és nemzetközi élettudományi aktivitások és a biológiai élettani kutatások koordinátorává emelné a Szegedi Biológiai Központot, és ez valóban az európai tudomány egyik fellegrárává tehetné Szegedét. A Tudományos Kuratórium díja a tudóst, a tudományos szervezőt és a tudományért eredményesen lobbizó vezetőt egyidejűleg ismeri el.

Mosonmagyaróváron született, Győrben érettségizett, Gödöllőn szerzett diplomát. Nemigen ismerte Szegedét, amikor 1970-ben meghívást kapott a Tisza-parti városba. Láng István, akit Straub F. Brunó akadémikus megbízott a Biológiai Központ szervezésével, munkatársakat toborozván szerte az országban, bukkant rá a tehetséges ígéretként számon tartott, éppen pályakezdő fiatalemberre. Dudits Dénes, az ifjú, éppen apává lett aspiráns, gondolkodás nélkül ígért mondot: nemcsak a tudományos kihívás, hanem egy önálló lakás ígéretének okán is. Döntését aligha bánta meg: az azóta szegedivé vált kutató akadémikusként, az MTA egyik legnagyobb intézményének főigazgatójaként nemzetközi hírnevet szerzett, nem csak magának, hanem az SZBK-nak és a városnak is. A Szegedért Alapítvány kuratóriuma méltán ítélte neki idei tudományos díját.

– Amikor munkát ajánlottak önnek Szegeden, jöszerevél még nem is állt az SZBK épülete. Fejést úgrott az ismeretlenbe?

– Bevallom, nem tudtam, hova jövök. Azzal tisztában voltam, hogy alapítanak itt egy intézetet, de főleg az lebegett a szemem előtt, hogy munkát és lakást kínáltak. A gödöllői szegényes albérlet után ez ajándék volt számunkra. Első gyermekünk, kislányunk akkor már megszületett. Feleségem ugyan még tanult. De nem sokat gondolkodtunk. Nem vesztettünk semmit: párom Szegeden szerezte meg a diplomáját, és két fiunknak már ez a város lett születési helye. Unokáim tőzsgyökéres szegediek: alsóvárosi lakosként példamutatóan beszélnek ő-zös tájszólásban.

– Annak idején nem okozott csalódást a város, a letelepedés?

– Kellemes környezetben, az újszegedi kockaházakban kaptunk lakást, a Liget mögött. Egyből otthon éreztük magunkat: gyakran jártunk strandra, szerettünk úszni a Tiszában. Ahogy gyarapodott a család, kinőtünk első lakásunkat: mi is bekerültünk a tarjáni panelrengetegbe – tizenhárom évet töltöttünk ott, de akkor is szerencsénk volt: ablakaink a töltsére néztek. Könnyen kiruccantunk a zöldbe, a gyerekek jó levegőn futkározhattak.

– Egy természettudósnak, egy biológusnak ennél azért nagyobb álmai is lehetnek. Mondjuk egy zsebkendőnyi kiskert...

– Hogyne vágyódtam volna utána! Első saját, kertes házun-

kat Újszegeden, a Madár-telepen vettük meg. Miután földéhségemet ez a parányi terület nem elégítette ki, szert tettem egy nagyobbra, a közeli Traktor utcában. Szegedi életünknek meghatározó helyszíne volt ez a hobbi kert, akkortájt még időm is volt, hogy ki-kimenjek oda dolgozni. Később a szegedi tanyavilág varázsának sem tudtam ellenállni: előbb Ásotthalmon, majd Dóc mellett, Bodorszéken vásároltunk egy kis „birtokot”. Mire ez a vágyam teljesült, az időm zsugorodott össze. De be kell vallanom: ha fáradt vagyok, az igazi nyugalmat azóta is ott találok meg.

– Mi tagadás, az évtizedek során jól belakták Szegedét és környékét. Eközben persze lázas munkát végzett a Genetikai Intézet laboratóriumában és persze város- és országhatáron túl is.

– A búza szövettenyésztési labor megszervezése révén szerzett tapasztalatoknak köszönhetően elnyertem egy kanadai tanulmányutatót. Új szemlélettel és új módszerekkel fölverte a tértem haza, melyeket fölhasználhattam Magyarországon is ismerterre vált génebesztet növényi alkalmazásában. A génebesztet Bostonban, a Harvard egyetem vendégprofesszoraként tanultam meg, két év alatt. A '80-as évek elejétől ezáltal teljesen új terület nyílt meg az SZBK-beli kutatások előtt: a növényi gének izolálása és a transzgenikus növények létrehozása.

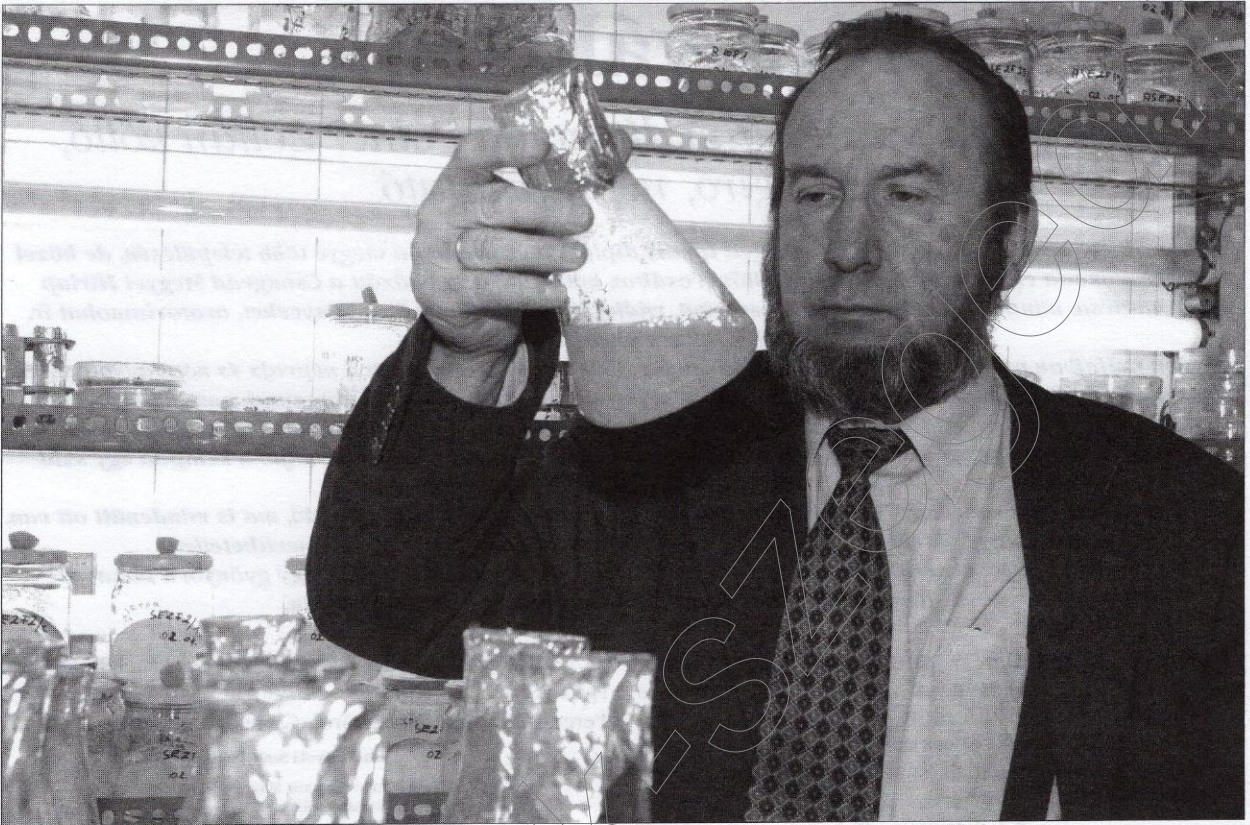
– Tudományos siker ide vagy oda, ne vegye zokon, de a 90-es évekig Dudits Dénes neve szinte ismeretlen volt a városban. Talán ha valami vezetői funkciót töltött volna be...

– Egyszer hiába pályáztam a Növényélettani Intézet igazgatói tisztére, 1990-ben azonban már sikerrel indultam. Két főigazgató idejében tíz évig vezettem az intézetet.

– Mint Széchenyi-díjas akadémikus már főigazgató jelöltként is számításba jött...

– A rendszerváltás után nehéz évek jártak a tudományra, '96-ban mégis úgy éreztem eddigi vezetői tapasztalataim birtokában megpályázhatom a főigazgatói széket.

– Azóta másodszor is bizalmat szavaztak önnek munkatársai, akikkel közös sikerként könyvelhetik el, hogy az intézmény kilábal a válságból. Mэгhözzá igen látványosan: az EMBO (Európai Molekuláris Biológiai Szervezet) fölmérése alapján

Fotó: Veréb Simon

kitűnő bizonyítványt állított ki az SZBK-nak, ezután pedig odaítélte neki az EU Kiválósági Központja címet.

– Ez nemcsak erkölcsi elismerés számunkra: az SZBK egy-millió euróval is gazdagodott általa. Ennek a pénznek egy részét arra fordítjuk, hogy rendszeressé tegyük az efféle megmérettetést. Létrehoztuk a Biológiai Központ 15 tagú, neves külföldi tudósokból álló tanácsadó testületét, amely időről időre megvizsgálja és minősíti, értékeli eredményeinket. Amellett, hogy ezáltal ébren tartjuk a kutatókban az alkotókedvet, példát is mutatunk a fiataloknak az igényes teljesítményre koncentráló munkának. Meggyőződésünk, hogy jövőnk az ő kezükben van, ezért is szentelünk olyan nagy figyelmet – és jelentős anyagiakat – PhD-ösztöndijasaink képzésére.

– *Ne rejtjük véka alá azokat a szavakat sem, amelyekkel Friedrich Péter, az MTA Biológiai Osztályának vezetője illette önt: „...a modern menedzser főigazgató megtestesítője, a kor kihívásának megfelelően meg merem kockáztatni, hogy fellépésével új korszak kezdődött az SZBK életében. Dinamizmusa, szervezőképessége, problémaorientáltsága, kritikus józansága jól kamatozik a főigazgatói munkakörben.” Nem titok a figyelmes újságolvasók előtt sem, hogy menedzserképességeit a város, sőt a régió hasznára is igyekszik kamatoztatni.*

– Meggyőződésem, hogy a Szegeden összpontosuló magas szintű élettudományi ismeretek összefogásából rengeteget profitálhat a város. Az én személyes kapcsolatrendszeremben is rendkívül fontos a Gabonatermesztési Kutató Kht-val való együttműködés; hol a kukoricásokkal, hol búzásokkal együtt adunk be közös kutatási pályázatokat. Szoros az együttműködésünk az egyetemmel is: PhD-hallgatókat fogadunk, s részt veszünk az oktatásban is. Ezek a kötődések jogosítanak föl arra, hogy megvalósítsuk álmunkat, a szegedi biopoliszt.

– *Mi ennek a koncepciónak a lényege?*

– Abból indultunk ki, hogy Szegeden nagy hagyományai vannak a mezőgazdasággal, élettudományokkal kapcsolatos iparnak. Gondoljunk csak a Pickre, a paprikafeldolgozásra. Ezekből a nagy hagyományokból azonban nem mindig lehet megélni, hacsak nem korszerűsítjük őket. Napjainkban való-

sággal kínálja magát itt Szegeden a csúcstechnológiát jelentő géntechnológia és a genetikai tudás. Ezért javasoltuk, hogy Szeged legyen, ha virtuális módon is, koordináló központja ennek. Itt helyben koncentrálódik a már meglévő élelmiszeripari, klinikai genomikai ismerethalmaz, a Bay Zoltán Intézetben is működő SZBK-labor kutatási eredményeit, szabadalmait is lehetne hasznosítani. Ebben az élettudományi hálózatban sok tradicionális kapcsolat fut össze, ezeket kellene egy rendszerbe összefogni.

– *Ön szerint van ennek realitása? Nem is mindig a pénzről van szó: lát ön elég rugalmasságot, elszántságot ehhez a jelenlegi döntéshozókban?*

– A városvezetéssel együtt harcolunk a biopolisz megvalósításáért. Jelenleg a kormányzati döntés előkészítésének fázisában vagyunk. Fő érünk, hogy ebben a térségben létrehozható egy hi-tech ipar, de kézenfekvő, hogy ez az itt lévő élettudományi kapacitásra építsen, azaz egy modern, korszerű bioipar alapjait teremtsen meg.

– *Konkrét javaslatok is vannak?*

– Igyekszünk oktatókat, kutatókat meggyőzni, hogy alapsanak cégeket. A korszerű, tudáson alapuló helyi ipar magától nem fog megvalósulni: az infrastrukturális és anyagi feltételrendszer meg kell teremteni. Ebből a célból javasoljuk a Szegedi Bioinnovációs Központ, a SZEBIK létrehozását, amely technológiai transzfert végző intézet lenne, s amely segítené a kutatókat abban, hogy kisvállalkozásokba fektessék szellemi tőkéjüket.

– *Mindéz élénkítene Szeged és a dél-magyarországi régió csaknem alvóinak tűnő gazdasági életét is.*

– Rengeteg a bizonytalanság az EU csatlakozás kapcsán, arról azonban senki sem beszél, hogy a magyar tudomány, a kutatás évek óta teljes jogú tagként közreműködik az EU-programokban. A magyar kutatók trójai falóként már jelen vannak, és aktívan részt vesznek a brüsszeli programok alakításában. Ezt a tapasztalatot vétek lenne nem kihasználni, és nem tenni pénzzé ott, ahol a tudomány tálcán kínálja ezt a lehetőséget.

Chikán Ágnes

Vers-válaszok

A Művészeti Kuratórium díjazottja Polner Zoltán költő, újságíró, néprajzkutató

Éppen 70 éve született Szegeden. Itt szerzett tanári diplomát és tanított a megye több településén, de közel fél évszázada élete és munkássága szülővárosához köti. 1965-1993 között a Csongrád Megyei Hírlap munkatársa, mindeközben és azóta is verseket, rádiójátékokat, filmszövegeknyveket, oratóriumokat ír.

Versesköteteinek szám közelíti a tízet.

Minden műfajban maradandót alkot, de legkiemelkedőbb része életművének a néprajz és néphagyományok gyűjtése. Az ő műveiben marad ránk az Alföld népryelvének és néphagyományainak gazdagsága. Tőle tudunk a népi varázslásokról, az ördögösségekről, a jövendőmondókról és az ősi mesterségekről legtöbbet. Otthon van a Szegedi Nemzeti Színház színpadán is, ahogyan Ő mondja: a színpad egy szál deszkája az enyém is!

Hibetetlen, hogy hetven éves! Nyugbatatlan, örökmozgó, szenvedélyes, szókimondó, ma is mindenütt ott van, ahol történik valami. Úgy tűnik, hogy energiája – bál! Istenek – kimeríthetetlen.

Élete nyitott könyv: nem titkol belőle semmit. Siker, kudarc, helytállás, botlás, egy gyönyörű házasság Katona Judit költővel, ez Ő mind egyszerre – Polner Zoltán.

1. Hetven éves születésnapodon sokféleképpen köszöntöttek: ünnepi kiadvánnyal, lap-interjúval, rádiós és tévés beszélgetésekkel. Én most egy különleges interjúra kérlek. Kérdéseimre versekkel válaszolj! Az utóbbi években egyre többet foglalkoztat a család, a Maros utcai polgári közeg és attitűd. Miért?

Ó, halkuló, édes zenék

Ott ültek mind a teraszon,
egy nyáron vagy egy tavaszon.
Nagy, kinyílt rózsza volt a kert,
a fákon telihold hevert,
a fűvön néma iszonyat,
patkányok és csatormaszag.
Egy nyáron vagy egy tavaszon,
Ott ültek mind a teraszon.

Valaki hosszan csöngetett.
A szobák kihűlt sírkövek.
Az ajtók mögött szenvedés,
de az a hosszú csöngetés
ma is keres egy dallamot.
Minden hajnal egy gyertyacsonk.
A szobák kihűlt sírkövek.
Valaki hosszan csöngetett.

Rég hó lepi a zongorát,
a csontokban terjeng a rák.
Huszonöt éve hallgatók
egy kopott magnószalagot.
A zöld levél, mint gyöngy perreg.
"Késő van. Isten veletek."
A csontokban terjeng a rák.
Rég hó lepi a zongorát.

Ó, halkuló, édes zenék.
Nem mintha én felejtélek,
Holdfényben fehér függönyök,
ott látom őket mindenütt.
A jükkörben füst és korom.
Egy kéz árnyéka arcomon.
Nem mintha én felejtélek.
Ó, halkuló, édes zenék.

2. Színházi rendező szeretnél volna lenni. Dolgoztál segédrendezőként, elvégeztél a dramaturgiai szakot, írtál számtalan színikritikát és színész-interjút, készítettél oratóriumot és operá-szövegeknyvet. Mi a véleményed a színházról?

Művészbemutató

ez rendez nekem Shakespeare-t Dürrenmatt modorában ez
akí a stílusok Augiasz istállóját csinálta a színházból
olyanok vagyunk mint bű király a harcban az öreg Lear
meg mintha a Halley-üstökös keresné az égen és kihasznál
ma már annyi színt esténként azt hittem színészt szerződ-
tetett a direktor/nem festőművészt a tökélyre emelt
uralom ez az opusz persze a nagyérdemű nyájast nem lehet
becsapni megérzi az üdvözítő színet közeledtét akkor
aztán megindul mint a birami erdő

na végre
csak hogy jössz
rendezőként

éppen rólad beszélünk zseni élköztünk minden estének
ünnep szinte vibrál a színpad ahogy a szöveget élni
hagyod a színésznek csupa lüktetés csupa mélyáramlás a
dráma azok a revelatív alakítások sugallata van minden
szónak művészi üzenete most értem meg Bandit több dolgok
vannak földön és égen Horatio hogyhogy milyen Bandi hát
a Gellért telitalálat ez a darab én mondom telitalálat te
más időkoordinátákkal dolgozol mint a többi műhely vagy
rendezőként egyedülálló európai műhely csókolak

3. Pályakezdő éveidet Szeged környéki kistelepüléseken tanárként töltötted. Milyen emlékeket őrzöl Ferenczallásról, Kláraflváról, Csanádpalotáról?

Juhász Gyula Szakolcán

Ige nem tartott velem már Magyarországon,
csak Isten látogatott néhanap.
Azt hittem, olykor megőrjíti a honvágy
A borszészfényű csillagok alatt.

Azt hittem, végül elpusztít egy álom,
és Annám nélkül magam maradok,
de láttam mosolyát a verbénákon
s hogy szokésége oltrájként ragyog.

Most múlhatatlan messzeségből mintha
üzenne mégis halk vigaszt nekem,
de minden szava kopár s fénytelen.

Csak élek itt a télbe kitesztíva
s a feldölt üvegéből a piros tinta
elfolyik lassan, mint az életem.

4. Negyven évet újságíróként dolgoztál, a Csongrád Megyei Hírlap kulturális rovatvezetőjeként. Életed kitörölhetetlen időszaka volt.

Kóma

Halász Miklósnak

Lehetett úgy délelőtt 10 óra már a szerkesztőség élte
a maga megszokott életét a cikkindító nagyfőcsokeket rég
főlirtatták a büfében a kollegák amikor p.z. hivatott

van itt egy Halász-opus
a suttog a város sorozatból
fől kéne dobni szombatra

milyen mértékben - kérdeztem

nézd itt egy hiteles szellemi
rekonstrukcióról van szó nem
ártana némi irrális effektus
valami ami szenzációként hat

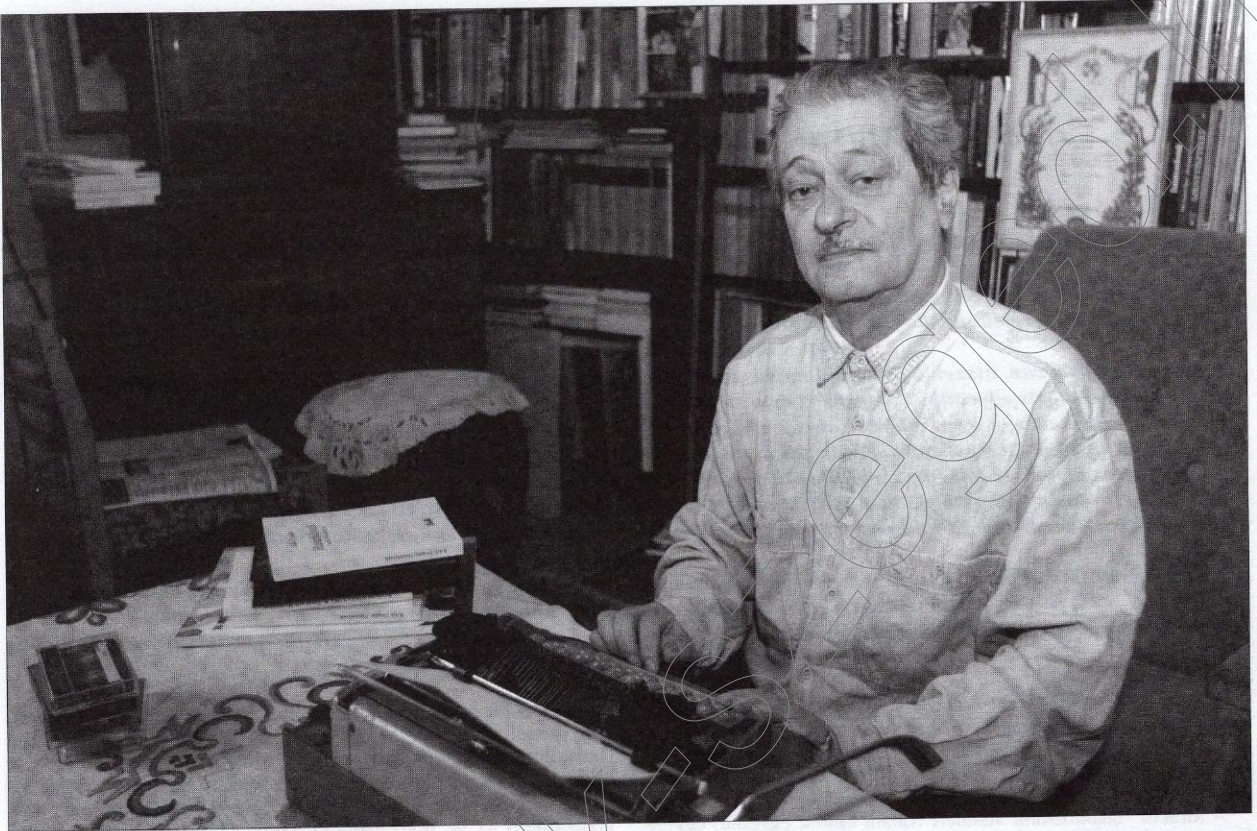
igenám csakhogy a nyilvános utcai hírközlők mind állami
kézben voltak viszont azon a héten Rókuson időzött egy
kétárbócos cirkusz

a mélynövésű igazgató és felesége
hamar tiszteletbeli taggá fogadott és miután kiürítettük
a két üveg whiskyt megkaptam a megafonos kocsi hogy
bejárhassam másnap reggel a várost

aztán mi mindent hirdetének

ó csak egy sóhajtatási hírben
szeretnék közölni a polgárokkal hogy
őklik a szülőanyákat a klinikán

ekkor a kicsoportos társulat nagyasszonya aki mestere
volt az egyszerűsítő fogalmazásának elájult s a kajlott
bajuszú igazgató pedig kiköpött
végül mégiscsak se-

Fotó: Veréb Simon

reztem egy kézi vezérlésű hangszórót és reggel korai ébredésre készítettem a várost akár Petőfi a Nemzeti Múzeum lépcsőjéről fennköltlen szavaltam

szülő anyák magyar anyák kerüljétek a klinikát ám ha mégis szülni mentek ne várjatok ott kegyelmet

s midőn a verset skandálva bekanyarodtam a Cső utcai betonrengő-
teg udvarára
p.z. már ott állt

hetedik emeleti lakásának erkélyén és egy herceg kis csipkés
bugyival lelkesen inogetett

5. – A megyét behálózó újtájon nem csak cikkek, riportok születtek, de harminc évnyi néprajzi – mindenekelőtt szellemi néprajzi – gyűjtemény is. Ezeket magnószalagok, filmek, videokazetták és immár reprezentatív kötetek őrzik. Mégis mi az, amit te leginkább személyes hamubasült pogácsaként őrzöl?

Igyál szent vért!

Kéjj föl szentlélek Uristen,
te is, Zojtán, serkenj fel!
Menj el az Úr Jézus Krisztus elé!
Igyál szent vért, szent lelket!
Szólólgat Urunk Jézus.
Tapogat tíz ujjával.
Elébe küldi az oroszlánt
ékes koronájával
kit a fejére tészem,
az által akar üdvözíteni.
Dicséretes dicső Isten,
Könyörgünk kegyes Isten,
mégis kérünk Atyaisten,
hogy tested tömlőcében
gonosz forog az oltár szívében.
Gonosz el akarja kárhoztatni,
de mégis kérünk Atyaisten,
világosítsd föl az ő lelkit,
hogy láthassa az ő Urát és Istenét.
Ámen.

(Ferencsik Józsefné, Apátfalva)

– Hetvenévesen, egyre több elismeréssel hogyan lehetne összegezni a fél évszázados emberi és művészi pályát?

Metszetek

Ezerkilencszázharminchárom óta
nekem mindig is Szeged volt Európa

Ha el is mentem, mindig visszajöttem,
éltem itt fényben, éltem sűrű ködben.

Nagyanyám imádozt, léptem övta.
Nyolcévesen először: Vén diófa.

A ház elkészült negyvenhat nyarára:
húsz kiló arany. Anyi volt az ára.

Tizenkét szoba, medence a kertben.
színes ablakszemek s az első versem.

Orgonák, rózsák, éjjel holdfénypermet.
A Tisza ott folyt el az ágyam mellett.

Szembem a kocsmá. Aljanép, sok
jöttment,
hét óra körül hívtuk a mentőket.

Anyám főzött, és néha zongorázott:
művészek jöttek s gyakorta barátok.

Fekete, konyak, ezüsttálcan szendvics,
még a vendégeket is följelentik.

Nagyapát féltőn őrizték az órák,
ötvenben törvényesen kirabolták.

Az egyetemen tapsolták Gerónét.
Én csak az européer Halász Elődért

Rajongtam. Szerettem Mészölyt, Barótit
s mindenkit Homéroszról Thomas
Mannig.

Suhogó nyarak szálltak el felettem
ezüst telekben falukon rekedtem.

Ötvenhat október. Ószre tért ablak.
Anyám csak Varsói koncert-et gallgat.

Csanádpalota. Tanácsháza. Erkély.
A Talpra magyar-t mondtam
gyertyafénynél.

Viktor intett: Tivadar, a segéded.
Azontúl számomra színház s költészet.

Az évad végén halkán és futólag:
azonnal mondj föl, mert letartóztatnak.

Kisértem kocsi, toltam a triciklit
és remegett alattam a Margit-híd.

A hegyeken túl a nap aranyban fürdött,
este zokogva néztem a Peer Gynt-öt.

A túsarak átkopogott a presszón.
Kiskosztümöt viselt s azt mondta:
Jesszum!

Tizenkilenc éves volt és árva. Csak
néztem:
hát akkor maga lesz a feleségem.

Volt itt egy város tornyokkal, imákkal,
sok forró, tündöklő alföldi nyárral.

Volt itt egy város, mely bennem időzik:
halottaim és zöld jegenyék őrzik.

Vége

Tandi Lajos

Nincs megállás!

*A társadalmi-állampolgári kuratórium díjazottja
Orbán Hedvig népművelő*

A mezőbgyesesi, 36 éves Orbán Hedvig 21 éve él Szegeden. Itt érettségizett, itt szerzett diplomákat, és több mint másfél évtizede egyetlen munkahelye van: a Gyermekház.

Ő és a Gyermekház egy és ugyanaz. Az utóbbi neve többször változott, volt Úttörőház, Balázs Béla Gyermekház, és ma Százszorszép Gyermekház, de Orbán Hedvig mindig ugyanaz maradt: Orbán Hédi. Hédi a gyerekeknek, az önkéntes segítőknak, a szülőknek, az egész városnak.

Rengeteg társa van, hiszen 9 főfoglalkozású, 20 mellékfoglalkozású és félszáz megbízásos kollégával működik az intézmény, de ő mégis egyedüli, az egyszeri és a megismételhetetlen. Nincs munkaideje, magánélete, szabadsága, és nincs számára lebetetlen. A gyermekház sobasem bővelkedett anyagiakban, de a szakkörök száma mindig bővül, évente rendszeres az országos gyermeknéptáncfesztivál, és a semmiből ott van az épületben a Mikka-Makka Játsszóház is. És körülötte vannak az önkéntes segítőik: akik gyermekként váltak azzá, s akiknek a gyerekeik is odajárnak már.

Hivatalos titulusa: igazgató, de igazából mindenek. Ő a vezető, az adománygyűjtő menedzser, a programszervező, ha kell, berendezzi a termet is. Kibáló embertípus: másokért él. Mindezek közben egy évtizede óraadó tanár a főiskolán és az egyetemen.

Minden tudását átadhatja, de ha a gondolkodásmódját, az emberszeretetét és a gyerekek iránti alázatát és elkötelezettségét is átveszi a hallgatói, akkor nyernek a legtöbbet.

Pihenve, tétlenül nem látta még senki sem. Most megállítjuk egy percre az időt és Orbán Hédit. A civil város köszönti Őt, és mond köszönetet legdrágább kincsünk, gyermekeink nevében is

- Tegnap, amikor ezt az interjút megbeszélte személyesen is tapasztaltam, hogy szinte percenként csörgött a telefon az irodámban és kerestek fel többet is az ajtó előtt ácsorogva különféle problémákkal. Mindig ilyen nagy a jövő - menés a gyermekházban?

- Amikor találkoztunk véletlen voltam éppen egyedül, egyébként az iroda valóban nagy forgalma miatt általában több kollégám is segít a teendők minél hatékonyabb elvégzésében, hiszen ember számára hosszútávon ez megoldhatatlan feladat lenne. Egyik kolléganóm - minden nagyképűség nélkül - találóan fogalmazta meg nemrégiben az egyik hozzánk forduló szülőnek, hogy Szegeden minden olyan kérdéssel kapcsolatosan, ami gyerektémában előfordul, először forduljon nyugodtan hozzánk, hiszen valószínű, hogy segíteni tudunk neki. A gördülékenyebb munkavégzés érdekében egyébként nemrégiben rendeztük át az irodákat, amelyek így még alkalmasabbak a gyors problémamegoldásra, szervezési feladatokra.

- Személy szerint te hogyan kerülsz kapcsolatba a gyermekházzal és mi ösztönözt arra, hogy ezen a pályán tevékenykedj?

- Először is azzal kezdeném, hogy ezt a házat, amelyet most gyermekháznak hívnak 1951-ben alapították, nevet az ismert íróról és filmszótáróról Balázs Béláról kaptam. Úttörőházként üzemelt egészen a rendszerváltásig, hasonlóan, mint még számos ilyen intézmény az országban. Tizenegy éves voltam amikor a szüleimmel Szegedre költöztünk és úgy tizenkettő, tizenhárom éves lehettem amikor gyerekként először jártam itt. Nyolcadikos koromra már gyakran látogattam az úttörőház által szervezett különféle programokat. Az igazi vonzerőt az jelentette a számomra, hogy volt a házban egy úgynevezett "sfi klub", amely középiskolásokból, főiskolásokból, egyetemistákból és dolgozó fiatalokból állt. Tagjai minden pénteken találkoztak, maguk szervezték a programjaikat, de aktívan részt vettek az úttörőház által szervezett programok segítésében is. A hétközi, a hétfői programok, sőt a nyári táborok szervezésében is jelentős szerepet vállaltak. Nagy vágyam volt, hogy ebben a klubban én is részt vehessek, ami később teljesült is, így 1981-85-ig a tagja, majd 1985-87-ig a vezetője lettem. Ez az úgynevezett "utolsó klub", ami az úttörőházi korszakkal együtt lezárult a mai napig meghatározó pontja az életemnek. Ennek a klubnak az utolsó tagjai ma már mindannyian harmincas, negyvenes éveikben járnak, a különféle elfoglaltságok miatt sokszor hosszú ideig nem is találkozunk egymással, azonban ha bármelyikünknek valamilyen problémája adódik, biztos lehet benne, hogy a másik által segítőt talál. Mindig is úgy tartottam, hogy ha valaki ért a gyerekekhez az olyan pályát válasszon magának, ahonnan bármikor visszatérhet hozzájuk, ennek ellenére sokan közülünk teljesen más területen helyezkedtek el, mint a programszervezés, a gyerekekkel való foglalkozás. Ettől függetlenül mindannyian még ma is magukénak érzik a gyermekház sorsát, és ha bármikor segítségre szorulok, rájuk mindig számíthatok. A klub másrészt abból a szempontból is fontos mérföldkő volt a számomra, hogy ebben a közösségekben tanultam meg tulajdonképpen azt, hogy mik azok a gyerekprogramok, hogyan kell szervezni és lebonyolítani őket. Így

a klubban keresztül, főként az előttem járó generációtól tanultam meg szinte mindent ezzel kapcsolatosan. A klubban belül egymást is alakítottuk - egy-egy rendezvény, közös program megszervezése által. A közösségi programok, az itt szerzett élmények, életem további alakulását is nagyban befolyásolták, de a klubnak volt köszönhető az is, hogy nagyon aktív diákeveket töltöttem el a Radnóti Miklós gimnáziumban. Az a gondolkodásmód, hogy mi mindent együtt csináltunk, azóta bennem van. Az együtt gondolkodás, az együtt csinálni, közösen kitalálni, közösen végigcsinálni, mások véleményét meghallgatni, figyelmesen tapasztalatokat gyűjteni itt váltak igazán fontosá számomra. A napi munkánkban, ha csinálunk egy programot közösen azt ma is így csináljuk, tehát az a stílus, azok a munkamódszerek, amelyeket a klubban elsajátítottam úgy gondolom a mai napig is jelen vannak a gyermekházban. Elevenen bennem él az, amikor amikor mi középiskolásként ide jártunk a házba segíteni, akkor mindig megbecsülték a munkánkat, így számomra is természetes, hogy az ide bejövő középiskolás, főiskolás gyakorlatos munkáját meg kell becsülni, ki kell kérni a véleményüket, tehát partnernek kell tekinteni őket. A középiskolás évek letöltése után, mivel reál osztályba jártam, sőt az osztályfőnököm is reál szakos tanár volt és egyébként is elég jó voltam ezekből a tárgyakból a jobb elhelyezkedési lehetőség miatt a József Attila Tudományegyetem matematika-fizika szak párára jelentkeztem. Itt azonban igazi sokkért, két sikertelen félév következett. Az eltöltött idő nem telt így sem feleslegesen. Egyrészt a két félév között időszakban Ásotthalomra mentem, ahol, mint képesítés nélküli napközi tanító néni kerültem kapcsolatba ismét a gyerekekkel. Másrészt, ha nem is lettem matematikatanár, a számok világában való jártasságom a mai napig nagyon sokat segít az intézményvezetésében, az intézmény gazdálkodásában. Miután az utolsó Analógia vizsgám sem sikerült, és hallottam róla, hogy a gyermekházban volna egy álláslehetőség rögtön ez mellett döntöttem, így 1987 február 9.-e, hétfő óta dolgozom a gyermekházban, vagyis most kezdem a tizenhetedik évemet e falak között. Közben levelezőn nekifogtam egy magyar - orosz szakos tanárképzőnek is, amelyet a munkám mellett végezhettem.

- Véleményed szerint ez a pálya mennyire tanulható és milyen mértékben játszik szerepet benne a rutin, a tapasztalat?

- Úgy gondolom, hogy ezt a szakmát nem elsősorban könyvekből lehet megtanulni. A gyerekekkel való foglalkozáshoz, a gyerekekkel való kapcsolatteremtéshez érzék kell és jó példák. A hozzáértés azonban teregethető, csiszolható, alakítható! Kellő szorgalommal, odafigyeléssel nagyon sok minden elerhető. A kollégáimmal együtt arra törekszünk, hogy amit el tudunk mondani, meg tudunk mutatni, láttatni tudunk az érdeklődővel azt mutassuk meg, hiszen ezzel mi nem leszünk kevesebbek, hanem inkább ettől leszünk többek. A tapasztalat, a rutin fontos dolog, de nem minden. Amikor 1992 januárjában megpályáztam a gyermekház igazgatói posztját még csak huszonöt éves voltam. A pályázatomban is arra törekedtem, hogy azt emeljem ki, amit megszeretnék valósítani, hogy az új ötleteim, terveim kerüljenek előtérbe. Az eddig benyújtott három pályázat közül, mindegyik-

Fotó: Veréb Simon

nél erre törekedtem, hiszen szerintem ezt a szakmát addig érdemes csinálni, amíg az ember mindig meg tud újulni új ötletekkel tud előállni. Azonban fontos azt is megjegyezni, hogy fiatal korom ellenére a már említett középiskolás évek miatt már rendelkeztem bizonyos mértékű rutinnal.

– Szegeden azt hiszem nyugodtan mondhatom, hogy akinek gyermekei vannak valamilyen úton-módon szinte kivétel nélkül kapcsolatba kerültek már a gyermekházzal. Ez a nagy népszerűség minnek köszönhető?

– Éppen amiatt, hogy ennyi esztendeje itt dolgozom, azok az emberek, akik akkor voltak gyerekek, amikor én idekerültem most már saját gyerekeiket hozzák a gyermekházzal, így egyfajta folytonosságról is beszélhetünk. Azonban e mellett nagyon fontos az, hogy a családok, a gyerekek igényeinek megfelelő programokat szervezzünk és a városban lakó szülőkkel ezeket ismertessük, tudassuk, hogy minél többen tudják merre is van a gyermekház. Azt remélem, hogy azok a gyerekes szülők vannak többségben, akik tudják hol találják meg miniket és számuk folyamatosan nőni fog, hiszen ez a mi munkánk méréceje is. Óvodáskorúak részére szervezett programoknál a létszám egyrészt függ az óvodák odafigyelésétől, másrészt természetesen elsősorban bennünket minősít, hogy van-e olyan kínálatunk amire az óvodások, kisiskolások, felsősök, középiskolások elutudnak jönni. Mi rengeteg mindent megteszünk azért, hogy odafigyeljenek ránk én ezért úgy szoktam mondani, hogy mi rengeteg széklet kínálunk amire le lehet ülni, mindenkinek csak azt kell eldöntenie, hogy leülnek-e erre a székre vagy sem.

– Milyen programok várják az ide látogató gyerekeket, szülőket? A programokban mely korosztályok vehetnek részt?

– Amikor én idekerültem a gyermekházhoz az általános iskolás korosztály volt az amire mi igazán koncentráltunk, akiknek elsősorban hirdettünk. Azóta ez a korosztály határ lefelé és felfelé is kitolódott. Jellemző arra, hogy lefelé mennyire toldott ki ez a határ, ma már azt szoktuk mondani, hogy a baba-mama tornával jönnek be a gyerekek az anyukájuk pocakjában először a gyermekházzal. Ezután játszhatnak a Mikkamakka - játéktár játékaival, fél éves koruktól egészen nyolc éves korukig. Óvodásként pedig a kifejezetten számukra létrehozott szakkörökön vehetnek részt. A nyári táboroknál is hasonló a helyzet, ma már minden nyárra hirdetünk az óvodásoknak táborokat. Ezek természetesen nem „ott alvósak” reggeltől csak kora délutánig tartanak. Fölfelé is hasonló a helyzet, hiszen ma már a középiskolás korúaknál idősebbek is látogatják az egyes szakköröket. Ehhez kapcsolódóan egy érdekes dolog is kialakult a házban, mégpedig az, hogy azok a gyerekek, akik kiskoruk óta folyamatosan részt vettek a meghirdetett progra-

mokban szinte a szemünk előtt, velünk együtt nőttek fel. Közülük többen is a középiskola elvégzése után, sőt a még náluk is idősebb korosztály egyes tagjai is automatikusnak vették azt, hogy a nyári szabadidejüket itt töltsék el. Számukra szerveztük például a rádiós szakkört, amelynek sok jelenleg is dolgozó fiatal a tagja.

– A gyermekház vezetésén kívül a Jubász Gyula Tanárképző Főiskola Művelődésszervező tanszékének is oktatója vagy. Hogyan egyeztethető össze ez a kétféle tevékenység?

– Mivel az igazgatói teendőim mellett világletemben tanítottam és jelenleg is csak heti két órában tanítok ezért össze tudom egyeztetni a kettőt. Korábban hat és fél évig tanítottam magyart az alternatív iskolában, majd a Széchenyi gimnáziumban pedagógia szakos hallgatóknak szabadidőszervezést, de tanítottam szociális munkát főiskolásoknak, valamint gyerekek közművelődést és jelenleg Andragógiát a Művelődésszervező tanszéken. Úgy érzem, hogy ez a két tevékenység kiegészíti egymást, hiszen a szervezőmunka és a tanítás is más gondolatokat ad. Ami a rengeteg rohanásban, pluszmunkában megjelenik az egyik oldalon az a másik oldalon a hallgatóktól kapott rengeteg véleményben, esetleg segítségben ölt formát. Éppen ezért nagyon fontosnak tartom azt, hogy azáltal, hogy a művelődésszervező tanszéken tanítok egy csomó hallgató még közelebb kerül a szakmához és esetleg nem azt látogatja, hogy elmegy mást csinálni, hanem megérinti valami és pont emiatt marad itt.

– A Szegedért Alapítvány kuratóriumi díját veheted át. Mit jelent számodra ez az elismerés? Mire gondoltál először amikor megtudtad, hogy te kaptad?

– Előzetesen a Szegedért Alapítvány kuratóriumi díját egy évtizede nyomon követtem, azonban ez a megtiszteltetés teljesen váratlanul ért. Korábban már csináltunk Európa napos rendezvényt az alapítvánnyal közösen Szegeden, Európa jegyében, Európa Házzal, Európa Piacca, sőt évek óta pályázunk egy országos ifjúsági és népdalfesztiválra. Több alkalommal is voltam már az alapítvány díjkiosztó gáláján, azonban nem gondoltam volna, hogy ezt a megtisztelő elismerést most nekem ítélik. Amikor a döntés utáni hétfőn az alapítvány titkárnője telefonon értesített a jó hírről alig tudtam beleszólni a kagylóba a meghatódottságtól. Nagyon fontosnak tartom azonban azt elmondani, hogy ebben a kitüntetésben a munkám elismerésén kívül benne van a gyermekház munkájának az elismerése, a kollégáim munkájának az elismerése valamint az egész közművelődési ügy is, a gyermek közművelődési szakma elismerése

Ölveczki Imre

Szeged történetének rövid foglalata

A város igazgatása

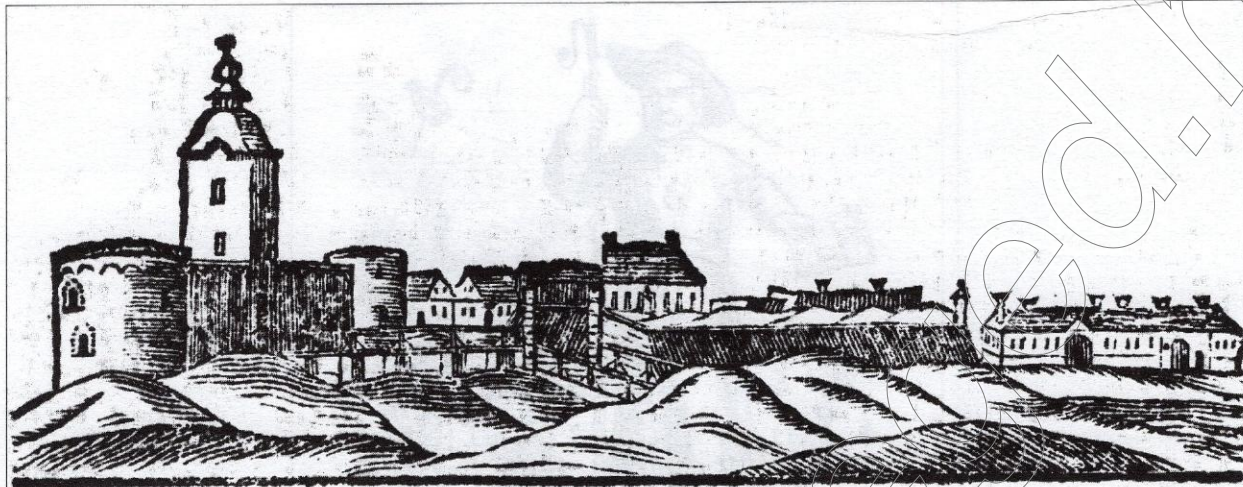
Amikor Szeged középkori igazgatástörténetének tárgyalásába fogunk, mindjárt a kezdetekkor egy megoldatlan kérdéssel kerülünk szembe. Jogilag hány városból állt Szeged az új pecsét vésése (1469) előtt, amely a város teljes közigazgatási egységülését az időpontja, legalábbis annak tartja a tudomány mai álláspontja. Az ügyben két kérdés vetődik fel. Egyrészt az egy igazgatás alatt álló város — mint említettük, a 14. század első harmadáig csak Szeged nevével találkozunk a forrásokban — mikor és miért vált szét, másrészt a település jogilag hány részre tagolódott. Véleményünk szerint az első, bár nem egyértelműen bizonyító adat a szétválásra 1359-ből származik, amikor a város alsó részén lakó polgárok Balaki Benedek özvegyétől birtokot vásároltak. A következő, ide vonatkozó bizonyíték 1412-ből származik, amikor Zsigmond király szabályozta az alszegedi bíróválasztást. A bíróválasztáskor bekövetkező tumultuózus jelenetek hatására kétlépcsősé tette azt, mégpedig a város lakosságának előbb negyven bíróválasztó elektort kellett választania, majd ezután a negyven elektor választotta meg a bírót. A nagy városokban, mint például Budán ugyanígy két lépcsősé tette a király a bíróválasztást, elkerülve ezzel az esetleges megmozdulásokat. Az eddigi kutatás ezt a szabályozást a mai Alsóvárosra helyezte. Mint már leírtuk, mi nem ott képzeljük el a középkori Alszegedet, hanem annak a területét a suburbium, a későbbi Palánk helyével azonosítjuk. A mocsáron túl fekvő városrész nem rendelkezett — szerintünk — ekkor külön igazgatással, és később sem. Ez csak Alszeged és Felszeged vonatkozásában valósult meg, mégpedig valamikor a 14. század közepén. Akkor, amikor a felsővárosi részt a király eladományozta, vagy hosszú távra zálogba adta. Egyébként semmi értelme nem lett volna egy úr hatalma alatt a korábbi igazgatási egység megbontásának. Az is elképzelhető természetesen, hogy Felsővároson királyi népek éltek, akik a sóközpontot szolgálták ki a kezdetektől, és mivel uradalmi jog alatt éltek, nem részesültek a hospesiváltságokból, és ezek megszerzése után lettek az alszegediekkel hasonló jogállásúak, és így következett be a város igazgatási egységének megvalósulása. E folyamatra nézve Szatmárnémeti példáját említjük, ahol a várispánság, Szatmár népei és a Németiben letelepedett német hospesek közösségeiből jóval később alakult ki az egységes város, Szatmárnémeti. Azt mindenesetre helyénvalónak tartjuk megjegyezni, hogy a felsővárosi plébániáról és a piacról rendelkezünk ismeretekkel, de bírójának említésére még nem bukkant a kutatás. Maga az egyesülés talán már 1469 előtt bekövetkezett, mert Alszegedről 1422-ben hallunk utóljára, Felszeged pedig Felsősziget néven 1431-ben a királyi város része. Az 1440-es évektől pedig valamennyi forrásban egységesen Szeged neve fordul elő.

Mégis fontos állomásként fogjuk fel az 1469. évet, mert az új pecsét, amelyből ekkor kettőt verettek, a város önálló jogi személyiségét fejezi ki, ennek megfelelően ügyeltek rá és őrizték. Ennek módját pontosan leírja a budai jogkönyv Budára nézve. Nem lehetett más a helyzet Szegeden sem. A nagypecsét körirata: „Sigillum + Civitatis + Szegediensis + [Én] + Aquila (Szeged város [...nek] pecsétje a sas). És rajta az 1469-es évszám olvasható. A kisebb felirata: Sigillum. Minus. Civitatis Szegedini (Szeged város kisebb pecsétje). A kisebb pecsét sokkal ügyetlenebbül metszett mint a nagypecsét. Az utóbbit a jegyző őrizte a legtöbb városban, és hivatali munkája során használta. A nagypecsétet a várost érintő jelentősebb ügyekben használták, Alszeged korábbi pecsétje 1422-ből ismeretes, de csak töredékesen, egy pajzs látható rajta, Felszeged pecsétjére még utalás sem maradt fenn.

Szeged városát, mint minden középkori várost a bíró — akit évenként választottak, mégpedig Szent György napkor, az új gazdasági év kezdetekor — a tizenkét esküdttel irányította. A közigazgatás és bíraskodás egyaránt a kezükben volt. Akárcsak Budán vagy Debrecenben és más helyeken, városunkban is, a hét meghatározott napjain bíraskodtak, bizonyos napokon pedig az igazgatás ügyeiben jártak el. Szegedről sem a bíraskodási napokról sem az esküdtek számáról nem maradt fenn semmiféle dokumentum.

A városi tanács hivatalát a jegyző irányította. Ő felelt azért, hogy a bíróságon hozott ítéletek továbbá a városi ügyekkel kapcsolatos fontosabb határozatok a városkönyvbe a fogalmazványokból tisztázva bekerüljenek. Ekkor még az igazgatással összefüggő bejegyzések együtt szerepeltek a bíróságiakkal, sőt az utóbbiakat jegyezték le először. Mivel a város hiteles helyként is működött, polgárok a városi ingatlanok adás-vételét valamint a végrendeleteket is a jegyző előtt készítették. A jegyző a nagyobb városokban, amint Szegeden több aljegyzővel végezte a munkát, akik a jegyzővel együtt az iratok megszerkesztéséért kapott pénzből, illetékből húztak fizetséget. Ekkor még ismeretlen volt a havi vagy éves fizetés fogalma a városokban. Az adókból befolyt összeget a pénztárnok kezelte, az adók kivetéséből kezdetben a város polgárságának gyűlésén döntöttek, és a tizenkét esküdttel részt vett beszédésükben, amint az 1522-es tizedjegyzék bizonyítja. A város eme széleskörű igazgatási, ügyviteli tevékenységéről Szegeden alig maradt fent valamiféle írásbeli emlék. A város által kiadott oklevelek közül háromról van ismeretünk, 1368-ból, 1422-ből és 1429-ből. A városkönyv létéről onnan tudunk, hogy amikor Lukács zágrábi püspök az említett kegyes adományát tette, adománylevelében elrendelte, hogy azt vezessék be a városkönyvbe. Az eredeti oklevél esetleges elvesztése esetén ugyanis onnan hiteles másolatot adhattak ki. A magasabb állású tisztviselők közül 1464-ben Ferenc deák tűnt fel mint jegyző. Magister címe bizonyára arra utalt, hogy egyetemet végzett. Olyan nagyvárosban mint akkor Szeged volt, általában egyetemet végzett jegyzőt alkalmaztak. Így volt ez Budán is. Ferenc deák egyúttal monyorókeréki nemes volt, Somogy megyéből származott. A borkereskedelem kapcsán — a középkorban megbecsült italként ismerték a somogyi bort — több somogyi származású család, pl. a Hagyó élt Szegeden, amint ezt a tizedjegyzék bizonyítja.

Az alsóbb rendű alkalmazottak közül a tizedjegyzék őrzött meg néhány foglalkozást számunkra vezetéknevében, így a dobost, a hirdetőt és a becsüst, illetve a városi mérleg kezelőjét. A városi lakosság és a tanács között a kapcsolatot az utcabírók vagy utca kapitányok tartották. Különösen fontos szerepet játszottak Debrecenben, Kolozsváron, Sopronban pedig fertálymesterek hivatalának az emlékeit őrizték meg az iratok. Szeged esetében csak a 16. század közepéről, a török időkől van rájuk adatunk, ám elképzelhetetlen, hogy a 30-nál több utcából álló Szegeden nem ismerték volna e hivatalát. Az utca kapitányok feladatát a fenti helyekről ismerjük. Mint az utca lakosságát jól ismerők kiemelkedő szerepet játszottak az adók kivetésében és beszédésében, rendvédelmi feladatot gyakoroltak, ügyeltek az utca tisztaságára, tűzvédelmi felügyeletet gyakoroltak. Debrecenben az utca külön pénztárat kezel, tehéncsordát állított fel, piacot tartott.

A Szegedi Vár Nyugotti oldalának Tekintete

Vedres István látképe a szegedi várról

Az utcabíró a városi bíróság előtt képviselte utcáját. Nehezen képzelhető el, hogy a hasonló lélekszámú Szegeden ne léteztek volna az igazgatás ezen alsóbb szintjei. Szeged városnak fentebb ismertetett igazgatási rendje a török hatalomátvételig állt fenn, sőt némi módosulásokkal akkor is tovább működött. A török a városi szabadságjogokat korlátozta, de a város belső életébe kevésbé szőtt bele. Később, a Habsburg uralom idején mind szabad királyi város se rendelkezett Szeged a többi várossal együtt olyan nagyfokú autonómiával, mint a középkorban, amikor — ha sikerült megtartani a királyi szabad városi jogállást — urához a várost a rá kivetett adó pontos lerovásán kívül más nem kötötte. A király általában a város fejének, a bírónak a megválasztását is helyben hagyta.

A bíró a város feje, a plébános pedig első tisztviselője volt. Amikor a város igazgatásáról szót ejtünk, a világi mellett az egyházi igazgatásról is meg kell emlékeznünk, hiszen a középkori ember életének mindennapjaiban és sorsfordulói idején az egyház mellette állt, életét keretbe foglalta. Szegeden négy szerzetesrend építet az idők folyamán templomot és rendházat magának, és bekapcsolódtak a lakosság vallásos életébe. A polgárok azonban születésüktől a halálukig a katolikus egyház legkisebb területi egységéhez, a plébániához tartoztak. A plébános vezette szervezeti egységben rajta kívül káplánok és oltárosok — egy-egy oltár vagy kápolna jövedelméből előpapok — valamint esetleg prebendából élő helyettesítők tevékenykedtek. Feladatuk a misemondáson és zsolozsmázáson kívül a szentségek kiszolgáltatására, ájtatosságok vezetésére és a lelkek gondozására terjedt ki.

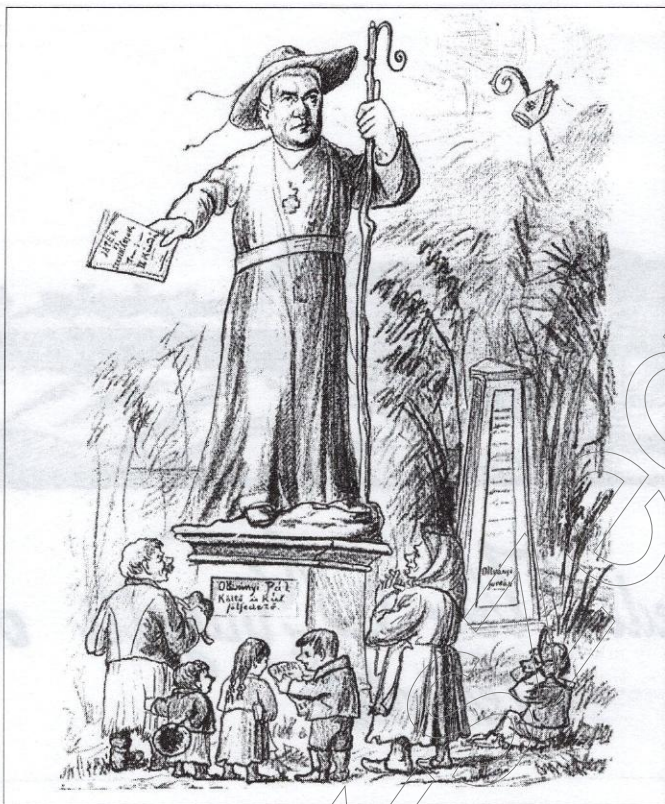
Szegeden a középkorban két plébánia állt. Bár mindkettőről az első adat a pápai tizedjegyzékekből (1332–1337) maradt ránk, jóval korábban szervezték meg őket. A két plébániatemplomról már szoltunk azok építéstörténetének leírásakor. Amikor a tizedjegyzékben lejegyezték nevüket, a felsővárosi Szent György plébánia volt a gazdagabb, papja összesen 122,2 garast fizetett, míg a Szent Demeteré csak 113,3-at. Összesen 235,5 garast, amivel megelőzve Debrecent (144 garas) az Alföld leggazdagabb és legnagyobb plébániáit alkották együtt. Nem versenyezhettek azonban Váraddal (327) és Kassával (552). Az adatok az említett települések akkori gazdasági erejét is tükrözik.

Mátyás király 1458. évi okleveléből ismeretes, hogy a plébániák kegyúri joga a várost illette már régi időtől fogva, hogy pontosan mitől, nem ismeretes. Az sem: a két plébános milyen jogokkal rendelkezett, élvezték-e a nagyvárosok plébánosaihoz hasonlóan a főesperesi jogokat, azaz kiemelt plébániák voltak-e. Több jel arra mutat, hogy igen. Erősíti a feltételezést korunkból az egyetlen ismert szegedi plébános személye, aki István bakkalaureus volt, azaz egyetemet végzett pap, akinek járatosnak kellett lennie a teológiában és a kánonjogban egyaránt.

Amint Mátyás király 1458. évi okleveléből kiderül, a városban a 15. század második felében két ispotály működött. A Szent Erzsébet Felsővárosban. 1449-ben Fekete Szabó János megszerezte az engedélyt, hogy Mizsér János segítségével a szegények számára újjáépítse. A Szent Péter ispotályról még ennyi adatunk sincs. Mindkettő irányítása a városnak mint kegyúrnak a feladatkörébe tartozott, mindkettő kápolnájában pap látta el a lelki gondozást. A mai Alsóvárosban áll Szent Péter ispotály emlékét sajátos módon ma a Vasasszentpéter utca neve őrzi.

Amint a maga helyén említettük, a szegedi főesperes a 13. században már a püspöki aulába költözött. A székvárosban, Kalocsán házat épített magának. Templomában, amely a várban lehetett, helyettes látta el a feladatokat. Huszonkettő szegedi főesperes neve ismeretes. Közülük egyik sem emelkedett magas méltóságra. Jövedelmük 20 forintot jelentett a 15. század közepén. A város életében nem játszottak hangsúlyos szerepet. Nevük birtokügyekben maradt fenn.

Blazovicz László

Oltványi Pál (1823–1903) római katolikus pap, plébános (Földeák, 1854.; Óföldeák, 1873); prépost. A „talapzatán”: „Költő és kút fölfedező”; mellette: „Oltványi forrás”. Hüvelyk Matyi, 1889. jún. 2.

Szervezés és szervezet

A Város intézménytörténetéből (1872–1918)

Tizenharmadik közlemény

A szervezeti szabályzat eredeti szövege szerint az *adószedői tisztség* földadata a királyi (állami) adó és a városi pótdadó összeírása, kivetése, nyilvántartása, könyvelése, beszédese és a megfelelő helyre juttatása volt. Ugyanide tartozott még más adójellegű városi díjak – a fűbér, a földvizsgálati, töltésezési, földmunkálati, zálogolási és malomdíj – intézése is. Külön pénztára és könyvelése volt.

A tisztség egy-egy igazgatóból, adószedőből, ellenőrből, adónyilvántartóból, hat adótisztből, négy belterületi, három külterületi adóvégrehajtóból, két-két bel- és külterületi adóintőből állott. Személyzetét a közgyűlés 1873. szeptember 8-i 1873: 498. sz. határozata jelentősen kibővítette; hat segédadótiszttel, egy írnnokkal és ideiglenesen hat végrehajtóval szaporodott. Az adóügy-igazgató a tanácsban előadói jogot kapott. Ez tekinthető az adóügyosztály kezdetének (Kí. 1873: 498.). 1884-ben a most már *adóhivatalnak* nevezett szerv alá két osztály, a pénztári és a könyvviteli tartozott. Az 1890-i reformmal vezetője, az adóügyi tanácsnok révén „perszonális unióba” került az 1882-ben szervezett VI. tanácsi ügyosztállyal, egyébként pedig elnöki, pénztári és behajtási osztályra tagolódt. Az 1910-ben végrehajtott jelentősebb szervezeti reform során a Város a belső ellenőrzésére adószámviteli osztályt is szervezett (SZN 1910. ápr. 14., máj. 10.).

Az 1873-i szabályzatszöveg szerint az *igazgató* volt a hivatalfőnök; ő osztotta föl a munkát beosztottjai között, s felügyelt a tanácsi megkeresések teljesítésére. Tőle származtak az adóösszeírás mikénti teljesítésére vonatkozó utasítások. A kivetett adókat adókönyvekben kellett rögzí-

tenie. A föld- és házadót illetően fölügyelt arra, hogy a birtokváltások a *telekkönyvben* ténylegesen is átvezetessenek. Ő adta ki az utasításokat az adózók megintésére s a végrehajtásra. A behajthatatlan adókról nyilvántartást kellett vezetnie.

Az *adószedő* az adópénztárt kezelte; a pénztár egyik kulcsát is ő őrízte.

Az *adószedői ellenőr*, aki az adószedőt ellenőrizte, a másik kulcsra vigyázott. Ő vezette a pénztári naplót és készítette az évi számadásokat. Az adószedővel együtt egyetemlegesen felelős volt az adópénztárért.

Az *adónyilvántartó* a föld- és házadó nyilvántartását vezette; a telekkönyvi törvényszék határozatai szerint a birtokváltásokat keresztségvezette a birtokíveken. Ő vetette ki a földadót.

Az *adótisztek* az illető városrész főadókönyveit és a mellékdíjak főkönyveit vezették; év végén mind ezeket, mind az adófizetők könyvecskéit lezárták, mégpedig a hátralék vagy a túlfizetés világos föltüntetésével. Folyamatosan ügyelniük kellett a hátralékok kimutatására.

Az időközben végrehajtott reform hatására 1884-ben jelentősen kibővült az adószedői tisztség, amennyiben a hivatali igazgató mellett két pénztárnok, két pénztártiszt (naplóvezető), egy adónyilvántartó, tíz adótiszt (számtiszt), kilenc segéd-adótiszt (segéd-számtiszt), nyolc bel- és négy külterületi végrehajtó, két-két bel- és külterületi intő, valamint három írnnok és két hivatali szolgáló tevékenykedett.

A hivatal a községi (városi) adók kirovására, behajtására és elszámolásán kívül továbbra is más, adószerű járulékok

– iparkamarai díj, hadmentességi adó, lakrészadó, közmunkajárulékek, kincstári illeték, városi fűbér, kútköltségek, inségkölcson, malomdíj, földvizsgálati díj, kántorborméresi díj, az 1862/63. évi elmaradt fogyasztási adó, az 1860. évi vízipuskadíj, az 1865. évi pálinka-, az 1861. évi bélyegcsonkítási díjhátralékok, az ármentesítési társulati járulékok, valamint az építési államkölcsonok – behajtása körül is tevékenykedett.

A hivatal az adóigazgatóból és két osztályból, a pénztárból és a könyvviteliből állott.

Az igazgatónak, a hivatal főnökének a korábnál részletesebben szabályozott hatásköre “az összes hivatali teendőkre” kiterjedt. Ő osztotta föl a munkát a személyzet között, szükség esetén átcsoportosításokat hajtott végre, anélkül azonban, hogy az illető osztályok ügykezelését akadályozta volna. A hivatal kifelé ő képviselte.

A *pénztári osztály* a két pénztárnokból és a két naplóvezető pénztártisztból állott; vezetője pedig a rangidős (előbb megválasztott) pénztárnok volt. A beszedett adókat és adó jellegű járulékokat havonta kellett továbbítani: az államiakat a királyi adópénztárba, a városiakat a házi (fő)penztárba.

A *könyvviteli osztályt* az adónyilvántartó vezette, aki mellett adótisztok és segédadótisztok tevékenykedtek.

Az *adónyilvántartó* feladata maradt továbbra is a föld- és házadók nyilvánartatása, valamint a birtokíveknek a „karbantartása” volt. A lakosság adózás terén is (a törvényhatósági választókerületet szerint) kilenc kerületre volt osztva; minden egyes kerületi főkönyv vezetésére egy-egy adótisztet és segédadótisztet alkalmaztak. A kincstári illetékeket, valamint a vidéki adózók ügyét külön illetékvezető adótiszt intézte egy írnok segítségével.

A végrehajtási eljárást a szervezeti szabályzat részletesen szabályozta.

1887-re alig változott a hivatal személyzete; csupán a végrehajtók száma nőtt meg: a belterületen 14-re, külterületen 8-ra; a külterületről viszont eltűntek az adóintők.

Az adófizetés olyan körülményes és hosszadalmas volt, hogy aki „adót akart fizetni, legkevesebb fél/nápra kellett magát bekvártélyozni a városi adóhivatal sötét helyiségeibe”. A „régí rendszer” szerint a befizetett adónak az adófékönyvbe való bevezetése a fél adófékönyveskéjéből történt; az adófelügyelőnek a közigazgatási bizottságban előterjesztett észrevételei alapján kezdeményezett adóeljárás reform (1887:142., 255.) könnyített az adófizetők helyzetén. Lényege az volt, hogy ezután az adópénztárban a — városnegyedenként, körzetenként működő — pénztártisztek pénztári naplót is vezettek, s ebből történt a befizetések elkönyvelése is a főkönyvbe (T. 9508/1886. lt.; *Ujdonságok. A városi adóhivatal új szervezete.* SZN 1887. okt. 5.).

Az 1890-i reform gyökeres változást hozott az adóhivatal szervezetében, amennyiben 1. elnöki, 2. pénztári, 3. számviteli és 4. behajtási osztályokra oszlott.

Az *elnöki osztálynak* — egyben az egész adóhivatalnak — a vezetője az adóügyi tanácsnok lett. Ő osztotta föl a személyzet között a munkát, felügyelt az adópénztárra, eljárta a hivatal nevében, meghallgatta az adóügyi panaszokat és megadta a fölvilágosításokat. Helyettese az osztályvezető, az övé meg az adótiszt volt.

A *pénztári osztály* egy adószedőből — mint osztályvezetőből — és két naplóvezető ellenőrből állott. Miként addig, ezután is *óvadékkötelesek* voltak. Befizetéseket csak délelőtt (8-tól 12 óráig), vasárnapokon déli 1 óráig fogadtak el. Az adópénztár változatlanul havonta adta át az illetékes kir. adópénztárnak és a városi házipénztárnak a befolyt pénzt.

A *számviteli osztály* vezetője egy hivatali főtiszt volt, aki egyidejűleg a behajtási osztályt is vezette. A kilenc adótiszt, a kilenc segédadótiszt, a földnyilvántartó és két segéd-földnyilvántartó, valamint két írnok képezte személyzetét. A kincstári jogilletékeket és a vidéki adókat ezúton is külön adótiszt intézte írnokéval. A számviteli osztály munkatársainak részletesen meg volt határozva feladat- és hatásköre.

A *behajtási osztály* szintén a hivatali főtiszt alatt állván, személyzete a 14 bel- és a 8 külterületi végrehajtóból, valamint a két belterületi kézbesítőből állt. Az adóvégreha-

jtási eljárást az 1883: XLIV. tc. szabályozta.

1897-ben semmi lényeges változás nem történt, hacsak az nem, hogy az elnökből *főnöki osztály* lett, a külterületi végrehajtók száma pedig 8-ról 6-ra csökkent. 1904-ben maradt minden a régiben.

Az 1910. évi *adóhivatali reformról* a Szegedi Napló is cikkezett. Szekerke Lajos adóügyi tanácsnok a tanácsnak előterjesztett javaslatában arra hivatkozott, hogy a szegedi m. kir. pénzügyigazgatóságnak a városi adóhivatalban 1908. február 10–14-én megejtett vizsgálata rendtelenséget és elmaradást tárt fel, mire a közgyűlés szegederők felvételét szavazta ugyan meg, az alapjaiban 1884-ben megállapított szervezet reformja azonban így is elkerülhetetlennek látszott. Az 1884-i szervezeti szabályzat szerint a városi kilenc adókerületre lévén osztva, elvileg minden kerület adóbeszedési ügyeit egy-egy adótiszt és egy segédtiszt intézte, a valóságban azonban kezdetől fogva egyesítették a II. és IV., valamint a VI. és VII. adókerületet, hogy egy-egy adótiszt, illetve segédadótiszt külön a hadmentességi adóval, valamint az illetékekkel és idegen adókkal foglalkozhasson. Ez okozta a hátralékos ügyintézés. Az immár *tíz adókerület* ügyeinek intézése érdekében a hiányzó három I. és három II. osztályú adótiszt állás szerzésére tett javaslatot a tanácsnak. Javasolta továbbá az új *adószámveteli osztálynak* mint belső ellenőrző szervnek a létesítését, élén egy adóhivatali alszámvevővel, aki egyébként az addigi főnökhelyettes adófőtiszt helyére kerülhetett. Az osztályba a tervezet szerint hat számtiszt és kilenc gyakornok került (*Az adóhivatal újjászervezése. Személyzetsszaporítás és reformok.* SZN 1910. apr. 14.). Az 1910. május 9-i közgyűlés alapjában helyeselte és elfogadta a javaslatot (*A városi közgyűlés. Újjászervezik az adóhivatalt.* SZN 1910. máj. 10.).

Az 1897-i szövegezés szerint a *letét- és segédpénztári tisztség* kezelte a tanácsi letéttárat, a kórházi tárt, a szegényalapot, a házi szegények tárt, a közmunkaváltáságot, az átíratási krajcárokat, a szabad hűsvágási díjat, a föld- és vályogdíjat, a facsemeték árát, a csordabért, valamint a hátralékban lévő inségkölcson (1853), kántorborméresi díj (1862/1866), az 1867-ben megszűnt előfogatolási díj, fogyasztási adó (1862/63), a vízipuska-díj (1860), a pálinka-díj (1865) és a bélyegcsonkítási díj (1861) ügyeit. E pénztár egy pénztárnokból, ellenőrből és egy írnokból állott. 1884-re ezeket a feladatokat szétosztották az adópénztár és a házipénztár között.

A *levéltári hivatal* a levéltárnokból és egy segédből állott. A levéltár őre a *levéltárnok* volt; az ő felügyelete alatt állott a *tükös levéltár* is, melynek egy-egy kulcsát rajta kívül a polgármester, a főjegyző és az egyik tanácsnok őrizte. A levéltári segéd a levéltárnok utasításait követte. A levéltár kezelési rendjét a polgármester a levéltárnokkal, 1884-től a főjegyzővel is egyetértésben állapította meg.

A szoros értelemben vett *városi irodában* tevékenykedett az általános (tanácsi) iktatókönyvet vezető iktató, valamint a kiadmányozást ellátó kiadó, akiknek ügykezelését (irodai ügyvitelét) a polgármester a főjegyzővel egyetértésben állapította meg. A kiadó közvetlenül felügyelt a hat városi irodai írnoakra is, akik mellett két bel- és két külterületi kézbesítő volt.

Az 1884-i változat szerint az iktató a közigazgatási bizottság iktatókönyvét is vezette. Beadványokat délután 5, ünnep- és vasárnap pedig délelőtt 11 óráig lehetett elfogadni és beiktatni.

Az 1890-i reform során a kiadó feladatköre annyival bővült, hogy köteles volt gondoskodni a vidéki hatóságoktól és a helybeli állami hivataloktól érkező ügydarabok kézbesítéséről, kivéve, ha azok a rendőri szolgálatot vagy az adó- és illetékügyet érintettek, mert akkor a kapitány, ill. adóhivatal gondoskodott kézbesítésükről.

Az írnokek részint a *közigazgatási irodában* (iktatóban / kiadóban), részint az egyes hivatalokban (ügyosztályokban / szakhivataloknál) voltak alkalmazva, kötelesek lévén teljesíteni minden olyan irodai teendőt, amelyet a hivatalfőnök rájuk bízott.

A bel- és külterületen egyaránt öt-öt kézbesítő

működött, utóbbiak közül három az alsó-, kettő a felsőtanyán. A külterületek kötelesek voltak a kir. bíróságok és a kir. közjegyzők kiadmányait is kézbesíteni. A kézbesítők is a kiadótól nyerték utasításait.

Az 1897-i szövegezés alig változtatott; először határozta meg, hogy a *közigazgatási irodában* nyolc írnok működik, s kimondta, hogy a kiadóhivatalhoz tartozó kézbesítők közvetlenül a főjegyző felügyelete alatt állnak.

Az 1873-i szabályzat még önállóan említi a *szállásolási biztost*, akinek tisztése később teljesen beolvadt a tanács katonai ügyosztályába. Erre utalt már ekkor is az, hogy közvetlenül a katonai ügyosztály rendelkezése alatt állt, s jelentését csakis ennek ellenjegyzésével terjeszthette a tanácshoz.

A mellé beosztott írnok segédelmével nyilvántartotta a (közös) hadsereg és a honvédség szabadságos és tartalékos tagjait, s azokat szükség szerint „berendelte”, gondoskodott a sorkatonaság és a honvédség ideiglenes elszállásolásáról, természetesen a tanács rendelkezése szerint; „előállította” a szükséges tiszti, irodai, raktári és egyéb helyiségeket, azokat bebútorozta; kifizette a lakosokat megillető szállásolási díjakat.

A szervezeti szabályokban 1884-ben találkozunk először a *Somogyi-könyvtár* személyzetével és teendőivel. A könyvtár személyzete e szerint egy könyvtárigazgatóból, egy segédkönyvtárosból és egy könyvtári szolgából állván, az előbbi kettőt a közgyűlés élethosszig választotta, az utóbbit pedig a polgármester fogadta föl. A könyvtárigazgató volt az intézmény vezetője és így a külső képviselője is; a tanács hatósága alatt állt.

Az 1890-i újraszabályozás lényeges változást nem hozott, csupán a szolgáról nem tett említést.

A városnak a tanáccsal azonos szintű, ám még a közgyűlésnek sem alárendelt szerve volt az *árvaszék*, melyet az 1877: XX. tc. előtt a szervezeti státútum behatárolt szabályozott, később — mivel e törvény megadta szervezeti és működési szabályait — éppen csak érintett.

Elnöke a főjegyző, 1875-től az V. (katonai) osztályt vezető (előadó) tanácsnok volt. Az *árvaszéki ülnökök* dolgozták föl az ügydarabokat, lévén ők az árvaszék előadói. A szabályzat szerint az egyetlen ülnök mellett kivételesen a jogügyi előadó-tanácsnok is meg volt bízható árvaszéki ügyek előadásával. Az árvaszéknek külön *számvevője* volt, és szervezetébe tartozott a *közgyám* is. A jegyzői teendőket a város egyik *aljegyzője* látta el; mellette az iktatói, kiadói és levéltárnoki teendőket egy *irodatiszt* végezte. Az árvaszéki irodában két írnok és egy belterületi kézbesítői főadatokat is ellátó hivataloszolga tevékenykedett. A külterületi kézbesítést a város külső kézbesítői teljesítették.

Az árvaszék gyámot, gondnokot rendelhetett ki, előzetesen jóváhagyta a gyámoltak, gondokoltak bíróság elé vinni szándékolt osztályegyezségeit, fölügyelt a gyámok és gondnokok tevékenységére, megerősítette a gyámoltakat, gondnokoltakat érintő szerződéseket, az ingatlanra vonatkozó jogügyletekhez viszont előzetes jóváhagyását is kellett kikérni. E tekintetben az „árvákra nézve fennforgó előnyök s hasznossági tekintetek vagy az elutasíthatatlan szükség” volt szem előtt tartandó. Az árvaszék utalványozta az árvak tartására, nevelésére szükséges öszségeket. A nagykorúvá vált s gondnokság alát nem vont gyámoltak részére elrendelte a gyámilag kezelt vagyon ki- és átadását. Az árvaszék a „vagyontalan elhagyott és lelenc árvak”-at örökbefogadásra ajánlotta „egyes jötevőknek”. Az árvaszék szavazta meg az árvatári kölcsönöket, ezeket csak olyan ingatlanok jelzálogaként való betáblázása mellett lehetett nyújtani, amelyek „tulajdonsága [tulajdon] és birtoklása iránt semmi kétség sem forgott fenn”.

Az árvaszék eljárása, a magányám és a gondnok számadása, a tiszta jövedelem után (a gyámnak, gondnoknak járó) *törvényes hatod* kiszámítása részletes szabályozást nyert.

Az árwapénztár kezelése a korábbi szabályok fenntartása mellett a *közgyám* hatáskörébe tartozott. Az ő hatásköre emellett kiterjedt az árvaügy egészére; a tapasztalt há-

nyok, visszaélések, alapos panaszok, mulasztások esetén azonnal jelentést kellett tennie az árvaszék elnökének.

Az 1877: XX. tc. nyomán lényegesen *kibővült* az árvaszék szervezete. Ezután elnökből, két saját ülnökből, jegyzőből, közgyámból, pénztárnokból, ellenőrből, haláleset-fölvevőből, két levéltárosból (egy irodaigazgató-kiadóból és egy iktatóból), öt írnokból, egy kézbesítőből és két hivataloszolgából állott. Az árvaszéki elnököt előadói teendővel csak a közigazgatási bizottságban és ennek árvaszéki föllebbezési küldöttségében lehetett megbízni. Az árvaszéknek 1877 után külön státútuma volt.

Az 1890-i szervezeti szabályzat csökkentette az árvaszék személyzetét. Ezután elnökből, két ülnökből, jegyzőből, közgyámból, leltárbiztosból, kiadó-levéltárosból, iktatóból, három írnokból és egy becsüsből állott. A közgyám fölügyelt az *árwabázra*; ezt az árwapénztár fölosztásáig az árva-ház igazgatójaként a *gyámpénztárnok* végezte. 1897-ben e személyzet segédleltárbiztossal és egy írnokkal bővült.

Az örökösödési eljárást szabályozó 1894: XCI. tc. és az ezt végrehajtó 43 184/1895. IM sz. bel- és igazságügy-miniszteri rendelet alapján *haláleset-fölvevő* és *leltározó hivatal* szerveztek. A közművelődési ügyosztály élén álló tanácsnok fölügyelete és ellenőrzése alatt működött; leltár-biztosból és segédleltárbiztosból állott. Korábban e teendőket az *árvaszék* keretébe tartozó közegek végezték.

Az *iskolaszék* az 1868: XXXVIII. tc. és az 1876: XXVIII. tc., valamint a 20311/1876. VKM sz. rendelet szabta keretek között, a város más szerveitől függetlenül működött. Először az 1890-i szövegezésben tettek róla említést, akkor is csak utalásszerűen és annyiban, hogy a háromévenként a törvényhatósági bizottság által saját kebeléből megválasztandó tagok számát 36-ban állapította meg.

Az iskolaszéknek volt alárendelve a *népiskolai felügyelő*, aki a bel- és külterületi népiskolák és tanítóegyesületek ügyeiben az iskolaszék szakközege volt. A népiskolákat érintő *tanügyi jelentéseit*, javaslatait az iskolaszéknek tette meg, a népiskolák gazdasági, épületfölygyeleti és pénzügyi tekintetében a *tanácsnak* volt alárendelve, onnan nyerte utasításait, hozzá intézte jelentéseit és javaslatait.

A *népiskolai felügyelőnek* — egyebek mellett — a népiskolákat évenként négyszer meg kellett látogatnia, ellenőrizte a tanítókat és a tanulókat egyaránt, közvetítette a felsőbb (iskolaszéki, iskolaszéki elnöki és tanácsi) határozatokat; mint a népiskolák gondnoka fölügyelt az épületekre, bútorokra, könyvtáraikra, ellenőrizte az iskolai leltárakat, nyilvántartotta az iskolai adatokat; szükséges javításokat kezdeményezett a tanácsnál, kezelte a tandíjakat, szolgáltatotta a költségelőirányzatokhoz szükséges adatokat; egyszemélyben a külterületi iskolák igazgatója, valamint az iskolaszék gondnoka is volt.

Az *állami anyakönyvvezetés* bevezetésével Szegeden három anyakönyvi kerületet szerveztek: I. a belterületit, II. a felsőtanyait és III. az alsótanyait. Az anyakönyvvezetőket a közigazgatási bizottság meghallgatásával és javaslatára a belügyminiszter bízta meg. A két külterületi anyakönyvvezető a külterületi közigazgatási központban alkalmazott „törvényhatósági közeg” volt. Mindhárom anyakönyvvezetőnek helyettese is volt. Hatáskörüket, működésüket az 1894: XXXIII. tc. és annak végrehajtási rendeletei szabályozták.

A külterületi szervezet — a rendőrség, az iskolahálózat, az orvosi személyzet és az ezeket összefogó közigazgatási központok — mellett alapvető intézmény volt az 1886-ban (át)szervezett tanyai kapitányságok rendszere. A kapitányságok szervezete így alakult:

Kerület	Kapitány	Helyettese	Esküdtje
I. Felsőtanyán			
1. Csengele	1	1	4
2. Balástya	1	1	5
3. Ószeszek	1	1	4
4. Szatymaz	1	1	3
5. Gajgonya	1	1	4
6. Fehértó	1	1	4
1-6. összesen	6	6	24
II. Alsótanyán			
7. Feketeszél	1	1	4
8. Nagyszéksós	1	1	5
9. Királyhalom	1	1	6
10. Átokháza	1	1	4
11. Csorva	1	1	4
12. Zákány	1	1	5
13. Domaszék	1	1	6
14. Mórahalom	1	1	4
7-14. összesen	8	8	38
15. Rösztke-Szentmihálytelek	1	1	1
1-15.	15	15	63

Míg a felső- és alsótanyai kapitányok az illetékes pusztai rendőrbiztossal álltak, a rösztke-szentmihályteleki viszont a központi lovas-rendőrbiztossal volt kapcsolatban. Az alsó- és felsővárosi feketeföldek, a nyomási földek, valamint Újszegednek rendezett területén kívüli részei továbbra sem tartoztak a külterületi igazgatásba, nem terjedt ki rájuk a kapitánysági rendszer sem.

1904-ben annyiban módosult e rendszer, hogy a 78 esküdtet a polgármester osztotta be esetről esetre, közülük egyet-egyet helyettes kapitányi címmel ruházva föl.

A tanyai kapitányok és esküdtek kinevezése, felmentése vagy elmozdítása a polgármester hatáskörébe tartozott. Közvetlen felügyeletüket eredetileg a rendőrfőkapitány, 1904-től a polgármester látta el. A kapitányi és esküdti állások tiszteletbeliek és bizalmiak lévén, a hatóság által a külterület írni-olvasni tudó, képzetesebb és értelmesebb polgárai közül azokat szokták volt kiszemelteni, akik "kiváló igyekezet, szorgalom, becsületesség, kifogástalan erkölcsi és családi élet, emberbaráti jó érzélem és tapintatos bánásmódjuknál fogva a közigazgatás körül való segédkezésben s a közös előmozdításában való közreműködésre alkalmasnak és értékesnek" mutatkoztak.

A tanyai kapitányok és esküdtjeik esküt tettek, s bár hivataluk tiszteletbeli volt, tiszteletdíjat azért kaptak: a tanyai kapitányok 200, a helyettes kapitányok ("első esküdtük") 100, az esküdtek pedig 60 forintot, sőt saját személyükben és két igavonó jószágukért is közmunkamentességet élveztek. E tiszteletdíjért is sok támadásnak lévén kitéve, 1904-től a tanyai kapitányok — lévén állásuk valóban csupán tiszteletbeli — tiszteletdíjat nem kaptak, megemelkedett viszont beosztottaik tiszteletdíja: az esküdtek 120, a helyettes kapitányok pedig 200 korona évi tiszteletdíjban részesültek.

A szabályzatok részletesen szabályozták a tanyai kapitányok és esküdtek hatáskörét. A tényleges tevékenység 1904-re — amint a megemelt tiszteletdíj is mutatja — súlylyal az esküdtekre tevődött át.

A tanyai kapitányok (esküdtek) figyelmének felügyeleti hatáskörben ki kellett terjednie a kapitányságuk területén előforduló minden rendellenességre, közérdekű ügyre, s minden olyan esetre, amely hatósági beavatkozást igényelt. A 11 pontban felsorolt különös teendők 1904-ig magukat a kapitányokat terhelték, az esküdtek pedig csak segédkezet nyújtottak nekik, 1904-ben viszont megfordult a helyzet, mert a tényleges munkavégzés ez utóbbiakra hárult. A tanyai kapitányok helyetteseikkel megállapították az alájuk beosztott esküdtek munkafelosztását; felügyeletet gyakoroltak az esküdtek fölött, s mint a hatóság bizalmi férfijai eljártak közérdekű ügyekben.

A tanyai kapitányok — 1904-től esküdtjeik — nevesített felügyeleti teendői a következők voltak.

1. Örkdtek a városi és tanyai kapitánysági határok, valamint a birtokhatárok megjelölése, a közutak, hidak, városi faültetvények fölött; a foglalásokat, pusztításokat, rongá-

lásokat, valamint a haszonberek el- vagy parlagon hagyását a hatóságnak késedelem nélkül jelentették.

2. Szemmel tartották a közbiztonságot, a lopást, rablást és más bűntényeket azonnal jelentették a pusztai rendőrségnek.

3. Fölügyeltek a közegészségi állapotokra; a járványt, a kuruzslást és az oklevél nélküli bábák működését azonnal jelentették a hatóságnak.

4. Felügyeltek az állategészségügyre, és a bajokat a hatóságnak nyomban jelentették; az esetleges zárlati öröket ellenőrizték.

5. Szemmel tartották a hadkötelezettségeket, a hatóságnak jelentették a szökéseket.

6. Ügyeltek az iskolakötelesek beírására, figyelemmel kísérték az iskolalátogatást; a mulasztásokat jelentették a hatóságnak.

7. Örkdtek a kártékony rovarok és a szerbtövös irtása fölött.

8. Felügyeltek a vadászati tilalom betartására.

9. Építési felügyeletet gyakoroltak a külterületi építkezési szabályrendelet megtartása fölött; különösen ügyelve az engedély nélküli építkezésekre, valamint az engedélyek betartására.

10. Figyeltek arra, hogy a városi földek haszonbérlelőit eleget tészenek-e a helyi feltételekben megszabott gazdasági, művelési és fásítási feltételeknek; ügyeltek továbbá a közlegetői szabályrendelet betartására, s a visszaéléseket (fogalásokat stb.), mulasztásokat a hatóságnak azonnal jelentették.

Eredetileg az iskolákra való anyagi felügyelet is a kapitányokat terhelté, sőt az iskolagondnoki funkciót is a kapitányok vagy esküdtek kellett ellátnia, ez azonban az 1904-i szövegezésből kimaradt, lévén a külterületi iskolák gondnoka a népiskolai felügyelő.

A tanyai kapitányok (esküdtek) feladatkörének másik területe a szorosabban vett közigazgatás körüli közreműködés és segédkezés volt. Idetartozó feladatkörök voltak különösen az alábbiak.

1. Közreműködtek az összeírások lebonyolításában; különösen vigyázva arra, hogy senki vagy semmi ki ne maradjon belőlük. (Ilyenek voltak a királyi adó-, a közmunka-, a ló- és kocsiösszeírások; később az utadó, a gazdasági segélypénztár-díj összeírásai.)

2. Az adóárveréseken, végrehajtásokban is részt vettek.

3. Az árvaszék által a kiskorúak javára elrendelt leltározásnál jelen kellett lenniük.

4. A külterületi építési engedélyek helyszíni vizsgálatában részt kellett venniük.

5. Segédkeztek a hadkötelezettségek nyilvántartásában, személynazonosság igazolásában.

6. Védő himlőoltásnál a szülőket gyermekükkel együtt be kellett rendelniük.

7. A „közérők” beidézése és felhasználása által részt kellett venniük a vízveszély elhárításában.

8. Segédkeztek a marhajárlatok kiállításában, amennyiben saját nevelésű jószágokról csak igazolványuk alapján lehetett járlatlevelet kiállítani.

9. A város javára foganatosítandó végrehajtások alkalmával más alkalmas személy hiányában az esküdtek kötelesek voltak elfogadni a zárgondnokságot.

A fentieken túl a kapitányok és az esküdtek (1904-től csak az esküdtek) kötelesek voltak kézbesítői teendőket is ellátni adóintésknél, vízveszély idején a közérők kirendelésénél, valamint a ló- és kocsiösszeírásoknál.

1904-ig a tanyai kapitányok mezőrendőrségi kártételeknél önállóan eljárva jogosultak voltak a felek kívánatára az egyezkedést közvetíteni, a károkat fölbecsülni. Ha ezt csak az egyik fél kérte, s a másik nem jelent meg, a tanyai kapitány további földadata megszűnt.

A tanyai kapitányok és az esküdtek más feladatok ellátásával is megbízhatók voltak.

Jelentéseiket a pusztai rendőrbiztoshoz vagy a központi lovas rendőrbiztoshoz, esetleg egyenesen a polgármesteri hivatalhoz terjesztették be; valamennyi helyen jegyzőkönyvezték őket, s ha elintézésük nem a biztosra vagy a polgármesterre tartozott, onnan továbbították a tanácsához vagy a főkapitányhoz, esetleg más hatósághoz.

A városi tisztviselők — a polgármester, a főkapitány, a

főjegyző, a tanácsnokok, a jegyzők, az aljegyzők, a főügyész, az alügyészek, az árvaszéki elnökök, a közgyám, a főmérnök, a mérnökök, a térképtárnok (segédmérnök), a főorvos, a főszámvevő, az alszámvevő, a házi-pénztárnok, az adóhivatali igazgató, a könyvvivő, az alkaptányok, a községi bíró, az adószedő, a gazdász, az árvtárnok, az erdőmester, a bel- és külterületi orvosok — hatévi időtartamra választottak a közgyűlésen a hatévenként megtartott tisztújításon.

A főispán nevezte ki élethossziglan a levéltárnokot.

A közgyűlés élethossziglan választotta meg a segéd- és kezelőszemélyzetet, valamint a Somogyi-könyvtár igazgatóját. Az első igazgatót, Reizner János főjegyző személyében egyszerű áthelyezéssel bízta meg az intézmény vezetésével.

A kórházigazgató főorvost az egészségügyi bizottság meghallgatásával, a többi orvost az ő meghallgatásával a főispán, a kórház gazdasági ügyeit vezető segédszemélyzetet pedig a polgármester nevezte ki. Az ápoló- és szolgálószemélyzetet az igazgató főorvos fogadta föl és bocsátotta el.

A kézbesítőket, végrehajtókat, intézőket, valamint a rendőröket és más szolgai létszámba tartozó egyéneket — próbaidővel — a polgármester alkalmazta.

Az 1887-i szövegezés szerint a hatévenkénti tisztújítás alá esett a községi bíró is. Az 1886: XXI. tc. 80. és 96. §§ alapján bővült a főispán által élethossziglan kinevezettek köre, amennyiben a levéltárnok mellé kerültek: a rendőrfőkapitány, a rendőralkapitányok, a törvényhatósági főorvos, a bel- és külterületi orvosok, a közgyám (árvaszéki nyilvántartó), a főszámvevő, az alszámvevő és a könyvvivő.

A polgármester által fölfogadandó személyzet köre a könyvnyomdásszal (litográfussal), valamint a tanyai kapitányokkal és esküdtekkel bővült.

1890-ben az állatorvosok, valamint az 1890: I. tc. 17. §-a alapján a főmérnök és a többi mérnök is főispán által kinevezett tisztviselők közé kerültek. Ugyanebben az élethossziglan választott segéd- és kezelőszemélyzetből a joggyakornok és a szülésznök, valamint a fenti törvényhely alapján az útbiztosok élethossziglan kinevezésüket a főispántól kapták.

Az 1890-i szabályozás azt is kimondta, hogy a Somogyi-könyvtár igazgatóján kívül a népiskolái felügyelőt, a városi főgimnáziumnál alkalmazott világi rajztanárt és a tornatanárt is a közgyűlés élethossziglan választja.

Mint ideiglenes alkalmazottak meghatározott időre kapták kinevezésüket a polgármestertől: a városi vegyész, a városi zenede igazgatója és tanárai, a városi ipari tanonciskola és az alsófokú kereskedelmi iskola igazgatói, tanárai és tanítói, továbbá a tanyai kapitányok és esküdtek, valamint aapidíjasok.

A rendőröket, szolgákat (az igazgató-főorvos által felfogadandó kórházi szolgálószemélyzet — ápolónok stb. — kivételével), cselédeket, a római katolikus plébániánál alkalmazott harangozókat a polgármester fogadta föl és bocsátotta el.

1897-ben annyi változás történt, hogy a zenedei igazgató és beosztott tanárai is följutottak a közgyűlés által élethossziglan választottak közé, az újonnan szervezett anyakönyvvezetőket és helyetteseiket pedig — a közigazgatási bizottság meghallgatásával — a belügyminiszter nevezte ki.

Az 1904-i szövegezés a segéd- és kezelőszemélyzet körében, ha az adott státusz több fizetési osztályra is kiterjedt, bevezette az előléptetés alkalmával történő, tehát többszöri választás intézményét is.

A tiszti, segéd- és kezelőszemélyzet (itt: tisztviselők) szolgálati viszonyának szabályozása, magyarán: a szolgálati szabályzat először 1884-ben tűnik föl a szervezeti szabályzat végén.

Ez minden választott vagy kinevezett tisztviselő számára záros határidőn belül leteendő szolgálati esküt írt elő. Kimondta, hogy a beosztott tisztviselők a hivatali teendők körében kötelesek főnökeik utasításait követni; az ügyosztályból vagy hivatalból híreket kívinniük tilos; a köztörvényhatósági bizottság tagjainak, a hírlapíróknak és az érintett ügyfeleknek csakis az ügyosztály vagy a hivatal

vezetője adhat fölvilágosítást. A hivatalos jelentéseknek és iratváltásoknak tárgyilagosan kellett történni. A segéd- és kezelőszemélyzet hivatalos órák alatt magánfelek ügyeit nem intézhette, abban el nem járhatott.

A hivatalos órák köznapokon délelőtt 8-tól 12 óráig, délután 3-tól 6 óráig, vasárnap és ünnepnapokon pedig 8-tól 11 óráig tartottak, sürgős természetű ügyekben azonban a hivatalfőnök jogosult volt személyzetét a hivatali időn túl is alkalmazni. A könnyebb elérhetőség érdekében a tisztviselők, a szak-, segéd- és kezelőhivatalnokok kötelesek voltak lakásukat a polgármesteri hivatalnál bejelenteni.

A tanács tagjai és a hivatalvezetők — a polgármester jóváhagyásával — tartoztak a naponkénti tudakozási időt (fogadóórát) feltüntetni.

Ami a szabadságidőt illeti, erre alanyi joga senkinek sem volt; 8 napig a polgármester, 6 hétig a tanács, ezen fölül a közgyűlés engedélyezhette. A szabadság engedélyezése előtt mindig ki kellett kérni a hivatalfőnök véleményét. A helyettesítéseket a polgármester rendelhette el. Az osztályvezetőt rendszerint az ügyosztályi jegyző helyettesítette.

A tisztviselőkről és hivatalnokokról a polgármester rendelete szerint a polgármesteri hivatal minősítvényi táblázatot vezetett.

A tisztviselőknek a hivatalok mellett alkalmazott hivataloszlókat, rendőröket, pusztazókat és más cselédeket magán célra alkalmazni nem volt szabad.

A tisztviselők, valamint a segéd- és kezelőszemélyzet fizetési előleget kaphatott a tanácstól. A fölfüggesztett tisztviselő, segéd- vagy kezelőhivatalnok részére fizetés nem járt, ha azonban saját vagy családja fönntartása veszélyeztetve volt, a tanács fele fizetését kivételesen utalványozhatta.

A tisztviselők a segéd- és kezelőhivatalnokok világitási és írószéri kiadásai rendes fizetésükön felül járó általánnyukból voltak kötelesek fedezni.

A hivatali engedetlenség, a hivatali titok megsértése, a hivatalos idő be nem tartása, a szolgálószemélyzet magán célra való alkalmazása, valamint kiküldetési előleggel való időben el nem számolás az 1876: XII. tc. 1. §-ának a) és b) pontja alá sorolandó fegyelmi vétségnek minősült. A fegyelmi fórumokat e törvény határozta meg.

1887-ben az 1886: XXIII. tc. 4. §-a szerint e szabályzatban annyi változás esett, hogy a fegyelmi eljárás miatt fölfüggesztett tisztviselőt fizetésének 1/3-a mindenképpen megillette, s ez az ellátmány kivételesen fizetésének feléig emelhető volt.

1880-ben azt is beiktatták a szolgálati szabályzatba, hogy a törvényes vagy szabályrendelet szerinti díjakon felül a városi alkalmazottak egyéb díjakat nem szedhetnek és nem is fogadhatnak el. Fegyelmielg tilos volt a város hatósági elé kerülő ügyekben, egyéb hatóságok elé pedig üzletszerűen mások részére beadványokat készíteniük (zugírászat). Ugyancsak nem volt szabad magánfelek oly ügyeit végezniük, melyek elintézésére vagy ellenőrzésre hivatva voltak.

A hivatalos idő vasárnapokon és ünnepnapokon 12 óráig kitolódott; júliusban és augusztusban azonban hétköznapokon is csak 7-től 12-ig tartott, kivéve az iktatóhivatalokban, melyeknek délután 3-tól 5-ig e nyári hónapokban is fogadniuk kellett a feleket.

Új volt az a szabály is, hogy a segéd- és kezelőhivatalokban alkalmazott hivatali közegek szolgálati viszonyát érintő ügyekben az osztály- és hivatalvezetők véleménye kikérendő lett.

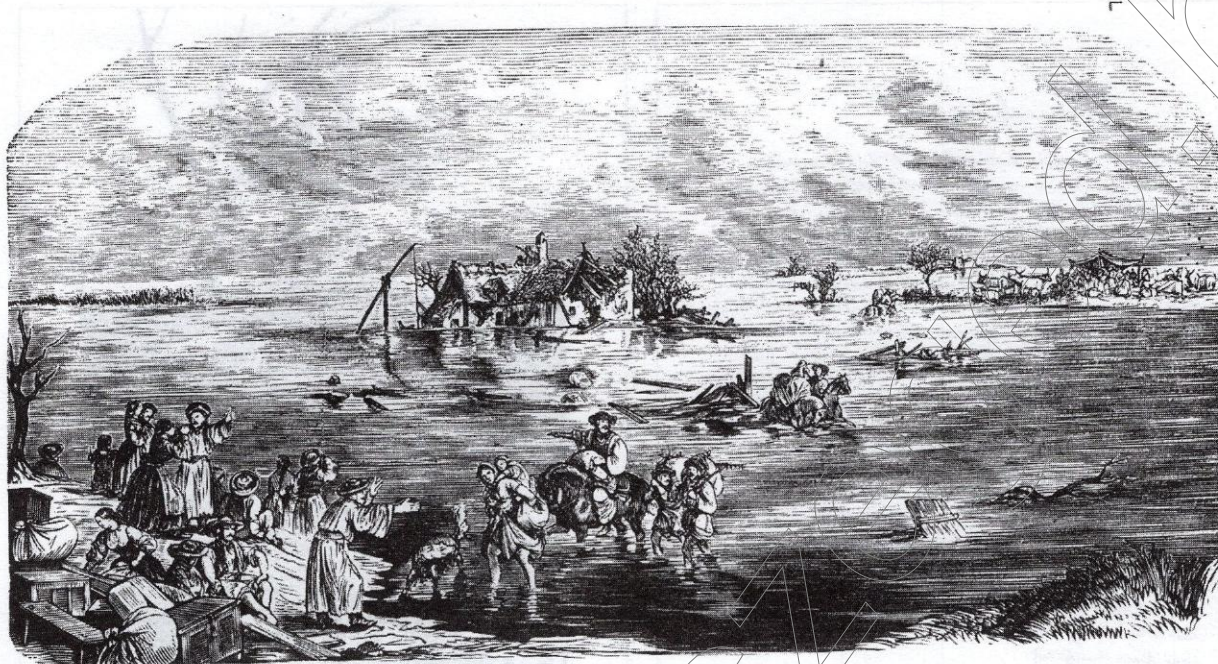
Ezután szabadságot 8 napig a polgármester, azon túl — a főispán meghallgatásával — a közgyűlés engedélyezhette, beleértve a polgármester 8 napon túli szabadságolását is.

1904-ben az addigi magán ügyintézési tilalom kibővült, s kiterjedt a hivatali állással össze nem férő vagy a hivatali köteleesség teljesítését gátló mellékfoglalkozások üzésére is.

A szervezeti szabályzat által megszabott városi alkalmazotti illetményekkel, kiküldetési díjakkal, valamint a leltározási szabályokkal ebben a műhelytanulmányban nem foglalkozom.

(Vége.)

Ruszoly József

A Nagyvíz Tápén

In memoriam Hegedűs István jegyző

„Hajdan a Tisza-táplálta Tápét vízkarjával védelmezte, zárta el a folyó... Az utolsó paticsfalu, csömpölyeges faoszlopú házak mostanában tűnnek el végképp.” (Tóth Béla)

Az 1879. évi szegedi, Nagyárvíz néven is emlegetett árpusztítást sokan a város nyakába varrták, mivel „A földesúri kapzsiság a Felső és Közép Tiszát több kanyarvágással olyképp szabályozta, hogy kiegyenesítette és ezzel fölgyorsította a folyó vizének futását, s rázúdította az Alföld legmélyebb pontján fekvő Szegedre és vidékére.” A védőgátat szinte évente magasítani, fejelni kellett, mégsem nyújtott kellő biztonságot. Tápé védgátjainak magasítását a helyi lakosság végezte közmunkában, illetve az átmentesítő társulat emberei, megfelelő szakirányítás mellett. Szükségessé tette ezt a korábbi - 1712, 1736-37 évi, az 1758, az 1765, 1776, majd az 1830, 1853, 1866. évi - árvizek pusztításának emléke. Nagyságát és veszélyességét jelzi, hogy „Az 1830. évi árvízkor a templomban térdig ért a víz.”

1878. karácsonyára jócskán megduzzadt a Tisza vize, és nemsokára be is fagyott. Mivel a veszély jelei már december elején mutatkoztak, a falu előljárói – Szél Antal bíró, Hegedűs István jegyző illetve Szilber Gyula plébános – figyelmeztették a falu lakosságát a veszélyre, s fölhívták a figyelmüket arra, hogy amennyiben a veszély fokozódik, a Tiszagátra kell kiköltözniük. Ugyanakkor a falu felső határában – a Kemes dűlőnél – a Tiszagáttól a Szőlők-dűlő partos részéig nyúlgátat építettek, mely munkálatokon gyalogosan, talicskákkal illetve fogatokkal vett részt a falu népe. Öreg emberek azonban tudni vélték, hogy a Tisza Dócnál veszélyeztethet, mivel ott a legkeskenyebb, legkanyargósabb a meder, tehát az esetleges szakadás veszélye ott fennállhat. Akinek a tápai rétt partos részein – Lebón, Pajorban és a Sírhögyben – már volt istállója, az családotól mielőbb átköltözött. Nem egy istállóban több rokoncsalád húzódott össze. Mások, akiknek ezeken a részeken volt földjük vagy városi bérletük, most emeltek rögtönzött hajlékokat, hogy a

veszély ideje alatt meghúzhassák magukat. Csak azt vitték át – élelmet, ruhát és az állatállományt –, amire feltétlenül szükségük volt. Hasonlóképpen cselekedtek azok is, akik az első figyelmeztetést követően a töltésre költöztek. Nem egy család Szeged felé menekült, de amikor látták, hogy onnan is mennek az emberek, egy részük velük tartott, mások visszajöttek Tápéra, rábízva magukat sorsuk addigi irányítóira, a falu vezetőire. A gát teljes hosszában egymás után épültek a gyékény-, nád illetve deszkabodék, amelyeknek a tetejére gyékényt, nádat erősítettek. Sok asszony a gáton is szötte a gyékényt, hogy minél több gyékényszőnyeget tudjanak felhasználni a szükséghajlékoknál. Mire a Tisza 1879. március 5-én Petresnél elszakította a gátat, a tápaiak már viszonylag biztonságos helyeken voltak. Sokan tudni vélték, hogy Hegedűs jegyző összejátszott a város vezetőivel és azért fölöttük szakadt el a gát, hogy a víz elönti Algyót, Tápét és a város ily módon megszabadulhat a pusztulástól. Ez aligha hihető, mégis a jegyzőt csak a csendőrség tudta megmenteni az agyonveréstől.

Március 7-én délután lovon száguldó kürtösök jelezték az ár gyors közeledését, mire a harangokat félreverték, bár a nép már elhagyta a házakat és viszonylag nyugodtan viselkedett. Néhányan, akik még visszaszaladtak házukhoz, hogy valamit mentsenek, kis híján a pusztító vízben maradtak. „Március 7-én este 11 órakor tört be a víz Tápéra, és mintegy 1-1,5 öl magasságban ellepte a falut. ... Kb 800 ember tutajokon leereszkedett Újszegedre, részint az egyik fatelepen húzták meg magukat, részint Szőregre, Deszkre, Újszentivánra menekültek.” Akik ezekbe a helyiségekbe mentek, azoknak egy része a víz elvonulása után is ott maradt, unokáik ma is ott élnek. „Az 1879. évi árvízkatasztrófa Tápét teljesen elmosta.” A drámai helyzetet súlyosbította,

Dolgozatunknak nem célja, hogy eldöntse, valóban magáéra hagyta-e és elmenekült a veszedelem elől Szilber Gyula plébános vagy népével ott maradt, mivel írásunkkal Hegedűs István jegyző helytállására akarunk emlékezni. Mégis Stancel Károly házfőnök úr „*bitelesített másolatával*“, méginkább a korabeli fogalmazó rendtárs bejegyzésével komoly gondunk és kétségünk van. Ugyanis a tápéi Historia Domus vonatkozó része, amelyet az ügy tisztázása érdekében készséggel és nyomatékkal ajánlott figyelmünkbe Murányi Miklós plébános úr, épp az ellenkezőjét állítja. Jelesül, hogy amikor 1883. év októberében Ferenc József császár Tápét is meglátogatta, hosszasan és kedélyesen beszélgetett Szilber Gyula plébánossal, amiközben megkérdezte tőle öfelsege: „*Hol tartózkodott a veszedelem idején?*” Szilber plébános úr – a bejegyzés tanúsága szerint – ezt válaszolta: „*Együtt szenvedtem át az időszakot népemmel a Tisza gáton. Hat hónapon át húztam meg magam egy deszkabödében a töltés tetején.*”

Amennyiben ez nem így lett volna, vagyis a pap valóban magára hagyta volna a veszély idején népét – ismervé a tápaiak érzékenységét – egészen biztos, hogy semmiképpen sem fogadták volna vissza – soha többé – lelkipásztoroknak Szilber Gyulát! Márpedig Szilber Gyula 1865. és 1904. között volt Tápé köztisztviselője álló plébánosa. A kétségek tévován főt vannak, amelyek mielőbbi tisztázást követelnek.

Dr. Lázár Györgytől (is) olvashatunk a tápai katasztrófáról. „*A városnak volt jobbágyközsége: Tápé, és Petresnél beszakadt ár által már az árvíznek Szegedre betörése előtt napokkal egész kiterjedésében víz alá került... A dologbíró és a megszerzetet megbecsülni tudó józan nép épp a gyakori árvizektől tartva, okos előrelátással házait legtöbbszörre tutajra építette, hadd mossa ki az árvíz a sarát, az értékesebb gerendázat és a tető megmarad. Ezen felül érdemes és circum-spectus jegyzőjük a jó öreg Hegedűs István bátyánk már a petresi gátszakadást követő percekől kiköltöztette a község polgárait feleségestől, gyerekestől, ökröstől, szamarastól és minden egyéb jószágostul a község mellett elvonuló széles tiszai végdáton rögtönzött sátorok alá.*”

Mikszáth Kálmán is eljutott Tápéra. Élményét Ilia Mihály a Tápé kötetben idézi. A víz visszahúzódását követően a falu belterületén, kisebb-nagyobb laposokban tavakként sokáig maradt még víz. Az egyik ilyen tó volt a Kikinyér, amely névnek eredetét abból származtatják, hogy amikor a víz idején Szegedről kenyeret hoztak Tápéra, a ladik süllyedni kezdett és hogy emberéletben ne essen kár, a kenyeret hajgálták a vízbe, mondván: „*Ki kinyér*”.

A víz lassú elapadásával egyre többen gázoltak vissza volt hajlékuk közelébe és az időközben kiosztott segélyek fölhasználásával (is) mielőbb hozzáláttak a házak régi fundamentumán történő újjáépítéshez. Igen sokan ismét a hagyományos ágasos-csömpölyeges házat építették, tartva a Tisza újabb ártjától. Hegedűs István éppúgy állandóan az építkezők között volt és segített, mint ahogyan a bíró, illetve a többi esküdt és előjáró is. Akinek a városban volt hivatalos intézni valója, az helyett Hegedűs István jegyző vágott neki a három kilométeres útnak, gyalog, mert az egyik helyen még gázolni kellett, a másikon pedig már porolni kezdett a lassan felszáradó út.

A házakat legtöbbször szoba-konyhára építették - írja Juhász Antal – a szabaddkéményen át megpillantották a tisztuló eget. A termőföldek javarésze még víz alatt volt. A falu közelében levők viszont, a falu belterületének csatornázása következtében gyorsan szikkadtak, mely területeken megkezdődtek a gazdasági munkák. Ugyanakkor Tápé előljárósága „*1881-ben Újföldben, Ingyenesben és Ásványbáton földet osztott és minden bold után járt egy bold legelő, nyomás is. Az élet lassan indult*

meg, hiszen a szörnyű pusztítás okozta károkat csak nagy áldozatok árán tudták helyre hozni. Ráadásul az újjáépítés közben megint megzavarta őket a Tisza.”

Még rendbe se hozták házaikat, 1881-ben majdnem a falunál szakadt szét a gát. Ekkor a szegedi katonaság mentette meg Tápét. A Szegedet meglátogató Ferenc József 1883. október 16-án Tápéra is ellátogatott „*diadalkaput állítottak tiszteletére, és fehérbe öltöztetett leánya mutatta meg a gyékénysodrát, és a szövést, és Hegedűs István leánya, Antonia búcsúztatta a császárt.*”

A folyó később is veszélyeztette a falut, még akkor is, ha Andó Mihály azt írja, hogy: „*A folyószabályozások kapcsán Tápé árvízmentessé vált.*” 1887-ben Algyó alatt egy zsilip szakadt be és a Tisza elöntötte a tápai rétet. „*A kár 170 000 forint volt, csaknem akkora, mint 1879-ben, de most nem kaptak semmi segítséget. Messze élt a falutól a király is, püspök is, nem ballott el odáig a nép panasza.*” Maradt hát a nép-ósi helyben maradásának vágya, mint annyiszor már.

Hegedűs István egy év híjával fél évszázadon át volt Tápé jegyzője, a tápai nép hűséges szolgája. „*Előregedvén utolsó éveit Szegeden, a Szentbárámság utca 37. számú házban élte le.*” Jellemző, hogy családja számára a temetésére vonatkozó végrendeletet is írt, amit a dédunokák szívességéből közölhetek. „*Kedves gyermekeim! A természet rendjén bekövetkezendő halálom után végső kívánságom ez: vitessétek ki holtestemet a tápéi temetőbe, s ott a családom sírkertében, közvetlen a szürkemárvány kereszt előtt ásandó sírba, boldogult édesanyátok mellé temessetek el, mert halálomban is mellette akarok pihenni. A temetkezéshez szükséges hatósági engedély kieszközlésével biztatók meg a temetkezési vállalatot. Temetésennél kerüljétek minden pompát! Egyszerű, szerény életet éltem, halálomban is ilyen akarok maradni... Mellőzzétek a sírkoszorúkat, ezeknek az árát inkább osszátok ki a szűkölködő, szegények között. Az én és boldogult édesanyátok lelki üdvéért a tápéi templomban is szolgáltatások gyászmisét. Isten legyen veletek, boldogítsatok egymást igazi testvéri szeretettel, mint ahogyan azt Jézus tanította. Kerüljétek a pörlekedést, nehogy zsarnokok karmai közé kerüljétek. Szeged, 1913. december 29. Szerető atyátok, Hegedűs István.*”

Haláláról, temetéséről a korabeli szegedi újságok is méltóképpen emlékeztek meg. „*Hegedűs jegyző emléke pedig él a tápéi nép bensőséges kegyeletében, mivel hű sáfárja volt a reábizott népnek. (...) Szerdán délután temették Hegedűs István tápái jegyzőt, tb. főszolgabíróat a Szentbárámság utcai gyászszobából, a közönség impozáns részvételével... A halottas kocsit után a család tagjai mentek, köztük az elhunyt érdemes fia, Hegedűs Dezső plébános. A halottat a pénzügyi palotánál búcsúztatták, onnan kivitték Tápéra, ahol a község háza előtt nagy közönség élén Bonyhay Sándor jegyző várakozott, aki megindító beszédében idézte vissza nagyérdemű elődjének emlékét, ki negyvenkilenc éven át vezette a tápái nép ügyeit önfeláldozó buzgósággal, mintaszerű odaadással és eredménnyel. A koporsót, mielőtt a tápái temetőben elbaltolták volna, Bogoss Béla plébános beszentelte.*”

A tápaiak évtizedeken át gyertyát égettek és koszorút helyeztek el Hegedűs István és felesége Ketterer Antonia sírjánál – mindaddig, amíg olyanok éltek, akik ismerték, vagy eleiktől – főképpen az 1879. évi árvíz katasztrófa idejéről – hallottak róla.

A sírkertet kovácsoltvas kerítés veszi körül. A kert gondozott, a dédunokák minden esztendőben eljönnek hozzájuk halottak napján, hogy elhelyezzék az emlékezés virágkoszorúit és gyertyákat égessenek - helyettünk is - Tápé hűséges szolgája sírjánál.

Iff. Lele József

Útban az emigráció felé

Kossuth útja Vidinig

Sokszínú Kossuth-irodalmunk összegyűjtve már így is könyvtárakat töltene meg, jogosan fogalmazódik meg tehát a kérdés, tudunk-e még erről az emberről és politikusról, több évtizedet átfogó, pályafutásáról alapvetően újat mondani? Vagy elfogadhatjuk azt a sommás megállapítást, miszerint Kossuth élete és tevékenysége már nyitott könyv előttünk sűrűn teleírt oldalakkal, s legfeljebb a sokadik utóirat megfogalmazásának hálás-hálátlan feladata várhat csak ránk? Azt hiszem olyan kihívás ez a történészek számára, amelynek nagyon nehéz tisztességesen megfelelni. Nehéz, mert az elmúlt évszázadban sokan túzték már zászlajukra Kossuth nevét, sokan fogadták - fogadtatták - el saját tetteik zsinórmértékűl a kossuthi életművet. Az eredmények többnyire közismertek. A kihívásnak alig tudtak megfelelni, elősegítették viszont egy merev, szoborszerű Kossuth-kép kialakulását, amely napjainkig éli a maga önálló életét. Ennek következményeként nevének hallatán többnyire izlés szerint válogatott „igazságokat” mormolgatunk, de ritkán szembesítjük ezeket Kossuth írásaival, szavaival. Márpedig Kossuth hosszú élete során rengeteget írt, gondolatai pontosan rekonstruálhatók. A legkritikusabb órákban is ott ült íróasztalánál, rendleteket, utasításokat fogalmazott. Pálffy János, az 1848-as képviselőház alelnöke fel is jegyezte emlékezéseiben: „...Kossuth csaknem leszegezve örökre, ült íróasztala mellett, s írt, és mindig csak írt. Valóban megfoghatatlan, hogy mit tudott mindig csak írni? S Nyáry szokott erős kifejezéseivel nem egyszer kiáltott fel:

„De mi a fenét tud annyit írni az a prókátor?!“

„Ezalatt a tagok, rendesen Nyáry, Eszterházy, Jósika és én konverzálunk, szívrozsumk. Végre aztán kijött Kossuth, elértesztett valamely tárgyat...”

Kossuth gondolatgazdag beszédei, szónoklatai hasonlóképpen méltók az utókor figyelmére, a történészek megkerülhetetlen forrásai, s döntő többségük szintén megmaradt. Ugyancsak Pálffy János jegyezte fel Kossuthról: „*En Kossuth Lajost a jó szónokokban nem szegény Magyarország legjelesebb szónokának, Európa egyik első journalistájának s a világ legnagyobb agitátorának tartom. S nem is lehet másként. Mert ezen három tulajdonságának így nagy mértékbeni egyesülése tehetett csak képessé, ezen kizárólag arisztokratikus nemzetnek egy proletárius fiát, oly nagy, európai eseményt idézni elé, mint a magyar forradalom, s azt az erő azon fokára emelni, amelyre a 8494 év tavaszán jutott volt, midőn közel vala abhoz, hogy nemcsak az európai három legnagyobb birodalma egyikének sok százados trónusát felforgassa, hanem Európa korszára is nagyban befolyjon.*“ Kossuth politikai ellenfele, Kemény Zsigmond báró is elismeréssel nyilatkozott a fegyverezett szerkezetű olykor kissé dagályos szónoklatokról: „*Semmi kétség, hogy Kossuth csodálatosan szép orgánummal bírt, melynek a suttagástól kezdve a legélesebb hangokig saját varázsa volt, ellenállhatatlan, majdnem hódító! Ot az árcikéjéig egészen a kéz legkisebb mozzanatáig, ha nem is művészi, de gyakorolt, kellemes és kiválóan nemes előadási módor jellemző. Beszédei, melyek félig készültek, félig rögtönzöttek voltak, s óba az unalmasságig bosszúk vagy a figyelem-farasztságig tartalmasak nem valának.*“

Az írások, beszédek, szónoklatok tehát rendelkezésünkre állnak, mégsem állíthatjuk nyugodt lelkiismerettel, hogy ismerjük és értjük a hat évtizedes politikai pálya minden rezdülését, minden kihívását. Egyes periódusok bizony méltatlanul - olykor politikai megfontolásokból - a feledés jótékony homálya takar, pedig ezek azok a kritikus időszakok a pályaképből, amelyek „feltárása” és „megfejtése” közelebb hozhatja hozzánk, emberibb, hétköznapibb személyiséggé változtathatja a szobormerev alakot. Ezen kérdések tisztességes és korrekt - tényszerű - megválaszolása ugyanolyan kihívás a XX. század végének történésze számára, mint amilyen

kihívások voltak Kossuth személyes és politikai pályafutásában.

Többé-kevésbé közismert tény pl., hogy Kossuth Zemplén megyei felfelé ívelő közéleti pályája 1831-1832 telén váratlan, s sokáig megmagyarázhatatlan törést szenvedett. Anyagi helyzete addig sem volt stabil, de a fiatal ügyvéd alkalmazkodva a megyei birtokos fiatalság életmódjához ekkor adóságot halmozott fel, kártyázott és végül egy nehezen tisztázható sikkasztási ügybe keveredett. A Kossuth-életrajzok ezt az epizódot döntő többségében úgy értékelik, hogy Kossuth viszonyainak megromlását politikai ellenfelei arra használták fel, hogy erkölcsi hitelét megingassák, s a megütből való eltávolításra kényszerítsék. A fellelhető dokumentumok ugyanakkor elég egyértelműen bizonyítják, hogy a pénzsűkében szenvedő fiatal, huszonkilenc éves ügyvéd, ha nem is mértették ki a sikkasztás vádját, a Reviczky árvák javainak hűden - gondatlan - kezelésében minden bizonynyal vétkes. Hasonlóképpen ember- és jellempróbáló kihívás volt Kossuth életében 1844 nyara, a *Pesti Hírlap* szerkesztésétől történő megválása. Történeti irodalmunk ezt is úgy értékeli, hogy a bécsi udvartársamára egyre kellemetlenebbé váló, a modern újságírás és lapszerkesztés eszközeit a reformellenzék szolgálatába állító Kossuth kezéből „kicsavarták” a *Pesti Hírlapot*. A tények ennél lényegesen összetettebb „szakítást” látszanak igazolni. A laptulajdonos Landerer Lajos az udvar támogatásával - sőt annak kérésére - valóban anyagi vitát provokált a *Hírlap* példányszámát a kezdeti 80-100-ról jóval 5000 fölé emelő szerkesztővel, amikor annak szerkesztői díját 1844-ben nem emelni, hanem ellenkezőleg, csökkenteni akarta. Kossuth, aki tisztában volt a *Pesti Hírlap* politikai súlyával, hiszen az ellenzék legitim és leghatékonyabb szócsöve volt a lap, óvatlanul besétált a csapdába, január 2-án írásban is felmondott június végi határidővel - a társkiadó Heckenban pedig még aznap felkérte új szerkesztőnek Szalay Lászlót. Az önértetében sértett és a helyzetet rosszul felmérő Kossuth abban a hiszemben szánta el magát erre a lépésre, hogy az udvartól saját nevére új lapengedélyt tud szerezni. Úgy vélte, a bécsi kormányzat nem meri az engedélyt megtagadni tőle, hiszen eddigi szerkesztői tevékenysége ellen sem léptek határozottan fel. Metternich kancellárral folytatott négyeszmeközi - egyébként nagyon szívélyes hangú - megbeszélésén azonban rá kellett döbennie, ez hiú ábránd volt, a lemondás pedig komoly hiba. Önértetét táplálhatta ugyan Metternich herceg színpadias elismerése, miszerint őt Kossuthban Magyarország első politikai íróját fogadja, a tervezett *Budapesti Életképek* megindítására mégsem kapott engedélyt. Az ellenzék egyes tagjai és politikai ellenfelei ezek után jogosan (?) olvasta fejére, hogy bizonytalan anyagi előnyökért feláldozta politikai eszméinek egyetlen orgánumát, a *Pesti Hírlapot*.

Kihívás volt Kossuth számára 1848-49 is. Egy nemzetet kellett felkészíteni a harcra, később megteremteti a független államiság feltételeit, mozgósítani a nemzetet a vívmányok megvédésére. Minden bizonynyal élete legnagyobb csalódása volt az a pillanat, amikor be kellett ismernie, hogy Európa két legerősebb hadseregével szemben a harc kilátástalan, folytatása értelmetlen. Egyetlen út maradt számára nyitva: elhagyni az országot, vállalni az emigrációt, s ott megteremteti egy újabb szabadságharc alapfeltételeit. A továbbiakban arra teszünk kísérletet, hogy ezeknek a válságos napoknak összefoglaljuk a leglényegesebb mozzanatait, s megvizsgáljuk az emigrációba vezető út első stációját. Kossuth ugyanis már szinte a szabadságharc leverésének pillanatában, a török határ átlépésének megrázó „élménye” közben is a visszatérés készült. Ennek a felemelő célnak rendelt alá mindent. Múltat, jelenét és jövőt.

1849 augusztusának első napjaira kritikussá vált a katonai

helyzet Magyarországon. Erdélyben Bem tábornok július 31-én Segesvárnál, augusztus 6-án Nagycsúrnél szenvedett döntő vereségeket, melyek után szinte egész Erdély az osztrák és orosz csapatok ellenőrzése alá került. A magyar főparancsnok, Dembinski altábornagy augusztus 2-án minden ellenállás nélkül feladta Szegedet, 5-ébn Szőregnél csatát vesztett, majd a kormány határozott utasítása ellenére nem Aradra, hanem Temesvár felé vonult vissza, ahol augusztus 9-én Haynau vezette császári főerők döntő vereséget mértek rá. Görgei tábornok az alig több, mint 25 000 főnyi feldunai hadseregével augusztus 9-10-én érkezett meg Aradra, a haderő koncentrációjának helyszínére, de ekkor már nem volt kivel egyesülnie. A kormány és Kossuth kormányzóelnök magára maradt az aradi várban. Kossuth augusztus 10-én délelőtt minisztertanácsot hívott össze a várba, amelyen meghallgatták Szemere miniszterelnök és Batthyány Kázmér gróf külügyminiszter beszámolóját az oroszokkal folytatott eddigi tárgyalásokról. A két minisztert még július 29-én bízta meg Kossuth és a kormány a Paszkevics tábornagy által „megindított egyezkedésbe ereszkedni”. Feladatuk ekkor még csak az volt, hogy „a muszka érkezőket s általók a herceg fővezért megismertetni a nemzet javaival, szentvedéseivel és akaratával, mik szerint meggyőződjenek, hogy a nemzet békés volt, hanem kényszerítetett, hogy az 1848-ki törvényeket maga a dinasztia szegte meg, hogy a belső lázadásokat az élesztette, hogy a nép e nagy barcot önkényi és szabad akaratából vívja, hogy az erőt neki a régi szolgáltság emlékezete s az új szabadság ereje adja, és hogy amint Magyarország pusztja kormányformának a nemzeti függetlenséget nem akarja feláldozni, úgy természetes politikája szomszédaival, bárminő kormányformával bírjanak, lenni és maradni békén és egyetértésben”. Szemereék a meghatalmazás érdekében egy állami-iratot szerkesztettek az oroszok tájékoztatására, amelyben kifejtették, hogy Magyarország nem fogad el többé Habsburg uralkodót. A katonai összeomlás veszélye azonban radikálisabb lépés megtételére kényszerítette a politikai vezetést. Kossuth augusztus 4-én Szemerehez és Batthyányhoz írt levelében már felveti annak a lehetőségét, hogy kínálják fel Szent István koronáját a Romanov-dinasztia valamelyik tagjának, ezáltal próbáljanak meg szakítani provokálni az osztrák-orosz szövetségben. „Mű mondanak egy orosz fejedelmi házból uralkodóhoz az 1848-iki alkotmányról?” - írja Kossuth. A miniszterelnök és külügyminisztere erre augusztus 6-án új állami-iratot fogalmaz a gyapjúi főhadiszálláson, amelyben egyértelmű célzást tesznek arra, hogy Magyarország kész volna orosz uralkodót elfogadni, s az iratot Poeltenberg tábornok vezetésével egy tiszti küldöttség viszi Rüdiger orosz lovassági tábornok ártándi főhadiszállására.

Az augusztus 10-én délelőtt megtartott minisztertanácson Görgei enné is egyértelműbb állásfoglalást tartott kívánatosnak. Javasolta, hogy egy újabb állami-iratban nyíltan ajánljuk fel a koronát a cári család valamelyik tagjának. A miniszterek helyeselték a tábornok indítványát, s a tárgyalások folytatásával továbbra is Szemere és Batthyányt bízták meg, akik a következő utasítást kapták: „**1. A kiküldött miniszterek a kor-**

mány és a nemzet nevében Paszkevicsnek ki fogják nyilatkoztatni, miképpen Magyarország királyává akár Leuchtenberget, akár Konstantin herceget elválasztják azon feltétel alatt, ha az 1848-ki törvények alapján Magyarország szabadságát, függetlenségét és nemzetiségét esküvel is erősítve biztosítandják. Ily feltétel mellett közzendő kölcsönös szerződés után legfeljebb 15 nap alatt a kormány Aradon országgyűlést rendezend, s a nemzet által elválasztandó magyar király Szent István koronájával meg fog koronáztatni. **2. Ha a fenebbi feltétel mellett tett ajánlatot Paszkevics annál fogva nem volna hajlandó elfogadni, mivel arra nézve kapott utasításban felbatalmazva nincsen, a kiküldött miniszterek őt felkérndik, hogy cárjának közbenjárásával az ausztriai dinasztiaival kötendő egyezséget eszközöljön. **3. Ha Paszkevics ezt is vonakodnék elvállalni, ez esetben a kiküldött miniszterek ki fogják nyilatkoztatni, miként mi a háború iszonyait már eddig mindkét részről elegendőnek tartván, minden csepp vért, mely ezután fog folyni, a világ és a história előtt őt teszik felelőssé, s ügyünk igazságának érzetében vivadjuk a****

desperáció barcát: és ha Isten e harcban sem áldand meg fegyverünket, a vonaglás végpercében készek leszünk magunkat az orosz cárnak megadni, csak hogy az istentelen Habsburg-báztól menekülhessünk.“ Az utasítás szövegének megfogalmazásával párhuzamosan Kossuth elkészítette az újabb állami-iratot, ennek elküldésére azonban már nemkerült sor.

Ugyanaz nap a déli órákban Kossuth egy újabb minisztertanácsot hívott össze. Ezen bejelentette, hogy Bem tábornokra bízta a főparancsnokságot, aki - biztos forrásból származó hírek szerint - előző napon, augusztus 9-én, Temesvárnál győztes csatát vívott. (Bem a csata közben érkezett meg Temesvárhoz, s vette át a vezényletet Dembinski altábornagytól.) A biztos forrás Kossuth számára két sebesült honvédtisztet jelentett, akik a csata első fázisában sebesültek meg, de a segélyhelyről egy ideig figyelemmel kísérték még a csapatok mozgását, látták a magyar zászlóaljak előnyomulását, de a remélt győzelem kivívása előtt Aradra szállították őket. Az optimista helyzetértékelésre reagálva Görgei tábornok bejelentette a minisztereknek, hogy az aradi táborból aznap reggel Temesvár felé indított I. hadtestének parancsnoka Nagysándor tábornok már az Újság mögötti magaslatokon ellenséges túlerővel találta szembe magát, amely bekerítéssel fenyegeti, továbbá Nagysándor egy sebesült tisztól úgy értesült, „hogy tegnap csata volt, melynek következtében a mieink kénytelenek voltak Lugosra báltálni”. A minisztertanács - kölcsönös vádaskodás után - végül is úgy fejezte be ülését, hogy Kossuth ellenében nem határozott a fővezéri poszt betöltéséről, Bem Kossuth általi kinevezését pedig - mivel az a minisztertanács megkerülésével történt - nem ismerte el törvényesnek.

Este Kossuth egy rövid levélben személyes, négy szemközti megbeszélésre hívta fel Görgeit: „*En azt gondolom, nekünk kettőnknek kell négy szemközti magunkban arról végezni, hogy mi történjék? Izend kérlek, dolgaid s időd szerinti hol és mikor történhetik ez?*“ A késő éjszakába nyúló utolsó személyes találkozásuk elején Kossuth szokásos ékesszólását

bevetve összefoglalta az elmúlt közel egy év legfontosabb eseményeit, a nemzet heroikus küzdelmét a szabadságért és függetlenségért, a saját erőfeszítéseit a harc feltételeinek megteremtésében, s áttekintette kettejük együttműködésének, viszonyának alakulását is. Görgei a következőket írja többek között visszaemlékezésében erről a találkozóról.

„Miután röviden összefoglalta a tebenségével és fáradhatatlan buzgalommal kivívott valóban nagyszerű sikereket - melyek nélkül a honvédelem már Ausztriával egymagával szemben is kimerült volna -, azt állította Kossuth, neki abhoz, hogy az oroszokat és osztrákokat egyszerre kiverhesse az országból, csak egy dolog hiányzott: az én bizalmam!...

Sokat és sokfelét beszélt Kossuth ebben az értelemben, és világosan láthattam belőle, mennyivel könnyebb neki a baza elvesztését az én nyakamba varrni, minsem bünbánóan bevallani: arra csábította a nemzetet, hogy a maga törvényes igazát odadobja egy olyan eszme kedvéért, melynek megvalósításához nem volt elég ereje.”

A kritikus helyzet ellenére Kossuth még reménykedik, bízik Bemben és a temesvári csatában; Görgei a tényekből indul ki és pesszimista. Kossuth kérdésére, miszerint „mit tennek, ha a hír, melyet ő Dembinski hadseregének temesvári győzelméről kapott, igaznak bizonyul, ha a parancsnokságom alatt álló hadsereg egyesülése a másikkal megtörténik, és ha a két hadsereg fölötti fővezértséget én rá bízom”, egyértelműen leszögezi, hogy akkor minden erejével támad, de csak az osztrák hadsereg ellen. Ha Temesvárnál vesztünk, a fegyverletétel az egyetlen járható út. „Én pedig főbe lőöm magamat!” - mondta rezignáltan Kossuth. Végül is úgy váltak el, hogy a Temesvárról érkező megbízható tudósítás határozza meg a megtehető következő lépést. Nem sokkal elválásuk után megérkezett Aradra Guyon tábornok rövid tudósítása: a temesvári csata elvesztett, a hadsereget szétverték, a fővezér Bem vállalát törte. A jelentést Kossuth minden kísérőszöveg nélkül átküldte Görgei főhadiszállására.

A jelentés Görgei számára eldöntötte a kérdést. Augusztus 11-én kora reggel felkereste Csányi Lászlót, a kormány közmunka és közlekedésügyi miniszterét, s vele is közölte elhatározását: leteszi a fegyvert az oroszok előtt, ennek végrehajtásához azonban szükség van a legfőbb katonai és politikai hatalomra, valamint Kossuth és a kormány lemondására. Csányi egyetértett Görgeivel, a tábornok pedig jogosan vélhette úgy, hogy Kossuth ismeri a szándékát, hiszen előző esti találkozójukon egyértelműen vázolta előtte a várható fejleményeket. Mindenesetre a reggeli órákban összehívott minisztertanács megnyitása előtt Csányi beszélt Kossuthal, s megismételte előtte a Görgeitől hallottakat, maga is pártolva a tábornok kívánságát. Kossuth hajlandónak mutatkozott teljesíteni a kérést. A minisztertanács megnyitása után először ismertette a temesvári csatavesztésről szóló tudósítás, majd „előadta, miképp ezen szerencsétlen csata után több lehetetlen a kormányt eddigi alakjában és egy meghatározott helyen tovább is folytatni; miképp az oroszokkal megkezdett alkudozások folytatása és befejezése végetti meghatalmazást Görgei tábornokra kellett ruházni, minthogy ő az egyedüli, ki egy még legyőzeten hadsereg ellen az ellenséggel még tiszteletet parancsoló állásból alkudozni vagy a körülményekhez képest más valamit tenni képes; - más fővezérről pedig, amióta Bem Temesvárnál megsebesült, szó sem lehet többé. Utána tette aztán, hogy Görgeinek ihlyettén meghatalmaztatása után a kormányra nézve nem maradt egyéb hátra, mint végképp eloszolni.” A reménytelen helyzetet szembesülő miniszterek hozzájárultak a Görgeinek szóló felhatalmazás megadásához, Vukovics Sebő igazságügy-miniszter javaslatára azonban nem mondták ki a kormány feloszlását, mert véleménye szerint „lehetőnek látszott, hogy az események még a kormányzásnak újrafelvetését megkívánhatnák”. A Szemere által fogalmazott felhatalmazás tehát a következőképpen szólt.

„Miközön Önt egyrészt minden seregek fővezérével kinevezte, másrészt felhatalmazzuk, hogy már megindított értekezés nyomán herceg Paszkevic-Erivánszki tábornagy úrral végezzen akképpen, hogy a magyar nemzet öfelségét a császárt kéri fel közbejáról, s abban, amit a nemzet törvényes alkotmányának s jogainak, úgymint minden egyes polgárai személyének és vagyónak biztosítására öfelsége meghatároz, bizván öfelsége jogéretében és igazságos voltában, elfo-

gadni készeknek nyilatkozunk.” Görgei megbízása tehát csak a fővezértségre vonatkozott - ez kissé komikus, mert az egyetlen harc képes sereg, az Arad környékén állomásozó feldunai hadsereg parancsnoka eddig is Görgei volt -, valamint a tárgyalások folytatására. Az irat vétele után egy levelben nyomban tudatta Kossuthal, hogy „ezen felhatalmazás azonban a kívánt s közös hazánk jövőjét biztosító cél elérése nem elégséges, és én arra, hogy azt ami a nemzet számára megmenhető, megmenthessem, elkerülhetetlen szükségesnek tartom, hogy a jelen kormány lépjen le, s én ruháztassam fel a polgári s katonai legfőbb hatalommal: tehát ezennel felkérem Kormányzó Urat, méltóztassák elképp mielőbb határozni, - ezen határozatát velem, s a községgel is tudatni, hogy annak következtében minden késedelem nélkül azon lépéseket megtehessem, melyek egyedül képesek a nemzet jövőjét biztosítani, s azt a végromlástól, míg nem késő, megmenteni.”

A minisztertanács ülésén jelen nem lévő Csányi László is értetlenül fogadta Kossuth és a minisztérium felemás határozatát. Görgei szándékát továbbra is helyeselve emlékeztette Kossuthot a harc folytatásának értelmetlenségére és kora reggeli megbeszélésükre.

„Az ország függetlenségi igazságos harcát Bem vezénylete alatti seregeink szétveretése után bevégeztetnek kell tekinteni, - mert öncsalódás nélkül képzelni sem lehet, hogy az Aradon létező három hadtest az ellenségnek túlnyomó erejével győzelmi eredménnyel vívbassa a csatát - csekély távolságban a közeledő orosz seregeknek. Azért a kormányt továbbra szükségtelemnek, sőt károsnak tartom, - kétséget nem szenvedvén, hogy a szerencsétlen nemzetnek részére polgári hatalom jót eszközölni nem képes. Ha létez valami, miáltal boldogtalan nemzetünket némi kedvezésekben lehet részesíteni, egy katonai kézbe központositott hatalom az, miből képes lemondván a kormány haszontalanná, célhoz nem vezetővé vált hatalmáról, ruházza fel Görgei altábornagyot, ki nemcsak vezérlete alatt lévő seregeink, hanem a nemzetnek szent ügyét is szem előtt tartandja intézkedéseiben.

Kormányzó úr e nézetet osztja mai találkozásom alkalmával, és megígérni méltóztatott a hatalommal felruházott iratot Görgei altábornagynak küldeni. Minthogy végpercek közelednek és az említett irat késik: én sietek magam részéről miniszteri tárcsáról, mely által semmi, de semmi jót és hasznosat nemzetem részére nem művelhetek, lemondani - szíves közönnetem mellett Kormányzó úrnak bennem helyzet bizodalalmáért. Vajha szerencsés lehettem volna annyi jót felmutatni soha semmi mellékes érdekhez nem csatolt igyekezetemből, mennyire azt lelkemből óhajtam.

Görgei altábornagy megkapta a vezéri kinevezést. Az most feleslegessé vált, mert seregeinek ügyis fővezére; más seregek pedig jelenleg, melyek fölött fővezérkedhetnének, nem léteznek. Kormányzó úr nézete más volt mai értekezésünk alkalmával. Sajnáltnám, ha a miniszteri tanács a múltak emléket nem méltányolván, még most is, mikor már a reménységűr is letűnőben van, késnék a nemzet érdekében határozni, miszerint Görgei altábornagynak átadandó a főhatalom.”

Az Aradról elutazni készülő minisztereket váratlanul érték az új fejlemények. Jogosan feltételezhetjük, hogy a minisztertanács ülésén Kossuth nem tájékoztatta őket pontosan Görgei szándékáról, ill. arról, hogy az immár elkerülhetetlen fegyverletétel végrehajtásához szüksége van a tábornoknak a katonai és a politikai hatalomra egyaránt, ami a kormány és a kormányzóelnök nyílt lemondását előfeltételezi. A helyzet gyors tisztázása érdekében ezért Csányi a szállásán megjelenő Vukovics Sebő igazságügy- és Aulich Lajos hadügyminiszterrel együtt hivatalosan is bejelentette lemondását, erre kérték Kossuthot is, továbbá arra, „hogy Ön s a minisztérium lemondását s a hatalomnak Görgei altábornagyra ruházását mind vele, mind a közönséggel a legközelebbi órákban közölni szíveskedjék”. Kossuth lemondását, az utolsó lépés megtételét minden bizonnyal erősen befolyásolta Vécsey tábornok augusztus 10-i jelentése is a temesvári csatavesztésről és a magyar főcsereg ezt követő felbomlásáról, amelyeket ezekben az órákban kapott kézhez a kormányzóelnök. Vécsey - Guyontól eltérően - nem pár soros tudósításban, hanem hosszúságú levelben ecsetelte a csatavesztés követő állapotokat: „Amint a futó csapatok demoralizált állapotja mutatja, majd lehetetlenné válik szerkeztésük, és így ezen sereg újabb összekövés esetében semmi reményt a győzelemre nem nyújt. Ha

pedig a körülményeknél fogva az összeütközés elkerülhetlenné válna és megveretne, úgy a tökéletes feloszlástól lehet tartani, mert a legénység minden önbizalmát elvesztette. (...) Az élelmezési bonyolultságok következménye az, hogy a legénység fegyveres kézzel csoportonként rabol.“

A miniszteri felszólítások és a temesvári megrázó hírek hatására Kossuth rövid levélben tudatja Csány, Vukovics és Aulich miniszterekkel: „Indítványukat elfogadom. A kívánt rendeleteket idezárom. Tessék azt kontraszignálni, a többieket is kontraszignáltatni, a nemzetbezi tudósítást kinyomatni, kibírdetni, a másikat pedig kontraszignálva Görgei tábornok úrnak átadni“. A két rendelet - a Görgei tábornoknak szóló levelet, amelyben Kossuth bejelenti saját és a minisztérium lemondását, valamint átruhazza a hatalmat Görgeire, ill. a nemzethez intézett kiáltványt, amelyben ugyanezt jelenti be - ugyancsak három miniszter, Csány, Vukovics és Horváth Mihály kultuszminiszter „kontraszignálta“. A következmények tisztánlátása érdekében röviden meg kell vizsgálnunk az említett két rendelet legfontosabb kitételeit. A Görgeihez intézett lemondólévél a következő sorokkal kezdődik:

„A jelen körülmények között a nemzet életének a megmentése, s jövőjének biztosítása körül csak a hadsereg lévén képes sikeres lépéseket tenni: ezennel a miniszterek többségének indítványára is úgy magam, mint a minisztérium nevében ki nyilatkozatom, hogy a jelen kormány belép, s addig, míg a nemzet bátósága szerint máskint netalán intézkednék, a nemzetgyűlés megbízásából eddig általunk gyakorolt polgári és katonai legfőbb kormányzási hatalmat ezennel Tábornok Úrra ruházom.“

A nemzethez intézett kiáltványban ennél is egyértelműbben fogalmazott: „A szerencsétlen harcok után, amelyekkel Isten a legközelebbi napokban meglátogatta a nemzetet, nincs többé remény, hogy az egyesült osztrák és orosz nagyhatalmasságok ellen az önvédelem harcát siker reményével folytatassuk.“ Nyílt, egyértelmű beismerés ez. A fegyveres harc folytatásának azért nincs értelme, mert Európa két legerősebb hadserege vonult fel ellenük. Nem árulás, belső meghasonlás forgácsolta szét a nemzet erejét, hanem a nyers erő diadalmaskodott fölöttünk. Kossuth nem keres bűnbakot, felelős a történekeért, hanem az európai nagyhatalmi politika erőterébe helyezve a magyar eseményeket, beismeri, hogy a dinasztikus szolidaritás és a nagyhatalmi érdekek érvényesültek akkor, amikor a Habsburg-dinasztia természetes szövetségre talált a Románokban. Ez a szövetség egy közel 300 000 fős hadsereget tudott felvonultatni Magyarországon, s ez az óriási erő tragikus, de megváltoztathatlan tények elé állította a magyar katonai és politikai vezetést.

A hatalom átadása után a kora délutáni órákban Kossuth Damjanich tábornok kocsján elutazott Aradról Asbóth Sándor alezredes, a kormányzói hivatal katonai osztályának vezetője társaságában. Lugoson értesült arról - augusztus 12-én -, hogy előző nap este Aradon Görgei és a hadseregének tisztikarából alakított haditanács az oroszok előtti feltétel nélküli fegyverletétel mellett döntött. Erre reagálva hosszú levélben figyelmeztette a tábornokot „azon bárárokra, (...) miket, ha csak zsarnok lenni nem akar (mit a nemzet semmi esetre nem tűr) respektálni tartozik“. Kossuth az öngigazolás alig leplezett szándékával azon okokra és körülményekre hívta fel Görgei figyelmét, amelyek hatására átadta neki a legfőbb hatalmat, de ezzel együtt a felelősséget is. A hatalomátadás első indítéka egy sajátosan értelmezett felelősségtudat. Eszerint azért mondott le a hatalomról, mert a kialakult súlyos helyzetben, ha kormányzói tevékenységének mégsem lett volna eredménye, az a vád érthető volna, „hogy elbizakodottságonak vagy hatalomvágyamnak a baze javát alárendeltem, s hogy a dolog másképpen nem ütött volna ki, ha Önnek, midőn kívánta, a hatalmat átadom vala“. A második ok szorosban kapcsolódik az elsőhöz. Kossuth ebben hangsúlyozta, hogy helyét már korábban is kész lett volna átadni Görgeinek, és számára pártot „csinálni“, s a párt maga a nemzet lett volna. Harmadsorban a nemzeti egység megromlását említi Kossuth. Véleménye szerint az ő működésének csak addig volt értelme, „míg a nemzetben egységet eszközölni vagy legalábbis színét fenntartani képes valék“. Görgei seregében azonban „egy neme a politikai korteskedésnek, sőt restauracionális jeleneteknek, s bizonyos gú-

nyolása a polgári hatalomnak kezdett kifejleni“. A szakadást - a nemzet érdekében - csak úgy tudta „eltávolítani“, hogy kitért Görgei útjából. Lemondott továbbá azért is, mert Görgei maga kérte a hatalmat, s egy olyan hadsereg élén állt, „mely a dolgok gyűpontján akkor jelen volt“. Az ezt követő célzás pedig félreérthetetlen: „Én pedig a 18-ik brumáireket nem igen kedvező eseményeknek tartom a szabadság érdekében“. Utolsó okként említi meg, hogy Görgei szándékát három miniszter is támogatta, aminek következtében, „vagy minisztereket kellett volna neveznem, (...) vagy minisztérium nélkül kormányoznom, azaz diktatúrát gyakorolom, mitől magam mindig idegennek éreztem...“ A levél befejező sorai az áruló-mítosz megfogalmazásának irányába mutatnak:

„Én árulásnak tartanám, ha minden okszerű lehetőség meg nem kísértetnék a nemzet megmentésére. Árulásnak tartanám, ha Ön nem a nemzet, hanem csak a hadsereg részéről, nevében és számára bocsátkoznék alkudozásba. Lehet eset, hogy hadseregek becsülettel letébessék a fegyvert a túlnyomó erőszak előtt, de nem lehet eset, hogy becsülettel letébessék a fegyvert, ha úgy tetszik le, hogy a nemzetnek szolgaságot vásárlanak, sok, néhány, vagy kevés egyes egyének személyes javának árán.“

Vajon mit értett, mit érthetett Kossuth 1849. augusztus 12-én Lugoson, útban a török határ felé „minden okszerű lehetőség“ - en? A kialakult katonai erőviszonyokkal tisztában volt. A nyugat-európai nagyhatalmak érdektelenségét, passzívítását tapasztalhatta az elmúlt egy évben. Az orosz hadsereg szándékai felől is informálkozott, hiszen közvetlenül Aradról történő elutazása után találkozott Poeltenberg tábornokkal, aki a második államiratot vitte még augusztus 6-án az orosz főhadiszállásra és most tért onnan vissza. A békeajánlatra, a felkínált koronára határozott nem volt az orosz üzenet, továbbá az, hogy az orosz hadsereg csak a feltétel nélküli fegyverletételről hajlandó tárgyalni a katonai vezetéssel, politikusokkal nem érintkeznek. Utolsó személyes találkozájukon Görgei szándékát is megismerhette, a haditanács határozata tehát nem érthette őt váratlanul. A nemzethez intézett kiáltványban megfogalmazott intelmet tehát, mely szerint elvárja Görgeitől, hogy a rábízott hatalmat „legjobb tehetsége szerint szegény hazánk nemzeti státuséletének megmentésére, javára s jövőjének biztosítására fordítandja“, pusztán politikai szólamnak tekinthetjük? Esetleg a felelősség-átváltás sajtós megnyilvánulásának? A választ a szeptember 12-én Vindinben írt híres-hirhedt Kossuth-levélben találjuk meg.

Kossuth augusztus 17-én lépte át a török határt. Augusztus 22-én ért Vidinbe, a magyar emigránsok első jelentősebb álműhelyére. Kénytelen-kelletlen elfogadta az emigráns léte és életformát, de azonnal szervezni kezdte az emigráns politikát. Ennek - véleménye szerint - nem lehet más célja, mint egy újabb szabadságküzdelem kiindulása. Erre fel kell készíteni Európát és a nemzetet egyaránt. Európát a fokozódó orosz térhódítással, ill. annak veszélyével lehet kizindítani nyugalmi állapotából, a nemzetet pedig saját erejének tudatára kell ébreszteni. Ezen kettős cél elérése érdekében nézett szembe a múlttal, s értékelte a lefolyt szabadságküzdelmet. Értékelésének leglényegesebb mondanivalója a következő:

„Szegény szerencsétlen hazánk elesett. Elesett nem ellenségnek ereje, hanem árulás s alávalóság által...“, hogy ezt megértem, s mégsem szabad meghalnom.

Görgeyt felemeltem a porból, hogy magának örök dicsőséget, hazájának szabadságot szerezzen. És ő hazának gyávján böhérjává lón. (...)

Készültebbnek érzem a nemzetet a kombinált osztrák-orosz erő ellen, mint Ausztria ellenében tavaly, és porrá zúztuk a kevély büszgő Ausztriát, hogy kegyelmet volna kénytelen koldulni természetellenesen, az orosznál, mert igazságos lenni még bukásában lenni sem akart szegény, üldözött hazánk iránt.“

Az emigráció első és egyben utolsó állomása ez. Utolsó a szó átvitt értelmében, hiszen emigránsaink mindvégig ragaszkodtak a Kossuth által festett romantikus képhez. A gyakorlatban hosszú út vezetett Vidinből Kutahian át Turinig.

A mi zászlónk

Egy csodás nap emlékei Szabadkán

Forrong az ország, forrong Szabadka

Az örök ellenzéki Szabadka 1905 szeptemberében jeles eseményre készült: városunkban tartották meg szeptember 7-e és 10-e között a VII. Ipartestületi Országos Gyűlést. A jeles rendezvényen személyesen vett részt Kossuth Lajos fia, Kossuth Ferenc és gróf Apponyi Albert. Mindez azokban a vészterhes napokban történt, amikor Fejérváry Géza darabontkormánya a teljes bukás felé rohant. Közvetlenül a rendezvény után, szeptember 15-én, a történelemben „vörös péntek” néven bevonult budapesti tüntetésen mintegy százezer fő követelte az általános választójogot. Bár a tüntetést az MSZDP szervezte, Szabadka, a Függetlenségi Párt egyik bázisa szintén forrongott.

A Bácskai Hírlap részletesen tudósít az elkövetkező négy napról, melyen olyan kérdésekről, témákról folyt a vita, mint az önálló magyar vámterület megszavazása, az iparosok választójoga és az iparos nyugdíjintézmény.

Kossuth Lajos fia, Ferenc ekkor veszi át azt a zászlót, amely ettől kezdve egyben a Függetlenségi Párt, a szabad Magyarorszáért küzdők szimbóluma lett: a Kossuth zászlót, melyet Aczél Henrik festőművész tervei alapján nagy összefogással készítettek el Szabadkán.

A szabadkai nők zászlója

Az akkori lapok részletesen foglalkoznak a zászlóval, annak külalakjával. Mind a Bácskai Hírlap, mind a Szabadkai Közlöny, mind a Bácsország hitelesen leírják, milyen volt, így bátran és egészen pontosan rekonstruálható.

A zászlót Aczél Henrik festőművész tervezte, kivitelezője, a kézimunka elkészítője pedig egy lelkes honleány: Koósz Irén. A zászlórudat a Kainer-féle gyár ajánlotta föl. Költségeit gyűjtés útján teremtették elő. - A zászló egyik oldalán fehér matt selyem alapon - két oldalról hárványlila selyem- és aranyrátétes hímzés babérfákat alkotva el-lensúlyozza - Kossuth Lajos olajba festett arcképe volt látható, a függetlenségi párthoz intézet ajánlással. A másik oldalán (a heraldikain) a magyar címer és a Szózat két első sora volt olvasható, a r e c e h í m z é s s e l, v a r d o n e t t s e l y e m b ől.

A munka legja-

vát két lelkes honleány: Koósz Irén kisasszony és Vaniss Kálmánné úrnő végezte, akik honleány lelkesedésből a zászló összes kézimunkáját művészi ízléssel készítették. A zászló vasalását Bory és Mamusich lakatos cége vállalta.

A zászló átadása és a fáklvás menet

Hogy valami van a levegőben, hogy valami készül, bizonyítja az a hatalmas - a Szabadkai Közlöny (szerkesztette: Szabados Sándor) 1905. szeptember 10-i száma szerint - mintegy 40 ezer főnyi tömeg, amely Kossuth fiát és gróf Apponyi Albertet várta a szabadkai pályaudvaron. De hogyan történt a zászló átadása? Erről részletesen beszámol a Bácskai Hírlap, mely 1906. szeptember 8-i számában így írja le a hihetetlen jelenetet:

„Hét óra tíz perckor érkezett meg a különvonat a Rákóczi-induló hangjai mellett. Kossuth Ferenc imponáló alakja a vonat megállása után azonnal feltűnt egyik első osztályi kocsiajtóban. Soha nem hallott éljenzésbe tört ki az ezernyi tömeg. Percekig hallatszott az 'éljen Kossuth Ferenc!' (...)

A menet ezután megállt a szabadkai hölgyek küldöttsége előtt, mely az Országos Függetlenségi Pártnak szánt ajándék zászlót hozta. A zászló mellett állt annak tervezője Aczél Henrik festőművész és készítői élükön Koósz Irén úrléánnyal, továbbá a hölgyek szónoka dr. Reisner Lajosné úrasszony. Mikor Kossuth a zászló elé ért, kilépett a sorból Reisner Lajosné és a következő beszédet intézte Kossuthhoz:

Mélyen tisztelt honatyák!

Kossuth apánk fia előtt, nemzetem vezére előtt, és Önök előtt, a magyar nemzet elvitathatatlan igazaiért osztatlan diadallal küzdő apostolok előtt, meghajtom e zászlót és átadom ezt a szabadkai nők megbízásából a nemzet milliőiből álló igaz hívők látható fejének: Kossuth Ferenc elnök úrnak, átadom a közös édesanya, a magyar hazaszeretében

együtt érző testvéri szeretetet megnyilatkozásául. Fogadják el ezt a zászlót olyan szívesen, mint amilyen honleányi nagyrabecsüléssel, mint amilyen önzetlen meghódolással, mint amilyen testvéri szeretettel nyújtják azt Önöknek a szabadkai nők, kik Isten rendeléséből

A zászlószentelés után hatalmas tömeg vonul pályaudvarra Kossuth elé

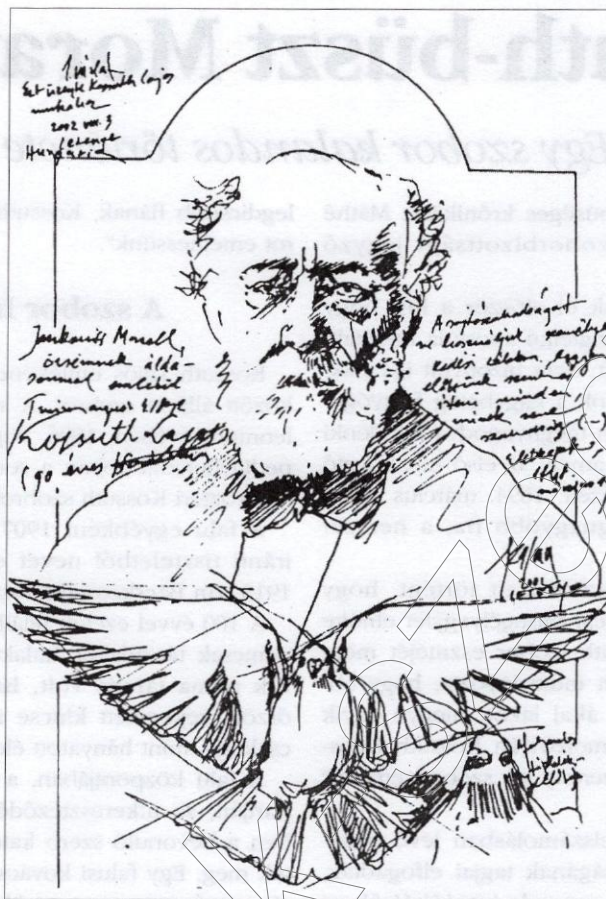
szerető társaik voltunk a múltban és segítő társai akarunk lenni minden időben a szabadkai polgároknak minden hazafias munkájában, minden becsületes küzdelmében, amelynek jelszava, irányítója a legnagyobb magyarnak azon intő szózata: „A Haza minde- nek előtt!”

Kossuth meghatottságtól remegő hangon válaszolt és szó szerint a következőket mondta: Tisztelt honleányok! Hontalanságomban sok országban jártam, de nem találtam sehol párját a magyar nőnek. Nem láttam sehol sem azt, hogy a nő annyira érdeklődjék a haza sorsa iránt, mint a magyar. Nyugodtan mondhatom, hogy a magyar nő honleányi érzelmeinek nagy része van abban, hogy száz halál és ezer vesztély között is ezer esztendeig megtartottuk a magyar hazát. Lengeni fog ez a zászló az én hajlékomon, azon a hajlékon, ahol a függetlenségi párt gyűlésezik, ahol a haza önzetlen hárcosai tanácskoznak, dolgoznak a haza teljes fölszabadításáért.”

És hogy az ünnepség teljessé váljon, hogy az Ipartestületi Gyűlés jelentőségére az egész ország felfigyeljen, arról a szabadkaiak az est folyamán gondoskodtak. S egyben hitet tettek a Haza és a városban mindig jelenlévő Kossuth-kultusz előtt is. 2000 októbere előtt sosem látott kép tárult a kortársak elé: a fáklyás menet!

A Pest szálloda (a mostani Népszínház előtt felállított pódiumon foglaltak helyet: Kossuth, Apponyi, Zichy Jenő, Endrey Gyula. A téren több mint húsz ezer ember hömpölygött. Impozáns fáklyás menet közeledett a Szent István téren (a mostani Szabadság tér) át, s riadó éljenek harsogtak. A fáklyások körbeállottak a tribün előtt, mire Mukics Simon mondott beszédet, utána pedig Kossuth Ferenc, majd Apponyi Albert gróf, Barabás Béla és Zichy Jenő tartottak beszédet.

A felszentelt zászlóról sajnos nem tudunk többet, vélhetőleg elveszett a történelem viharában. Ám maga a tény, hogy Szabadka városa, az örök ellenzéki Szabadka azokban a maiakhoz hasonló forró években bátran és büszkén merte vállalni ellenzékiességét, hogy az ellenzék zászlaján az ország fővárosában - Budapesten - ott díszelgett Szabadka város címere, ékes bizonyága Szabadka hazaszeretetének és szabadságszeretetének. S ékes bizonyítéka az erősödő,

Szalma László szabadkai képzőművész díjnyertes Kossuth-portréja

gazdagodó polgárság és a város hatalmának, mely még az uralkodóval is nyíltan szembe mert szállni.

Száz év elmúltával...

S lám, egy évszázad elmúltával szomorúan kell megállapítanunk, hogy abban a városban, amelyben ekkora tömeg mozdult meg a Kossuth név hallatára, mára már nincs sem Kossuth utca, nincs sem Széchenyi, sem Deák tér. S ha a politikától függ, akkor sajnos nem is lesz egyhamar. És miképpen nincsen utca, úgy megemlékezés sincsen. Holott 1902. szeptember 19-én, a nagy forradalmár születésének századik évfordulójának tiszteletére számos rendezvényt, megemlékezést szerveztek. Toncs Gusztáv mondta azon az őszi napon a szabadkai gimnáziumban harmincegy oldalas emlékszéde végén: „Kossuth él, velünk van, s virraszt

felettünk az idők végezetéig!”

Mi most, a nagy forradalmár születésének évfordulóján csupán egy elfeledett Kosztolányi versfordítással adózhatunk az emlékezetének, olyannal, amelyet még nem ismer a közönség, egyetlenegy Kosztolányi-kötetben sem találtuk a nyomát.

James Russel Lovell

Kossuth

*Kibálnak az ősi, büszke rendek,
Elpusztul a királyi ház
De a természet mégse retteg,
Fa- s őn- lomokra nem vigyáz.*

*Ám a Kossuth-sarj él örökön,
Fejük fölött száz csillag ég
S ha dúl a pallós és a börtön,
Felkél a hőrosz ivadék.*

*A természetnek lángja nem hűl,
Mert változatlan célja lent
S ha a silány dőzsöl, a mennyből
Jó a próféta és a szent...*

*Ő volt az úr szent trómbitája,
Min ébresztő parancsra szállt.
Győzzön a lánc? E bang - biába! -
Tüldörgé a láncot, a balált!*

Dévavári D. Zoltán

Kossuth-büsztt Moravicán

Egy szobor kalandos története

(A falu múlt század végi hűséges krónikása, Máthé László ref. tanító, mint szoborbizottsági jegyző írása alapján.)

1894. március 15-én terjedt el először a hír, hogy Kossuth Lajos, a szabadság lánglelkű apostola meghalt. Ez a hír, mint később kiderült, nem bizonyult igaznak, de ekkor remény már nem volt a nagybeteg felgyógyulására. Így az isteni végzésen megnyugodva mindenki csendesen készült a gyászra, amely az első hírt követő ötödik napon bde is következett. 1894. március 20-án meghalt a magyar haza legnagyobb fia, a nemzet szerető édesapja.

„Még az első gyász hír hatása alatt történt, hogy Vojnits Dezső úr, az ómorovicai önségelyegylet elnöke a helyben felállítandó Kossuth-szobor eszméjét megpendítette.“ Március 16-án azt indítványozta, hogy ebben a „többféle nyelvű nép által lakott megye egyik legmagyarabb községében, ”morovicán Kossuth Lajosnak tehetségük szerint egy szerény kis szobrot emelni“ dicső dolog lenne.

Az indítványt az éppen felszámolásban lévő önségelyegylet felszámoló-bizottságának tagjai elfogadták, és kijelentették, hogy „a maguk jutalékából az ”morovicán felállítandó Kossuth-szoborra 50 forintot szívesen adnak“.

Ez volt tehát az első 50 Ft., amely mozgalmat elindította.

Újabb lendületet a református egyház lelkesének, nagytiszteletű Hetessy Viktornak a 12 Ft-os felajánlása adott 1894. május 21-én. Az eszmét a képviselő-testület is magáévá tette, és 1894. május 5-i határozatával maga is 100 Ft-os felajánlással csatlakozott a szoborcsináltatók mozgalmához. Ezt követően a Polgári Kör szervez gyűjtést a faluban, sőt 1896. január 5-én a Polgári Kör közgyűlése is megszavaz 100 Ft-ot a szoboralap javára.

A Polgári Kör szervezte gyűjtés eredménye, hogy „kicsinyek és nagyok, szegények és gazdagok, vallásfelekezetek, képviselőtestület és egyéb társulatok, műkedvelő polgárok és honleányok, vidéki hazafiak és szegény színészek mindmind összevéve 629-en a szobor költségeit összerakták, 32-en kétszer is, hogy hazánk egyik

legdicsőbb fiának, Kossuth Lajosnak „morovicán szobrot emelhessünk“.

A szobor hányattatása

Kossuth Lajos emlékének Moravica népe az elsőként állított szobrot. A szoboravató ünnepség a millennium évében, 1896. augusztus 20-án volt. A szobor pedig hetedik abban a sorban, amely a világon felállított köztéri Kossuth szobrokat sorolja fel.

A falu egyébként 1907-ben Kossuth Lajos emléke iránti tiszteletből nevet előbb Kossuthfalvára, majd 1913-ban Bácskossuthfalvára változtatta.

A 100 évvel ezelőtt felállított szobor az elmúlt időben nemcsak társadalmi átalakulások, küzdelmek és háborúk néma tanúja volt, hanem falum népének félve őrzött, rejtegetett kincse is. Regénybe illő sorsa volt, csakúgy, mint hányatott életű névadójának is.

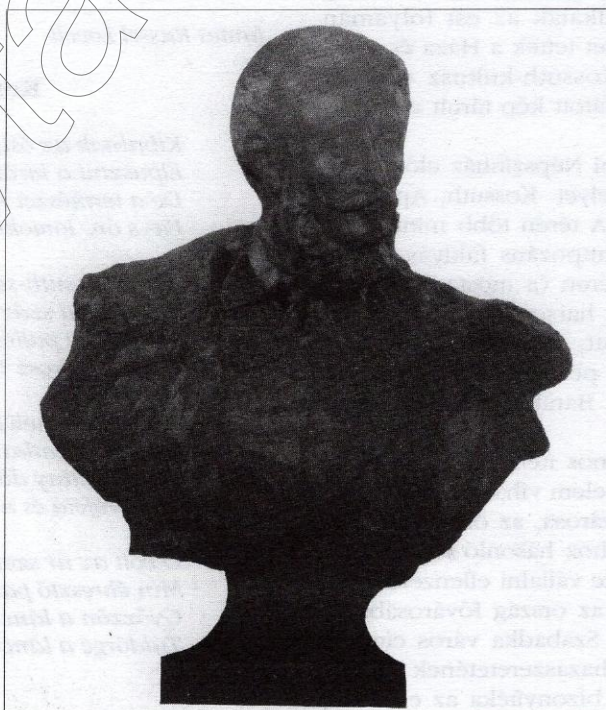
A falu központjában, a Bácsér (most Krivaja) patak partján, az útkereszteződés mellett álló szobrot 1919-ben a bevonuló szerb katonák döntötték le és rongálták meg. Egy falusi kovácsmester, bizonyos Szűcs András megforrasztotta a sérült szobrot és sokáig őrizte, rejtegette.

1941-től 1944-ig ismét talapzatán állt a szobor.

1944-ben a gondos moraviciaiak már nem várták be a bevonuló katonákat, hanem leemelték helyéről a szobrot és biztosabb helyre, a község háza szénapadlására menekítették. A beavatottak tudtak a szobor hollétéről.

Bizonyos Bíró Sándor borbélymester cimboráinak társaságában többször beszélt arról, hogy biztonságosabb helyre kellene menekíteni a Kossuth-szobrot, majd a negyvenes évek utolsó éveiben már egy furcsának tűnő mesével hozakodtak elő. Elbeszélése szerint egy késő esti, vagy inkább éjszakai órában lehozta rejtékhelyéről a szobrot és cipelte hazafelé. A 78 cm magas és közel 50 kiló nehéz bronz mellszobor nagy tehernek bizonyult.

Bíró mester a nagy terhet a most Dragity István nevét viselő utca első kapualjába helyezte és viszsza szament Juhász Jani bácsi kocsmájába (jelenleg a Két Galamb vendéglő és a Topola Univerzál önkiszolgáló épülete). Bement talicskát kérni, és egy-két

bátorítót bevenni. Mire a talicskát megkapta és a bátorítót is bevette, a szobornak hült helyét találta.

Bíró Sándor a hetvenes évek közepén halt meg. Számára rejtély maradt a Kossuth-szobor holléte.

Németh István és Matuska Márton író-újságíró barátainak fáradozása a hetvenes évek végén, hogy megtalálják, előkerítsék a moravicai Kossuth-szobrot hiábavalónak bizonyult.

1985-ben a legifjabb Harcsa Sándor öreganyjának kámrapadlásán matatott, és meglátta a szobrot. Először Göhr József mezőgazdasági mérnöknek szült.

Göhr mérnökkel elementünk a szoborért, özvegy Harcsa Sándornétól elkértük azt, és lakásomra vittük. Lesikáltuk, a ráta padt galambpiszoktól, megtisztogattuk, majd miután Majoros Sándor lefényképezte, átadtuk a falu vezetőségének. Egyben megoldottuk a szobor majd 40 évvel ezelőtti eltűnésének rejtélyét is. Ugyanis amikor a mi borbélymesterünk azon az éjszakán a szobrot magára hagyta, idősebb Harcsa Sándor kereskedő és tűzoltótiszt hazafelé menet abba majdhogy bele nem botlott. Nem tudván miről van szó, a magára hagyott Kossuth-szobrot hazamentette az orgona utcai házának kámrapadlására.

1985-től 1991-ig a falu vezetői a szobrot megtisztításra a Szabadkai Városi Múzeum restaurátorának adta át, és nem is igyékézték azt onnan hazahozni, ugyanis számukra a szobor távolléte nyugalmat, jelenléte pedig nyugtalanságot jelentett.

A VMDK moravicai tagozatának tanácsa először 1990. október 15-én, másodszer 1992. január 13-án javasolta a helyi közösségnek a szobor visszaállítását. Időközben, a tagozat tanácsa és a tagozat gyűlései többször is visszatértek a szobor felállításának szükségességére, és igencsak sürgették ezt.

A sok vihart meg- és átélt szobor 1994. március 20-án Kossuth Lajos halálának centenáriuma kerület új talapzatára a községháza melletti parkban.

A szobor készítőiről

Máthé László említi egykorú beszámolójában, hogy a szobrot Budapesten Gerendai Antal kőfaragó- és szobrászműintézetében készítették. A mellszobor bronzal futatott cink, nagysága 78 cm. Elkészültekor sűttői világos márványtalapzatra állították, amelynek a párkányzata finoman ki volt csiszolva, lapjait pedig

A moravicai Kossuth-szobor

fénytelen kidolgozásban hagyták. A talapzat magassága 250 cm volt, és így a teljes emlékmű 328 cm-es nagyságban pompázott egy 5x5 m-es vasráccsal körülkerített szoborkertben. A díszes vasráccsozatot Jónás András helybeli lakatosmester készítette kovácsoltvasból.

A Kossuth-szoborkutatások azt is kiderítették, hogy a Moravicán fölállított Kossuth-szobor alkotói Gerendai Béla és Kiss György szobrászok voltak, az öntés és kivitelezés munkálatai pedig a fent említett és az akkori időkben az ország első számú kőfaragó- és szobrászműintézetében készültek.

Az alkotókról és kivitelezőkről egyébként a következőket tudjuk:

GERENDAI ANTAL 1847-ben alapította Magyarország legnagyobb kőfaragó telepét Pesten a Kerepesi út végén. Műhelyében a múlt század második felében számos síremlék és emlékszobor készült. Közülük a Kerepesi temetőbe került ismertebb síremlékek: Vörösmarty Mihályé, Lendvay Mártoné és - Szentpéteri Zsigmondé. Csekén Kölcsey Ferencnek, Szarvason Vajda Péternek állítottak síremléket. Figurális emlékszobrai közül talán a legismertebb a Szatmáron felállított Kölcsey-mellszobor.

GERENDAI BÉLA a műhelyalapító Antal fia. Képzőművészeti tanulmányait Magyarországon és Itáliában végezte. Első sikeres bemutatkozása 1885-ben volt a Budapesti Múcsarnokban Fürdő gyermek című márványszobrával. Fontosabb művei: a monori Kossuth-szobor, a nagykáti Honvédelem és síremlék a Kerepesi temetőben.

KISS GYÖRGY Grazban és Münchenben tanult. Ez utóbbi helyen Irgalmas szamaritánus című szoborcsoportjával hívta fel magára a figyelmet. Hazájába visszatérve akadémikus stílusú díszítő szobrokat faragott. Dekoratív, realiztikus szobrai díszítik Budapesten az Operát és az Országházat. A pesti Vigadóban nyert elhelyezést Szavlat című szobra és Lendvayt ábrázoló képmása. 1875-ben Münchenben Leányrablás című szobrával ezüstérmet nyert. Egyéb jelentősebb alkotásai: Arany János, Trefort Ágoston és Liszt Ferenc mellszobrai, Károly Róbert (Millenniumi emlékmű), II. Rákóczi Ferenc, Vaszary Kolos hercegprímás és Veres Pálné budapesti, Berzsenyi Dániel szombathelyi, Szepesy Ignác püspök pécsi emlékszobrai.

Penovátz Antal-Csubela Ferenc

„Ha hazánk, édes közanyánk segítségünkre szorul...”

Az alsóvárosi ferences kolostor 1848/49-es történetéhez

A Szeged története című várostörténeti sorozat Farkas József szerkesztette 2. kötetében (1985) a városban működő egyházak, felekezetek, egyházközségek története – szemben a 3. és 4. résszel – nincs külön tárgyalva. Monografikus igényű, átfogó dolgozat 1848/49 és a szegedi egyházak kapcsolatáról még nem készült, bár számos részlettanulmány látott napvilágot folyóiratokban, konferenciakötetekben. A következőkben a szeged-alsóvárosi ferences kolostor forradalom és szabadságharc alatti történetéhez közlök néhány adatot. Fölhasználtam a G. Tóth Ilona szerkesztésében megjelent forrásgyűjteményt (Az 1848/49. évi forradalom és szabadságharc szegedi dokumentumai a Csongrád Megyei Levéltárban. Tanulmányok Csongrád megye történetéből 28. Szeged, 2000.), Jegő Ézsias főljegyzését (Közvetette Sávai János. Magyar egyháztörténeti vázlatok 4. Budapest, 1992. 169-214.) és a szegedi püspöki levéltár (SZCSPL) iratát. Assisi Szent Ferenc 1209-ben alapított rendjének tagjai már a 13. században megjelentek Szegeden. Alsóvárosi rendházuk az 1450-es években épült, Havi Boldogasszonynak ajánlott templomuk 1503-ra készült el. Szegeden az obszerváns (szalvatoriánus, 1897 után kapisztránus) ferenceseken kívül a középkorban a mariánus ferenceseknek is volt kolostora, mégpedig a Palánkban. A 13. században emelt épület – amelyben négy rendtartományi gyűlést is tartottak (1329, 1471, 1481, 1536) – a török időkben elnéptelenedett és elpusztult.

Szent Ferenc családjának (ferencesek, minoriták, kapucinusok) ma két ága tevékenykedik a városban. 1. Az alsóvárosi ferencesek (cseribarátok) a török időkben is biztosították a Délvidék lelki ellátását. A főpapi székbelytől (Temesvár) távol lévő csanádi püspökök 1525 és 1701 között általános helynökké nevezték ki a szegedi kolostor gárdiáját (előljáróját, népnyelvünkön gárgyanóját). A szerzetesrendek főlösolatása (1950) után a rendházból szociális otthont alakítottak ki, a ferences testvérek csak 1989-ben térhettek vissza. 2. A minorita rend 1726. április 24-én kapott engedélyt a megletelepedésre a városi tanácstól. Ma is álló felsővárosi kolostoruk és Szent Miklós tiszteletére emelt templomuk 1767-re készült el Lechner Vencel tervei alapján. 1950-ben nekik is távoznuk kellett a rendházból, amelyet 1991-től a visszatérő piaristák használtak rendház és iskola gyanánt. Az épületet és a plébánia vezetését néhány éve kapták vissza a minoriták. (Bővebben: Bálint Sándor: Szeged-Alsóváros. Templom és társadalom. Budapest, 1983.; Péter László: Szegedi ferencesek. A Somogyi-könyvtár kiadványai 33. Szeged, 1991.)

1.

A Batthyány-kormány 1848 májusában tízezer fős önkéntes reguláris hadsereg föllállítását határozta el. A korhatár tizennyolc év volt, s vagyoni helyzetétől függetlenül mindenki beléphetett. Szeged a Bihar, Békés, Csanád, Csongrád, Krassó, Temes, Torontál vármegyei, valamint az aradi, gyulai és nagyváradi újoncok gyülekezési helye volt. A toborzást Osztrovszky József és Rengey Ferdinánd országgyűlési követek vezették. Mészáros Lázár miniszter 1848. június 5-én értesítette a város vezetését, hogy az összeírást ezer fő összegyűltéig folytassák. A 3. zászlóalj 1018 (a Nagyváradról késve érkezőkkel együtt 1146) főből állt, akik közül 150 fő volt szegedi. A honvédek között nagyszámú értelmiségit találunk (mérnök, orvos, ügyvéd és egyéb honorácior-foglalkozások, valamint a főgimnázium idősebb növendékei), de a többség – az országos arányoknak megfelelően – céhlegény, iparossegéd, szegényparaszt, napszámos, zsellér. (Szántó Imre: Szeged az 1848/49-es forradalom és szabadságharc idején. Szeged, 1987. 51-57.)

Az összeírás után mindenki saját lakóhelyén maradt, de a gyülekezés idején a nagyszámú honvéd Szegedre érkezett. A város biztosította a honvédek fölszerelését, fölkészítését: élelmet, szállást, orvosokat, valamint ruházatot (ing, gatyá, kalap, csizma), fegyvert (puska, kasza) és kiképzést. Az elhelyezés és az ellátás nagy anyagi megterhelést jelentett: az alsóvárosi ferences kolostorban, a felsővárosi minorita rendházban és magánlakásoknál szállásolták el őket. Az önkéntesek azonban hangoskodtak, dorbézoltak, viselkedésükkel zavarták a szerzeteseket. Ezért Gaál Damascen házfőnök, a felsővárosi „Minorita atyák elnöke” 1848. június 6-án így írt a városi tanácsnak: „Mélyen érezvén egy honfinak azon legszentebb tartozását, mely szerint, ha hazánk, édes közanyánk segítségünkre szorul, mindnyájan, tehetőségünk szerint rajta segíteni s így tartozásunkat lerómi kötelességünk. Ezen szempontból indulva ki, a tekintetes polgármester úrnak, május 31. kégyes felszólítására, legnagyobb készséggel általadám kolostorunknak nagyobb részét lakatanyául az önkénteseknek. De az is való, hogy a tapasztalás a legjobb mester; mert most tapasztalom, hogy ily önkényöket követő, rendet nem ismerő egyénekkel, kik estvétől reggelig, reggeltől estvéig korbhelykednek, fütyülve, ugrálva, kurjongva ki s bejárnak, magába vonultan élni kötelezett szerzeteseknek, különben is, plébánia körül lelki dolgokkal foglalkozóknak, lakni a legterhebb feladat.” (G. Tóth Ilona: i. m. 75.) A minorita előljáró javasolta, hogy a honvédek egy részét az alsóvárosi rendházban helyezték el. Így a zsúfoltság is megszűnne, és a másik szerzetesi

közösség is kivenné részét a honvédség szervezésének háttér munkájából: „mint hogy kolostorunk szűkebb, hogy 2-300 egyéni befogadhasson; méltóztassanak az alsó városi kolostorba egy részt rendelni a rendes katonaságnak, vagy önkénteseknek; mert tapasztalás bizonyítja, hogy a kő is jobban áll rendberakva, mint tömegbe hányva.” (Uo. 75-76.) A katonák egy része át is költözött Alsóvárosra, amint az a következő levélből is kiderül.

Györfly Eduárd (Ede) alsóvárosi gárdián 1848. június 26-én írt levelet – a később kassai főpásztorként tevékenykedő – Fábry Ignác címzetes püspöknek, a csanádi püspök általános helynökének. (SZCSPL Püspöki hivatal iratai: egyházközségekre vonatkozó régi iratok. Szeged-Alsóváros, 15. sz.) A szerzetesi előljáró – aki 1847 és 1853 között töltötte be tisztségét – arra kérte a helynököt, hogy a pappá szentelt, kápláni éveiket töltő ferencesek maradhassanak továbbra is segédlelkési állomáshelyükön, a kolostor nagyobb része ugyanis a honvédek számára (szálláshelyként, illetve kórház gyanánt) van fönttartva. A Béban, Pádén és Csanádpalotán szolgáló ferenceseket a rendházban nem lehetne elhelyezni. Az iratból megtudjuk, hogy a szerzetesek számára nyolc szoba áll rendelkezésre. Az épület többi része ugyan üres – a honvédek már a délvidéki táborban voltak –, de a városi tanács a használat jogát fönttartja. A szegedi vezetőség előrelátó volt, mert később a sebesültek jelentős részét – csaknem felét – a ferencesek kolostorában helyezték el.

Méltóságos Fő Tisztelendő Püspök, 's Püspöki Helyettes
Úr! Legkegyesebb Uram!

Minibogy a' körülmények súlya reánk nehezülvén Zárdánk kétbarmada lakható részét katonalaluk átengedni kellett, mely az Önkénytesek határvédek felé szállítása után jelenleg ugyan üres, hanem a' Tanács annak további használhatását feltartja: ezért nem maradván az Atyák részére nyolcz szobánál több, valamint három béttel előbb a' lakszűke miatt a' szerzetes egyének nagy részét tetemes költséggel más Zárdánkba általszállítami kényteleníttem. Úgy a' jövő esztendőre is, ha a dolgok jelen folyama marad, nyolcz atyánál többet be nem fogadhat; sőt ha a' Béban, Pádén és Pálotán káplánkodó három szerzetes Társáknak, ha hazaszorulnának időn kívül sem adhat lakbelyet. Ugyan azért a' Ház költségei megkémlettem. Úgy a' Atyák időn kívüli alkalmatlan változtatása elbáritása végett bátorokodom Méltóságodat alázatosan megkérni: a' helyzet mostohaságát tekintve kegyeskednék az említett három Segéd folytonos kint káplánkodhatásáról Zárdánkat jövő esztendőre vagy biztosítani,

vagy ha nem szükségesek, jövő változásunk üdejében elbocsájtani, és ez eránt bölcs határozatát vélem tudatni, hogy a közelgő káptalánunkban, mely Galgócson 23ik Juliusban tartatik; azt a Főbb Előljáróságál közölvén, a' Szegei Zárdára nézve mint Méltóságod legjobb akarata szentesítessék; mint a Szerzetes Ház a' terbelletéstől felmentessék. Ki egyéb eránt midőn magamat méltóságod mély kegyeibe ajánlom felszentelt kezeit csokolván vagyok Méltóságodnak

alázatos Segédpapja
Gyóffy Eduárd s. k.
Alsó Városi Guardian

Szegeden, 26ik Jun. 848.

Az Óbecsére, a szerb fölkelők ellen induló katonák számára fontos volt az egészségügyi ellátás biztosítása. Ezért honvédervosokat neveztek ki a 3. zászlóalj mellé. A délvidéki harcok azonban áldozatokat követeltek, így a sebesültek és járványtól szenvedők elhelyezéséről is gondoskodni kellett. Az alsóvárosi kolostor 290 beteget tudott fogadni. „Orvosi bizonyítvány szerint a Felső városi Minorita zárdájába 208, Alsó városi Barátok zárdájába 290, és a katonai kórházba 110, összesen 608 beteg bőven elfér. A batóság már gondoskodott ágyakról, és jelenleg mintegy 300 készen van, és ahhoz való ágyi eszközök is készítették...” (G. Tóth Ilona: i. m. 101.) 1848. június végére városi (rókusi) kórház, a minorita és a ferences zárda szükségnek bizonyult, ezért a piaristák rendházát és iskolájának egy részét is kórházzá kellett alakítani. „Az Ó Becsei táborozásnál betegedettek avagy sebesültek számára szolgálendő elégséges kórházzal rendelkező felsőbilleg meghagyatván; mi, valamint már a tisztelendő minorita és Ferenc szerzetbeli zárdáját kórházzá alakítottuk, úgy a tisztelendő ájtatos rend lakbelyének és a gimnáziumi iskolának kórházakká leendő átfordítását munkálatba vettük...” (Uo. 102.)

2.

Jegő Ézsias ferences szerzetes hosszú élete során többször is volt az alsóvárosi kolostor lakója. 1821 és 1849 között előbb latin, majd 1835 után magyar nyelven naplót vezetett, amelyet a szegedi Csongrád Megyei Levéltár őriz. A szöveget Sávai János, a Szegedi Hittudományi Főiskola (pszichológiát és neveléstudományt oktató) tanára adta közre 1992-ben.

Jegő Ézsias 1804. január 4-én született Gyöngyösön. József bátyja, Ignác és Alajos öccse szintén a papi pályát választotta. 1821-ben kezdte meg a noviciátust Szécsényben. Filozófiai tanulmányokat Gyöngyösön, és Kecskeméten folytatott. Teológiai stúdiumait 1825 szeptemberétől Szegeden végezte. Első prédikációját 1827. szeptember 9-én (Mária neve napján) mondta Alsóvárosban, a következőt október 7-én Szőregben. Scitovszky János – későbbi esztergomi érsek, hercegprímás – 1828. június 13-án (Páduai Szent Antal ünnepén) szentelte pappá Rozsnyón. Szerzetesi éveit, papi szolgálatát Kecskeméten, Szolnokon, Vácott, Jászberényben, Gyöngyösön töltötte.

1881. augusztus 3-án költözött Kecskemétről Szegedre. „Kérdemesült” szövekként, aranyfésű papként több szentbeszédet mondott: 1881. szeptember 3-án Zöldfásnál, 18-án Csorván, 1882. március 8-án és 27-én Földéakón prédikált. Halálának időpontja további kutatást igényel, neve az alsóvárosi halotti anyakönyvben nem szerepel. Lehetséges, hogy azonos a Bálint Sándor könyvében szereplő

Tegő Izaissal, aki a 19. század közepén részt vett a piarista Csaplár Benedek népköltészeti gyűjtőtevékenységében. (Bálint Sándor: i. m. 62.)

Jegő Ézsias naplójában több Szeged története számára érdekes följegyzést tett (pl. leírta az 1827. júniusi nagy palánki tűzvészt). 1848/49-ben a váci ferences rendház lakója volt. 1848-ban a következőket írta a váci nemzetőrök délvidéki harcokban való részvételéről. „A Váci Nemzet őrseregéből August hó 7-kén lementek Ráczok ellen 150-en visszajöttek September 10-kén, anélkül, hogy csak egy is veszett volna közülök, de nem is csoda, mert a' veszélynek, mint kiki tudja vagy nem mentek neki, vagy elszaladták ha álgyú golyót vettek észre, mit nem csak ők hanem más magyarok is gyakoroltak. Legalábbis az akkori újságokban úgy áll.” (Sávai János: i. m. 206.) Az utóbbi mondatból látszik, hogy rendszeresen figyelemmel követte a sajtót. Az újságírás és újságolvasás föllendülése az 1830-as évekre tehető. A forradalom (és szabadságharc idején – a hivatalos kormánylap (Közlöny) mellett – a Pesti Hírlap, a Kossuth Hírlapja és a Márczius Tizenötödike volt a meghatározó orgánus. A katolikus egyház álláspontjának, a klerikusok vitáinak a Somogyi Károly, majd Danielik János szerkesztésében megjelenő Religio és Nevelés biztosított fórumot. Szegeden 1848/49-ben a heti két-három alkalommal kiadott Szegedi Hírlap és Tiszavidéki Újság tudósította az országos és helyi közéleti eseményekről, hírekről az érdeklődőket.

A ferences barát – valószínűleg az egykori állomáshelyéhez való közelség miatt – figyelemmel kísérte a délvidéki szerb fölkelők elleni harci eseményeket is. Tudósít Újvidék, Szenttamás és Verbász leégéséről. Ezt más egyházi és világi források is megerősítik. A leg-több Szegedtől délre fekvő, észak-bánsági község (pl. Béha, Gyála, Ráckeresztúr, Deszk, Újszentiván, Térvár) a láng martalékává vált. Gyakran a magyarok égették föl a visszafoglalt települést – főleg, ha ott jelentős szerb kolónia élt. „A Ráczok egész Bánátot el akarják foglalni, s a' római sánczokból se ki se be nem mennek. Itt ekkor Szt. Tamást, Uj Vidéket, Verpácztot és a mellettek fekvő helységeket mind felégették részert a' Ráczok, részert a' magyarok...” (Uo. 206.)

Gyóffy Eduárd szegedi gvárdián idézett levelében említi a ferencesek 16. századi alapítású Legszentebb Üdvözítőről nevezett rendtartományának (Provincia Ss. Salvatoris) 1848. július 23-i, Galgócson

tartott káptalánát (gyűlését). Az eseményről Jegő páter is megemlékezett. „Szerzetesi Káptalan az idén 23. Juliusban tartott Galgócson. Tartományi Elnök Főtisztelétű Károsi Simon lett. Egyébiránt én ismét itt maradtam Vácson vicarius és Nagybőjti szónok.” (Uo. 207.) Följegyezte az Országos Honvédelmi Bizottmány (amelyet a római kor triumvirátusaihoz hasonlított) 1848. október 8-i megalakulását. „October elején a' Nemzet már ismét azon állapotott meg hogy az ország három Fő Személyzetű kormány által igazgattassék, melly terhes ügyvitelével Kossuth Lajos, Nyári Pál és Madarász L. Fő Urakat bízta meg az ország. És így újra divatba jött a' régi római Triumviratus.” (Uo. 207.)

Jegő Ézsias naplója elsősorban a ferences rend, illetve Vác története iránt érdeklődőknek kínál érdekességeket. Talán a néhány idézett sor messzire vitt az alsóvárosi kolostor forradalom és szabadságharc alatti történetétől. De megismerhettük, hogy hogyan értelmezte egy egyszerű ferences szerzetes 1848/49-ben a körülötte zajló politikai és társadalmi változásokat.

Sajnovits Sándor: Az alsóvárosi templom

Miklós Péter

Polgári állam és katolikus egyház

Sarnyai Csaba Máté könyve

Sarnyai Csaba Máté 1968-ban született Szegeden. Egyetemi tanulmányait a József Attila Tudományegyetemen folytatta, ahol 1993-ban történelem és magyar nyelv és irodalom szakos középiskolai oklevelet, 1995-ben filozófia diplomát szerzett. 1995 és 1998 között a Pécsi Tudományegyetem Modernkori Történeti Tanszékén volt doktori ösztöndíjas. A PhD fokozatot 2001. április 25-én szerezte meg summa cum laude minősítéssel. 1996 óta a Szegedi Tudományegyetem Vallástudományi Tanszékének külső munkatársa. Szerkesztésében két könyv látott napvilágot: Állam és egyház a polgári átalakulás korában Magyarországon 1848-1918. (Budapest, 2001.); 1848/49 és ami utána következett. Válogatott dokumentumok a Kalocsai Érseki Levéltár 1848-1851 közötti anyagából. (Lakatos Andorral közösen. Kalocsa, 2001.)

Doktori értekezésének kiadásra szánt változata tavaly év végén jelent meg a Magyar Egyháztörténeti Enciklopédia Munkaközösség gondozásában, a METEM Könyvek sorozat 38. köteteként. A könyv alcíme: A katolikus autonómia-törekvések megjelenése. A téma időrendileg is be van határolva: 1848. március-december. Érdekes és alig kutatott területe ez a magyar egyháztörténetnek. Bár az utóbbi öt-tíz évben jó néhány tanulmány, forráspublikáció, monográfia látott napvilágot 1848/49 és a katolikus egyház kapcsolatáról. A témakörrel fiatal levéltári kutatók, felsőoktatásban működő oktatók foglalkoznak (pl. Fazekas Csaba, Lakatos Andor, Zakar Péter).

Sarnyai Csaba Máté könyve 15 egységre van osztva. A bevezetés után a magyar katolikus egyházzal szemben 1848 előtt megfogalmazódott kihívásokat mutatja be. IX. Pius pápa eleinte szimpatizált az új eszmékkel, liberális kormányt szervezett az Egyházi Államban, engedélyezte a polgári sajtót, enyhített a cenzúrán stb. Am az 1848. évi római forradalmak hatására konzervatív álláspontra helyezkedett, szövetségeseit a hagyományos monarchiákban kereste. Így természetesen a magyar egyházi vezetők közül is a Habsburg-hű, aulikus főpapokat támogatta (pl. Scitovszky János, Hám János). A Lamennais – akinek lapjának mottója „Isten és szabadság” volt – és az Eötvös Józseffel levelező Montalembert nevéhez köthető liberális katolicizmus evangéliumi gyökerűnek tekintette az egyéni, társadalmi és politikai szabadságjogokat. A szerző áttekinti a magyar világi egyház és szeretetesség személyi- és birtokállományát, s ismerteti a lakosság felekezeti megoszlását 1790 és 1900 között. Ezzel a nemzetközi, az ideológiai és a gazdasági-társadalmi közegét ismerhetjük meg a magyar katolikus autonómiamozgalomnak.

A katolikus főlós klérus három jelen lévő tagja az utolsó rendi országgyűlésen, 1848. március 18-án lemondott a tizedről. Ez azonban mind az alsó, mind a főlós papság között ellenérzéseket szült. A szegényebb vidéki plébánosok (nem egy esetben teljes) jövedelmüktől estek el. Két jogi probléma húzódott meg a háttérben. Az egyik, hogy joga volt-e az alsó táblán tevékenykedő káptalani követeleknek, illetve a három főpapnak az egész magyar egyház nevében nyilatkozni? A másik: a tized az egyháznak – Szent István adománya óta – tulajdona-e, vagy csak az állam által biztosított juttatás? Más formában ugyanez a problematika húzódott meg az egyházi birtokok tulajdonjoga, illetve szekularizációjának kérdése mögött. (A Religio és Nevelés című katolikus folyóiratot szerkesztő Danielik János 1848-ban alapos és meggyőző tanulmányt írt az egyházi vagyon „jogi természetéről” és elvitathatatlanságáról.)

Sarnyai Csaba Máté a következő fejezetekben tárgyalja az egyházpolitikai törvények országgyűlési vitáit, az egyház-finanszírozás kérdését, valamint bemutatja a püspöki kar által támogatott autonómia-koncepciót és az oktatás laicizálására irányuló törekvéseket. A következőkben három egységet mutatok be részletesebben: az egyházi kinevezések gyakorlatát, a radikális alsópapság követeléseit és Horváth Mihály autonómia-elképzelését (1849). (A szerző mindhárom témát az autonómia-törekvések aspektusából vizsgálja.) Ezek a fejezetek Szeged és a csanádi püspökség történetéhez is tartalmaznak adatokat. Elég csak arra gondolnunk, hogy Lonovics József egn érsekké, Horváth Mihály csanádi püspökké történő kinevezését a pápa nem erősítette meg, ezért 1849 őszén távoznia kellett főpapi székükből, s évekig emigrációban éltek. A radikális alsópapsághoz tartozó dorozsmai káplán, Szabó Richárd a cölibátus ellen írt nagyhatású röpiratot.

A főpapi kinevezések kérdésének kiindulópontja a magyar „apostoli királyok” főkegyúri joga. Eszerint a főpapi székek betöltésének joga az uralkodót illeti meg, de ehhez a pápa prekonizációja is szükséges. A valóságban azonban a kinevezett püspök – római megerősítés nélkül is – gyakorolhatta jogait, élvezhette javadalmát. 1848 márciusában, az első felelős magyar kormány megalakulásakor két érseki és négy püspöki szék volt vakanciában. V. Ferdinánd június 25-én Lonovics Józsefet egn érsekké, Hám Jánost esztergomi érsekké, Horváth Mihályt csanádi püspökké, Kamer Antal székesszévhávi püspökké, Jekelfalussy Vincét szépesi püspökké nevezte ki. A kinevezéseknél érdekes, hogy liberális (Lonovics, Hor-

váth) és konzervatív (Kamer, Jekelfalussy) érzelmi egyházak egyaránt főpapi stallumhoz jutottak. Az erélytelen Hám János személye mindkét politikai tábornak megfelelt. A győri és a váci székek továbbra is betöltetlenek maradtak. A püspökségek be nem töltésének egyszerűen anyagi okai voltak, az üresedés idején ugyanis a javadalmakat az állam (Helytartótanács) kezelte és használta föl.

A liberálisok kormánya kerülése után a katolikus főpapok több követelést fogalmaztak meg. Az áprilisi törvényekben megfogalmazott bevett felekezettek közötti viszonyosság elve alapján a katolikus egyház is autonómiát szeretett volna – mivel jogilag és gyakorlatilag elvesztette államvallás jellegét és az ezzel járó privilégiumokat. Az egyház elismerte az uralkodó főkegyúri jogát, de nem támogatta a miniszteri ellenjegyzés intézményét. Így ugyanis – elvileg – nem katolikus vallású miniszter is beleszólást nyerhet az egyház-belső ügyeibe. A püspökök azt is megfogalmazták, hogy a be nem töltött főpapi székek jövedelmét az egyház maga élvezze és kezelje (ezt a tanulmányi és az egyetemi alapra, valamint a vallás-alapra is kiterjesztették).

A főpapság által támogatott autonómiával szemben a radikális alsópapság „valódi” autonómiát, önkormányzati lehetőséget követelt. Nem egyszerűen az állami beleszólástól mentesített, hanem demokratikus, alulról fölfelé építkező egyház-kormányzatot akart, a világi hívek bevonásával, szerepvállalásával. A radikálisok mozgalmának kiváltó oka a káplánok és falusi plébánosok nehéz anyagi helyzete, valamint a függőség, a fölötteseknek való kiszolgáltatottság. Ehhez járult még formai kifogások: engedélyeztetni akarták a civil nemzeti ruha, szakáll viselését, a magyar liturgikus nyelv bevezetését, az esperes és püspök demokratikus választását, rendszeres egyházmegyei és országos zsinatokat. (Vö. a pesti plébánosok 12 pontja.) Sőt a legradikálisabbak a cölibátus eltörlését is zászlajukra tűzték. Szerecsapatki (Hanák) János, Hegedűs Pál (csanádi egyházmegye) és Szabó Richárd (Dorozsma) elképzeléseiket nyomtatásban is terjesztették.

A főpapok a fiatalok hevességének és megmondhatatlanságának tudták be a követeléseket, és nem támogatták azokat. A konzervatív püspökök érvelésének lényege az volt, hogy a reformok bevezetése épp lényegi elemeitől fosztaná meg a katolicizmust: a hierarchikus centralizmus, a latin nyelvű szertartások, a nőlen papság nélkül gyakorlatilag (egyházkormányzatilag, formailag) nem lenne különbség a katolikus egyház és a protestáns felekezetek között.

Horváth Mihály (történetíró, kinevezett csanádi püspök, 1849. augusztus 20-ra országos autonómia-kongresszust hívott össze, ami azonban a szabadságharc bukása miatt nem ültethet össze. Horváth három fő témát emelt ki: a papi nőtlenség és az egyházi ruha kötelező jellegű viselésének kérdése, valamint a püspöktől kevésbé függő papi (egyházi) szervezet létrehozása. A koncepció alapja az volt, hogy egy demokratikus állam polgára (pap) nem lehet alávetette egy kontroll nélküli, nem választott vezetőnek (püspök). A demokratikus alapokon nyugvó egyházszervezetnek teljesen függetlennek kell lennie az államtól, ki kell szabadulnia annak gyámságából, akár a protestáns és ortodox egyházaknak. A kormány és az egyház képviselőinek ki kell dolgozniuk együttműködésük föltételeit, később azokat betartva cselekedni. Az állam csak a fölügyeleti jogot gyakorolhatja.

A kötetet értékelés zárja. Hasznos a könyv végén olvasható (a kötetben gyakran előforduló magyar egyházi személyeket tartalmazó) adattár és fogalomtár. Az utolsó lapokon a korszak meghatározó főpapjainak arcképe látható. Sajnálatos a könyvben két elgépelés, amelyek nem a szerzőt terhelik, és a témában járatos olvasónak sem okozhatnak különösebb gondot. A 169. oldalon: a görög katolikusokat a korszakban helyesen görög egyesülteknek nevezték, nem pedig görög nem egyesülteknek (ami az ortodoxok elnevezése volt). A 184. oldalon: Horváth Mihály halálának dátuma 1874, holott a főpap – mint a névtárban szerepel (163. o.) – 1878. augusztus 19-én halt meg.

Az igényes nyomdai kivitelű könyv végén a szerző felsorolja a fölhasznált forrásokat és irodalmat. Sarnyai Csaba Máté kiaknázta a legjelentősebb magyar (köztiük a temesvári) egyházi levéltárak forrásanyagát, valamint görög alá vette a parlament viták jegyzőkönyveit és a korszak jelentős hírlapjait. Művét gazdag forrásbázisra alapozva írta meg. A kötet a katolikus autonómiamozgalom gyökereit tárja elénk, gazdagítva az egyház forradalom és szabadságharc alatti történetét vizsgáló szakirodalmat.

(Sarnyai Csaba Máté: Polgári állam és katolikus egyház. 1848. március-december. A katolikus autonómia-törekvések megjelenése. METEM Könyvek 38. Budapest, 2002. 184 o.)

Miklós Péter

Szikratávirat

Juhász Gyula verse

Samuel Finley Breese (1791-1872) amerikai festő 1837-től kifejlesztette elektromágneses távírókészülékét, s 1839-ben megalkotta a fölvetett nevével (Samuel Morse) *morzénak* nevezett, pontokból és vonalakból álló ábécét. 1843-ban megépítette az első kísérleti távírvonalat Washington és Baltimore között. Még miután az olasz fizikus, az 1909-ben Nobel-díjjal jutalmazott Guglielmo Marconi (1874-1937) 1896-ban felfedezte a rádiót, sokáig maradt használatban a hírközlésnek ez az eszköze. A *szikratáviró*, ahogyan a magyar műszaki nyelv elnevezte, elektromágneses rezgéseket előállító készülék a távírójelek vezeték nélküli továbbítására. A rajta küldött írásos üzenet immár elavult száva a *szikratávirat*.

Szegeden 1853 óta működött a hittudományi főiskola helyén (Dóm tér 6.) álló Nagy Pál-féle házban a magyar királyi távíróhivatal. 1883-ban, a főposta (Széchenyi tér) fölépítésekor egyesítették a postahivattal. A távíróhivatalnak volt egy tisztje Juhász Illés (1853-1902) már fiának, Juhász Gyulának születése előtt. Érthető a költő különleges érdeklődése a távíró iránt:

*Apámra gondolok, ki távírársz volt,
És Morse és Hughes' gépén zenélt,
Figyelte búsán a zengő világot,
S fölfogta száz, ezer tizenét.*

*Finom és keskeny ujján, mint a szikráé,
Szállt sóbaj, üdv, vágy, álm és panasza,
És lázak is kikéztak, mint a villám,
És tünt a nyár, ősz, a tél és tavasz.*

(Apámra gondolok, 1921)

1919-ben különleges szerep jutott a csepeli vasgár szikratávirójának, amikor a Tanácsköztársaság vezetői ezen vették föl a kapcsolatot moszkvai példaképükkel, az orosz bolsevikokkal. Lenin már március 22-én üzent Kun Bélának. Március 30-án pedig az 50. születésnapját 27-én ünneplő Makszim Gorkij köszöntötte magyar elvtársait: „Szívből üdvözlünk benneteket. Új élet virradt ránk, példátokat rövidesen az egész világ követni fogja.”

A forradalmi messianizmus, a világforradalom közeli eljövételének elvakult hitte ekkor nem csak Gorkijt és moszkvai társait töltötte el, de a világháború vízvátarától megdorodott magyar értelmiség javát is. Nem csodálkozhatunk, ha a múlt szenvedéseit egyéni sorsán is átérző, a forradalom vértelen győzelmétől elámitott Juhász Gyulát rabul ejtette. *Gorkij üzenete* című vezércikkében, a Délmagyarország április 2-i számában aggály nélkül írta: „Szikratáviratok mennek egyik nép szívtől a másik nép szívéhez: örvendetes és testvéri üdvözlések. A világ proletárjai üzennek, hosszú küzdelem után, győzelmes harcuk pihenőjében egymásnak, Csepel üzen Moszkvának, a kapitalizmus municiójának egykori szállítója a moszkovita cárizmus egykori bástyájának.” Lenin után, úgymond Juhász Gyula, Tolsztoj utóda, Makszim Gorkij „lelkes és örvendetes üzenete” ad-új-erőt a magyar szellemi munkásoknak a további küzdelemre. „Petőfi utódai, a világszabadság piros zászlaja alatt rendületlenül megyünk előre az igazság szebb és jobb világa felé.”

Április 13-án *Szikratávirat* című vezércikkében még felhőtlen derülátságnak adott hangot: „A világon ma nincs hatalom, amely megállítsa a világforradalom robozó szekerét.”

Ekkor még nem csak ő, hanem költőink java is így hitte. Babits szerint mi, magyarok, vagyunk „az idő postásai”, „mi küldjük szét a vörös levelet”. Tóth Árpád az *új Istent* köszöntötte a forradalomban. Illyés Gyulát a Tanácsköztársaság honvéd harcai erősítették meg ifjú forradalmi hitében. Alig akadt gondolkodó fő, aki ne hitt volna a boldogabb jövőt hozó új világban. *Ex Oriente lux* – írta Juhász Gyula. Keletről jön a fény!

A családás csak néhány hét múlva kezdődött. A vörösteror emberelensége, az idegen megszállók előnyomulása, a forradalmi vezetők képzetlensége kiabrándította Juhász Gyulát is. Költészete és publicisztikája egyaránt tükrözi csalódását eltorzult eszmék és hitvány képviselőikben, vörösökben és a Szegeden már május elején hatalomra jutott fehérekben. Az ellenforradalom fölülkerekedése után a vörös-és fehérterror egyformán elítélte, ám a demokrácia, az öszirózsás forradalom vívmányait védelmezte.

Az 1919-ben annyit emlegetett *szikratáviratoknak* mintegy az önkritikus *pendent*-jét fogalmazta meg a szociáldemokraták szegedi napilapjában, A Munkában, amely ekkor mint dolgozótársának kenyeret

adott neki, 1921. augusztus 7-én megjelent *Szikratávirat* című versében. A kétsoros versszak, amelyből a költeménye fölépült, régi kedvelt formája, de most új szerepet kapott: ahogy a fölkiáltójelekkel megszagott sorok is, a morzejelek rövid-hosszú váltakozását utánozták:

Testvérek! Emberek!
Közös veszélyben fogjatok kezet!

Bajtársak! Szenvedők!
Boruljatok le a Jóság előtt!

5 Bukottak! Győztesek!
Az Igazságban egyesüljétek!

Hívók! Kétkedők!
Az Ember vérzik: szeressétek őt!

Harcosok! Álmodók!
10 Mindnyájatokban egy bús szív dobog!

Testvérek! Emberek
Ne öljétek már! Ölelkezétek!

Kristálytisza szerkezet: a kezdő 1. sor visszatér a befejező 11. sorban. A 2. sor fölszólítása teljes erővel és konkrétussággal fokozódik az utolsó, a 12. sorban. Az első változatában még gyöngébb volt. Csak annyit kért: *Egy új, nagy frigyben ölelkezétek!* A *frigy* bibliai szó: szövetséget jelent. Ez is több mint a 2. sor fölszólítása, de jóval kevesebb, mint az Új Idők 1926. április 4-i számában megjelent végleges szövegben. Ez telitalálat. Juhász Gyulának kiváló érzéke volt a szavak homónímáinak költői kiaknázásához. Ahogyan másutt az *átkozott-áldott szavak* közös etimológiai gyökerében rejlő ellentmondást használja föl (*Fejfámra*, 1920), itt meg az igei *öl* homonimájának, a testrészt jelentő *öl* főnévből származó *ölel* rokonságát, egyszersmind kiáltó ellentétét az *öl* és az *ölel* szavakban.

A második strófától az első sorokban megszólítottak szintén csupa ellentétpár: *bajtársak-szenvedők; bukottak-győztesek; hívók-kétkedők; harcosok-álmodók*. Azaz: mindenki, hiszen ezekben az ellentétpárokból a társadalom minden rétege belefér. Minden *Ember*. Nagy kezdőbetűvel írta, ahogy előtte a Jóságot és az Igazságot. A *Jóság* transzcendens: a keresztény számára Krisztust, a nem keresztény istenhívó számára Istent jelenti; az *Igazság* immanens: a társadalom igényét fejezi ki az egyenlőségre, a *bukottak és győztesek* közti megbékélésre. A négy év világháborútól és az egymásnak annyi szenvedést okozó forradalmaktól, ellenforradalomtól vérző emberiség (benne az itt kivételesen néven nem is nevezett magyarság) békét sóvárgó vágyát fogalmazza meg. A békét és a szeretetét. Ahogy egy másik versében nevezte: az *embertestvériséget*.

*az ünneplő népekhez szólni vágytam
Hirdetni az embertestvériséget!*

*Szeretnék egy virágos barikádon
Győzelmes és deris szemekbe nézni,
Egy vértelen és könnytelen tavasszal
Ölelni át a milliók szívét...*

(Virágos barikádon, 1926).

Juhász Gyula ezt szűrte le négy év háború, két forradalom és az ellenforradalom tanulságaiból. Ám ebből nem tanult a következő nemzedék, hanem megismételte mindazt, amit apái elkövettek. A történelem nem az élet tanítómestere. Hiába a történettudomány elemzése, hiába a költészet lelket megrendítő hatása. Félő, hogy tanulságaik egy-két nemzedék múltán megint feledésbe merülnek.

Péter László

A „La Hongrie Républicaine” és Juhász Gyula

Vág Sándor tanulmánya az Irodalomtörténeti Közlemények 1956. évi 3. számából

1. Az első világháború végén a frontok összeomlása után az orosz októberi forradalom hatására Magyarországon is kirobbantak a forradalom erői. Az erőszakosan összetakolt Osztrák-Magyar Monarchia darabjaira hullott szét. Magyarország is elszakadt Ausztriától, a királyságot eltörölte és köztársasággá alakult át. A politikai vezetés fokozatosan a nép kezébe került. A magyarság nagy része örömmel vett részt a történeti eseményekben. A haladó erők egy új világ kialakításán fáradoztak, mely fel fogja szabadítani a földet, és lehetlenné teszi a kizsákmányolást. A fegyverszüneti szerződés értelmében Szeged francia megszállás alá került. A megszálló hadsereg első csapatai 1918 végén érkeztek a városba. Amíg a forradalmi munkásság sztrájkokkal, tüntetésekkel és népgyűlésekkel harcolt az új világ megszületéséért, a szegedi haladó értelmiség a megszálló hadsereg útján akarta felvilágosítani a francia népet Magyarország gazdasági és művelődési viszonyairól, melyeket a közös birodalom eddig háttérbe szorított és béklyóban tartott.

2. Egy kisebb társaságban az a gondolat merült fel, hogy egy francia lapot kellene kiadni és ennek segítségével a megszálló hadsereg útján kapcsolatot teremteni a francia néppel. A gondolatot gyorsan követte a tett. Részvénytársaságot alapítottak százezer korona alaptőkével, mely 500 darab egyenként 200 koronaértékű részvényre volt osztva. Az alaptőkét ugyan nehéz volt összegyűjteni, a lapkiadást azonban mégsem akarták elejteni. A lap címe az első terv szerint *Le Réveil Hongrois* lett volna. Később azonban, a köztársaság kikiáltása után *La Hongrie Républicaine* címben állapodtak meg. A kezében lévő egyetlen fennmaradt gépírásos „részvényalírási felhívás” a lap célját a következő három pontban jelöli meg.

1. „A háború alatt velünk szövetséges és ellenséges államokban az „ÚJ-MAGYARORSZÁG” céljait, törekvéseit megismertetni és ezúton az ellenségeink által félrevezetett művelt külföldi népeiben hazánk iránt szimpátiát ébreszteni.

2. Magyarország területén élő nemzetek között a békés egyetértést és együttműködést elősegíteni,

3. irodalmunk, művészetünk, közgazdaságunk, politikai és társadalmi életünk nevezetesebb eseményeinek nyelvünk hozzáférhetősége folytán a francia nyelv közvetítésével a művelt világ előtt való megismertetése.” A felhívást heten írták alá mint alapítók: Engel Vilmos, dr. Hollós József, Móra Ferenc, Juhász Gyula, Jakab Dávid, Schweiger Miksa és dr. Vág Sándor.

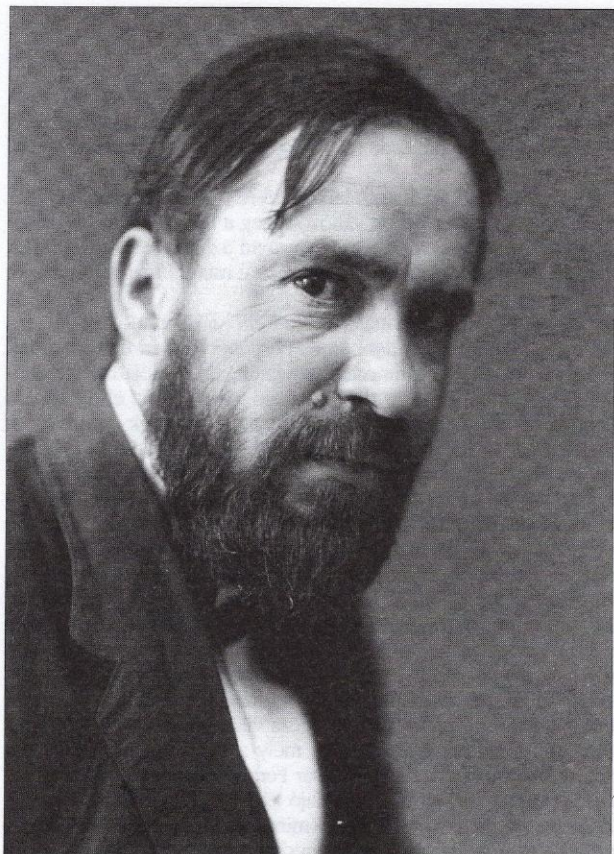
A lap alapításáról szóló első hír a *Szeged és Vidéke* c. napilap 1918. november 9-i számában került napvilágra. A kis híradás ismerteti a lap feladatát, majd felsorolja a lap munkatársait, köztük Juhász Gyulát és Móra Ferencet. Ilyen és hasonló híreket hoz a többi szegedi lap is. A *Szeged és Vidéke* 1918. november 21-én bejelenti, hogy a lap első száma december 11-én fog megjelenni.

Az első szám azonban csak körülbelül egy hónap múlva, január 8-án jelent meg. A késedelem valószínű oka, hogy a részvényjegyzés nem folytatódott olyan lendülettel, mint remélték. Százezer korona még ebben az időben igen nagy összeget jelentett, összegyűjtése nem volt könnyű feladat. Természetes, hogy a részvénytársaság államsegélyt is igyekezett szerezni a lap fenntartásához. Ez sem volt olyan könnyű feladat, de úgy látszik, a törekvést siker koronázta. Fennmaradt egy kézzel írott nyugtamásolat 1500 kor. Államsegélyről. Ezt az összeget 1919 február hónapra vették fel. Ebből a nyugta szerint 1000 korona volt államsegély, 500 korona pedig 150 példány előfizetési díja. Az anyagi akadályokat legyőzve végre a *Szegedi Napló* 1919. január 3-i száma bejelenti a lap közeli megjelenését és ismerteti az első szám tartalmát. Január 8-án végül valóban megjelenik az első szám és Szegeden nagy sajtóvisszhangot kelt. A Móra Ferenc szerkesztése alatt álló *Szegedi Napló* minden előfizetője számára ingyen küldik el ezt a számot és a Szeged és Vidéke január 10-i száma szerint ezer-ezer példányt küldtek Svájcba, Svédországba és Hollandiába. Szegeden a francia katonák között több száz példány kelt el. Az idegen katonák nagy érdeklődéssel olvasták a magyarságról szóló cikkeket. A szám valóban igen értékes és tartalmas volt. Ettől kezdve a lap rendszeres időközökben, hetenként jelenik meg. A 11-ik, egyben az utolsó szám a rajta levő dátum szerint március 21-én látott napvilágot. Az időközben bekövetkezett változások, a lapot fenntartó és gondozó csoport szétszóródása következtében a lap ezzel a számmal megszűnt.

3. A lap főszerkesztője Jakab Dávid polgári iskolai tanár volt. Agilitásán és hírlapírói gyakorlatán kívül főképp az tette őt alkalmassá e tiszt betöltésére, hogy körülbelül egy évtizedet töltött Franciaországban és a francia nyelvet szóban és írásban jól bírta. Már előzőleg is szerkesztett Szegeden egy francia folyóiratot, a *Revue Franco-Hongroise-t*, melynek célja a francia nyelv tanítása és terjesztése volt. A *La Hongrie Républicaine* valószínűleg az engedélyezés megkönnyítése homlokán e folyóirat negyedik évfolyamának jelzi az új lapot. Jakab a részvénytársaság összehozásán is sokat fáradozott és később a lap szerkesztésének főgondja és a magyar nyelven beküldött cikkek franciára fordítása is az ő vállaira nehezedett. A vezércikkek és riportok nagyjából az ő tollából erednek. A lap mellé felsorakozott Szegednek úgyszólván minden tollforgató embere, elsősorban azok, akik a politikában is a baloldalon állottak. Juhász Gyula az első pillanattól kezdve szívvel-lélekkel csatlakozott a csoporthoz, vállalta az első főmunkatárs szerepét és forradalmi hangú cikkei a lapnak legfőbb értékei voltak. Hozzájárultak a lap értékének emeléséhez Dettre János, Eisner Manó, Hollós József, Kertész Béla tudományos és politikai, Tonelli Sándor közgazdasági, és Vág Sándor kulturális irányú közleményei. Ez utóbbi a lap második főmunkatársa volt. A haladó írók Budapestről is szívesen támogatták a lapot. Benedek Marcell igen értékes tanulmányt küldött a sürgető iskolareformról. Ebben már élesen rajzolódnak fel a mai általános iskola körvonalai. Igen értékesek voltak Kárpáti Aurél színházi, Rózsaffy Dézső művészeti cikkei és kritikái, Szekeres János, Tolnay Kornél gazdaságpolitikai írásai.

4. A lap anyagának legnagyobb része ma már a múlté. Juhász Gyula cikkein kívül alig van valami, amit érdemes volna exhumálni. Legfeljebb bibliográfiai szempontból érdemes rámutatni kiváló magyar műveinknek itt megjelent francia fordítására. A lap általában nem közli a mű eredeti címét, sem a fordító nevét. Igyekeztem eredeti a darabokat az eredeti magyar művel azonosítani és lehetőleg megállapítani a fordító nevét is. Négy szám közül egy-egy novellát. Az első számban Szeged reprezentáns írójának, Tömörkény Istvánnak *Valér a földbe megy* c. novellája jelent meg; La terre a repris Valérie címen valószínűleg a főszerkesztő fordításában. Az 5. szám Molnár Ferenc: *Egy utca és egy szám* c. elbeszélését közli Une rue et un numéro címen Bokor Vera fordításában. Még két egykorú francia írótól is közöltek egy-egy novellát.

Majdnem minden szám közölt verseket is. Ezek vagy magyar vonatkozású eredeti francia versek voltak vagy kiváló magyar költők francia fordításai. A 2. számban Juhász Gyula: *Petőfi a forradalmi költő* c. cikkével párhuzamosan Francois Coppée-nak *Petőfihez* (*A Petőfi*) írt versét közölték. A 4. szám ugyancsak egy *Petőfiről* szóló cikkel kapcsolatban két *Petőfi* verset hoz: *Scène de csárda (Falu végén kurta kocsmá)* és *Qui me comprend? (Nem ért engem a világ)* mindkettőt Francois Coppée fordításában. Az 5. szám Kosztolányi *Szentbeszéd* című versét hozza Lovag Ádám fordításában *Aveu* címen. A 6. szám Coppée *Le Magyar* c. eredeti versét és *Ady: Un*

enterrement sur la mer (*Temetés a tengeren*) c. versét Paul Perl fordításában. A 8. szám Kiss József Sérénades (Szerénádok)⁹ és Heltai Jenő Ősz c. versét Fatum címen. Mindkettő háborús veszteségeket sirató vers. A 10. szám a szegedi árvíz negyvenedik évfordulója alkalmából *Jaques Normand: Aux inondés de Szeged* c. versét hozza, melyet a költő 1879-ben a szegedi árvíz idejére írt. Ugyanezt a számot Petőfi: *Egy gondolat bánt engemet* c. költeményének fordítása díszíti: *Une idée me tourmente* címen T. E. Gauthier fordításában. A 9. és 11. szám egy ismeretlen nevű költő, J. Vid három versét hozza. A név valószínűleg pseudonym. Talán (Jakab Dá) Vid nevét takarja.

5. A külföld felé irányuló propaganda szempontjából a lap szerkesztői szükségesnek tartották a külföldi és magyar, főképpen francia-magyar történeti és irodalmi kapcsolatok feltárását. Ebből az anyagból érdemes kiemelni a következő közleményeket:

a) A 7. szám *Lamartine és Magyarország* címen Lamartine egy beszédének részletét közli. 1848. február 26-án, amikor a köztársaságot kikiáltották, Lamartine fogadta a magyarok küldöttségét. A közölt részlet az üdvözlésre adott válaszából való. A forrás nincs megnevezve, azonban megállapítható, hogy ez Döbsz Lajos: *Az 1848. évi francia forradalom* c. munkája.

b) Ugyanebben a számban található Jules Bruller *Le Banat français* c. cikke, mely a Bánátban a XVII. század végén letelepedett és az őket körülvevő németiségbe beolvadt francia bevándorlókkal foglalkozik. Tud arról, hogy az első világháború idején egyes németek, az idősebbek még francia dalokat énekeltek. Egynek a szövegét megőrizte és közli.

c) A 9. szám E. Doumergue: *La Hongrie Calviniste* kissé túlzó cikkét közli a magyarság vendégszeretetéről és a kálvinizmus elterjedtségéről.

d) A 10. szám Napoleonnak a magyarokhoz intézett kiáltványát közli. (Schönbrunn, Quartier impérial (császári főhadiszállás) 1809. május 5.).

e) Ugyanez a szám egy Juhász Gyulától származó összefoglaló cikket is közöl magyar-francia kapcsolatok történetéről.

f) A 11. szám majdnem teljesen nemzetiségi kérdésnek van szentelve. Egyik cikk megállapítja, hogy a bibliográfia tanúsága szerint a román és szerb kultúra magyar földön született meg.

6. A lap főértékei mindenesetre *Juhász Gyula* cikkei voltak. A cikkek a külföldnek voltak szánva. Megírásuknál tehát nem a felfogás eredetisége volt az író fő törekvése. Cikkei mégis gyakran új és eredeti szempontokat vetettek fel. Széleskörű irodalmi műveltsége lehetővé tette számára, hogy a magyar irodalmat felülről, mint valami távoli csillagzatról nézze, felismerje és meglássa világirodalmi helyzetét és kapcsolatait. Akár politikai eseményekről, akár irodalmi vagy művészeti alkotásról szól, tudásának nagy tárházában mindig megtalálja a legmegfelelőbb történelmi vagy világirodalmi analógiákat. Minden sorát áthatja forradalmi lelkének tüze, gondolatainak merészsége és lendülete. De azért a filológiai pontosságot sem hanyagolja el.

A címlapon Juhász Gyula, mint az első főmunkatárs szerepel. Nála lelkiismeretesebb, megbízhatóbb, pontosabb munkatársat keresve sem lehetett volna találni. Ezek a tulajdonságai jellemzik különben egész hírlapírói munkásságát. Univerzális tehetség volt. Akár politikai vagy szociális kérdéssről volt szó, akár művészeti, irodalmi vagy színházi problémához szólt hozzá, közleményei írói lendület mellett mindig alapos szakértelmet mutatnak.

Cikkeit magyarul írta meg, a franciára való fordítást a főszerkesztő végezte. A cikkek eredeti kéziratjai természetesen elvesztek, most tehát a francia fordításokat vissza kellett fordítani magyarra. Ez a kétszeres fordítás nyilván sokat letört a stílusának eredetiségéből. A következő nyolc cikk tőle származik. Az első hetet teljes nevével írta alá. A 10. számban a teljes nevével aláírt cikk mellett még egy cikket találtunk, J. jelzéssel. S feldolgozott tárgy (a cikk címe: *L'amitié franco-hongroise d'antan*), a tények alapos ismerete, a lendületes előadás alapján majdnem biztosra vehető, hogy az ő munkája. Teljes nevét bizonyára azért nem tették ki, mert ebben a számban egy másik cikk alatt már szerepelt. A cikk különben pompás összefoglalása a múltbeli magyar és francia kapcsolatoknak.

A következőkben a cikkeket a megjelenés időrendjében közlöm.

1. A békéért küzdő dráma a háború alatt

La Hongrie Républicaine 1.sz.1919. jan.8.

A háború alatt színrekerült magyar darabok valójában nem voltak háborús drámák. Minden magyar kiválóság, aki tisztában volt saját értékével, mélyen érezte és vallotta, hogy ez a háború nem a mi háborúnk, hogy nekünk magyaroknak azokért az erőszakosságokért kell harcolnunk és véreznünk, melyeket idegen hatalmak követtek el. Ez kegyetlen feladat és kényszerűség volt, melyet a szegény magyar népek végig kellett szenvednie.

A háború elején néhány időszerűbb darab került a színpadra és megpróbálta a háborúért való lelkesedésre bírni a közönséget, de a kritikusok és a közönség egyhangúlag tiltakoztak az eljárás ellen. A magyar dráma csak részben változott meg a háború alatt. Egy része megmaradt olyannak, amilyen a háború előtt volt, másik része foglalkozott háborús kérdésekkel is. Azonban azok a darabok, melyek tárgyakat a háborúból merítették, a béke megőrzésének törekvését mutatják. Így adták elő ezeket a darabokat mind a magyar, mind az idegen színpadokon.

Köztudomású, hogy a modern magyar dráma a sz. első évtizede óta nagyon keresett importcikk volt a külföldi színpadokon.

Lengyel Menyhért, Molnár Ferenc, Herczeg Ferenc, Bródy Sándor és mások darabjait Londonban és Berlinben éppen úgy játszották mint Stockholmban és Petrográdban. Az északi országok kritikusai a magyar drámaírókat franciáknak nézték, akik valójában a franciákhoz jártak iskolába, nevezetesen Flers és Caillavet iskolájába, de azért meg tudták őrizni sajátos budapesti ízlésüket. Az első háborús vonatkozású drámát, a *Lyon Leát* Bródy Sándor írta, az első magyar naturalista író. Ez a darab az életnek és az életörömmel igazi himnusz. A darab minden ellenséges és háborús érdekeken felül a szerelemnek és az ifúságnak azonoságát hirdeti. Ezt a darabot, a háborúnak ezt a színes és forró, néha brutális erejű Romeó és Júliáját, Bécsben és Berlinben beültették. Molnár Ferencnek, *Az Ördög, Liliom és a Testőr* világhírű szerzőjének *Febér felbő* című drámája a magyar katona lelki válságát viszi színpadra, aki a békét áhítozza, és a földjét szeretni művelni. Bíró Lajos *Hotel Imperiál* című darabja vakmerően pacifista irányzatának köszöni Budapesti nagy sikerét, míg Berlinben csak mérsékelt siker kísérte a darab előadását. A darabban egy magyar huszártisztnek az a feladata, hogy megöljön egy kém-et. Elvégi feladatát, de lelkiismerete összeroppan az önvád súlya alatt. A legfőbb szimpátiával megrajzolt alakja az orosz katona, aki rájön arra, hogy nem köteles harcolni. Inkább meg akar halni, sem hogy öljön. Nem tud, és nem akar ölni. Lengyel Menyhért az *Egyszerű gondolatok* egyes helyein igazi swifti szatírával ostorozza a háború bűneit. Charlotte kisasszony című darabjában a napóleoni háborúk színeivel festi azt az egyetemes felfordulást, mely arra kényszeríti a magyarokat, a béke és a szabadság barátait, hogy a gyűlölt Habsburgokat védelmezzék. Harry Roussel Dorsan harctéri levelei igazi háborús írás, mely a költői éleslátás igazi vakmerőségével van megírva. Szerzője Szomor Dézso *Mauska* című színdarabjában egy orosz hadifogoly szerelmét írja le egy magyar nő iránt.

Lírja kivételesen gazdag, szárnyalása zabolátlan, ádáz és kegyetlen. A fogoly vágyódásában az egész világ minden hadifoglyának vágyódása talál kifejezést a magyar nyelvnek sokszólamú zenéjén keresztül. Minden egyéb munka, mely a háború alatt jelent meg, részben ártatlan művészi játék, melynek célja, hogy a kor gondjait és bajait kidomborítsa, (ilyen Molnár Ferenc *Farsangja*, Herczeg Ferenc *Kék rókája*) részben komoly és frappáns szatíra a háború bűnei és visszasságai ellen (ilyenek Hajó Sándor Délibán utca 7. és Gábor Andor Ciklame-nja), van olyan is, amely a háború előtti magyar nemzeti dráma továbbfejlődése (mint Herczeg Ferenc *Árva László király* és Szomor Dézso *II. József* című darabja). Mindezek a magyar költők és írók ékesszólóan és eredményesen igazolják, hogy van tehetséges drámaírókban gazdag magyar irodalom. De azontúl egész világ előtt igazolják azt is, hogy az a nemzeti kultúra, amelyből születtek és elindultak a világ meghódítására, csak a béke és megértés, a civilizáció és haladás fegyverével akar diadalmaskodni minden ellenséges szándék felett.

2. Petőfi a forradalmi költő

La Hongrie Républicaine 2. sz. 1919. jan. 15.

Petőfi, akire Francois Coppée is irigykedéssel tekintett, azok közül a magyar géniuszok közül való volt, aki iránt nagy érdeklődés nyilvánult meg világszerte, és akinek hírneve hazája határain messze túlterjed. Róla valóban el lehet mondani, hogy nemcsak szerette a franciákat, hanem politikai tájékozottságát is a franciáktól szerezte. Béranger volt kedvenc költője is sokat tanult tőle. Mesterien fordította, de a művészetben és a politikában is messze túlszámalyta őt. Nyíltan vallotta, hogy a francia forradalom története politikai bibliája volt. Ebből mértett radikális musa szakítani tudott a múlt minden bűnével. Ottan kapta republikanizmusát, melyet a királyság idején nyíltan és bátran vallott és hirdett versben és prózában.

Egy rövid dalában maga mondta, hogy ha a lélek tovább él a földön, akkor ő volt Camille Desmoulins Párizsban. Kétségkívül ez a fiatal francia forradalmár volt politikai ideálja. Szobájának falát Marat és magyar költőirésának, Arany Jánosnak arcképe díszítette. Ezzel is a nép és a szabadság iránt való rajongó szeretetének adott kifejezést. Ő, aki később maga is vértanúja lett a magyar forradalomnak, Beaurepaire című versében örök emléket állított a hős katonának, aki Verdun-ben dicsőséges mártírhalált halt a forradalomért.

Azért tanult meg franciául, hogy első forrásból olvashassa a francia forradalom és a nagy francia nép történetét. A francia költők közül Béranger, a nép költője mellett az inséges és szenvedő Hégesippe Moreau-t szerette, valamint Victor Hugot, a szegények és elnyomottak védelmezőjét. A németek közül elsősorban Heinétkedvelte radikális elveiért. Jóllehet gyermekkorától kezdve rajongója volt a szabadságnak, csak a francia forradalom hatására lett republikánussá. Merész lendületű ódában előre üdvözi a köztársaságot, mely mint valami új Napóleon meg fogja hódítani a világot. Az Apostol című forradalmi tárgyú nagy epikai költeményének hőse megöli a királyt és vértanúja lesz a köztársaság eszméjének, melytől a nép boldogságát várja.

Petőfi első költője a népek szövetségének és az általános szabadságnak. Nemcsak a saját népe szabadságának, hanem a világszabadságnak. Mindig bajnoka és költője volt a munkásságnak, mely az első magyar forradalom évfordulóján, március 15-én évről évre megkoszorúzza a nagy költő szobrát. A második és diadalmas forradalom nagy költője, Ady Endre Petőfit a maga előfutárjának tekintette, akit több francia és olasz költő, a szabadság költői dalaikkal megénekeltek, akit Grimm a legnagyobb géniuszok között emlegett, akinek költeményeit Nietzsche is megzenésítette.

3. Rostand és a magyarok

La Hongrie Républicaine 4. sz. 1919. jan. 29.

A magyarok mindig nagy érdeklődést és rokonszenvet tanúsítottak a francia irodalom iránt. Sokat köszönhetnek a francia szellemnek és hálásak is voltak mindig a francia „esprit” iránt.

Nemzeti irodalmunk újjászületése is a francia felvilágosodás nagy gondolkodóinak hatására indult meg. Bessenyei és társai, a „testőrök”, Voltaire és Rousseau eszméit hirdették. A francia romantikus irodalom hősei, különösen Victor Hugo, erősen hatott Vörösmarty, Petőfi és Jókai költészetére, jóllehet egészen eredeti és nemzeti íróegyniségek maradtak. A modern magyar lírai költészet ugyancsak a francia parnasszista költők és szimbolisták hatása alatt indult el. Rostand, a Franciaországban annyira népszerű neoromantikus költő, sehol sem férközött olyan közel a közönség szívéhez, mint Magyarországon. Szónoki lendülete és temperamentuma rokon a miénkkel. Cyranonak kitűnő ábrázolóját, Coquelin-t lelkesen ünnepelte Budapest közönsége a Népszínházban. Pethes Imre, a legkiválóbb magyar színészek egyike, legnagyobb művészi sikerét Cyrano szerepében aratta. A Sasfióknak is óriási sikere volt a budapesti Magyar Színházban. Különösen az Ausztria ellenes kifakadásokat kísérte hatalmas tapsvihar. A Cyrano és a Sasfiók fordítója,

Ábrányi Emil költő és műfordító, Victor Hugo lelkes bámulója volt s magát Hugo tanítványának tartotta. E nagy francia költő centenáriuma alkalmából a Petőfi Társaság díszüléssel nagyszabású emlékbeszédet adózott Victor Hugo emlékének.

Kosztolányi Dezső, a legfinomabb magyar szimbolista költő, fordította magyarra Rostand kisebb munkáit, ezek között Chanteclair című nemzeti drámájának hatalmas ódaszerű monológiát a *Naphoz*, mely méltó párja Kiss József egyik legszebb költeményének. Haraszti Gyula egyetemi tanár egy magyar nyelvű könyvet adott ki Rostand munkásságáról. Tudósra való tárgyilagossággal írja le Rostand életét, elemzi műveit, vizsgálja jelentőségüket és hatásukat.

Rostand hatással volt a magyar költőkre is. Így például Emőd Tamás Lotharingia című pompás verses darabja tele van a francia-éspirit zengő dicséretével.

A legújabb francia irodalom szelleme, de a mi irodalmunké is majdnem teljesen eltávolodott Rostand életművétől. Babits Mihály a *Nyugat*-nak, modern irodalmunkat irányító folyóiratnak szerkesztője, Rostandról írott nekrológiájában megállapítja, hogy Román Rolland szelleme közelebb áll a magyarság lelkéhez, mint Rostand romanticizmusa. Viszont az is igaz, hogy Anatóle France, Barbusse és Maeterlinck humanizmusa még közelebb van hozzánk. Mégis Rostand fiatalságunk kedves emléke marad.

4. Ady és a franciák

La Hongrie Républicaine 5. sz. 1919. febr. 5.

Az új magyar köztársaság legnagyobb költőjének, odaadó és megingathatatlan apostolának halálát gyászolja. Ady fiatalon és dicsőségesen halt meg. Ő volt az avatott vezére az új magyar lírának. A konzervatív magyar irodalom és kritika hivatalos képviselői hosszú időn keresztül állandóan támadták, és gúnyt űztek belőle. Hazafiatlansággal és idegen istenek imádatával vádolták. Ezzel szemben meg kellett állapítanunk, hogy nemcsak igazi nemzeti költő volt, hanem szilaj, bátor és őseitől örökölt, kópátot nem tűrő véralkánál fogva is gyökeresen magyar volt.

Ady tanult a franciáktól és szerette a franciákat. Ez tagadhatatlan. Alig serdülő fiatal korában már vágyakozott Párizsba. És mikor mint fiatal újságíró eljutott vágyainak városába, ott fedezte fel magában a költői hivatást. Megismerkedett a francia párnasszisták nagy alakjaival, a szimbolizmus nagy művészeivel. Baudelaire-rel és Verlaine-nel és megszerette őket. Mesterien lefordította Baudelaire és Verlaine egy szonettjét és Jean Rictus néhány strofáját. Ady, aki maga is vonzódott a dekadenshez és szimbolistákhoz, tulajdonképpen a sülyedő magyar nemesség utolsó költője volt. A magyar mitológia és történelem teljesen új értelmet kapott az ő költészetében.

Ady többször is huzamosabb ideig tartózkodott Párizsban. Imádója volt a gazdag és kifinomult latin kultúrának és a nyugati demokráciának. Számos verse dicsőímsza a fény városának. Párizst menedéknének tartotta, ahol Hunnia szegénylegénye nyugaton szőtte álmaikat. Megénekelte a kis párizsi proletárleány szerelmét, a Gare de l'Est-et és műveltsége éppen úgy franciás volt mint a nagy oroszoké, Puskiné vagy Turgenyevé. De mint a föl-földobott kő visszaesik a földre, ő is mindig visszatért hazájába, mint népének hű gyermeke, a legvégtetszerűbb és letragikusabb magyar.

A nagy háború kitörése Magyarországon találta és ő a franciáknak és a békének őszinte és lelkes barátja egy pillanatig sem tudott lelkesedni a háborúért. Ellenkezőleg, minden erejével, egész lelkével tiltakozott a háború ellen és repesve várta a forradalmat, a népek szolidaritásának, szövetségének napját. Megérte a forradalmat, megérte költészetének elismerését, és el fog érkezni bizonyára eszméinek győzedelme is.

A magyarok mindig hálásak lesznek a francia kultúrának és Párizsnak, hogy Ady költészetének ők adták az első ösztönzést és sugallatot. Hasonlóképpen az egész világ hálás lesz a magyarságnak, ha majd méltó fordításban meg fogja ismerni Ady líráját, mely nagy nyeresége lesz az európai költészetnek.

Ha valamennyire szemléltetni akarom Ady költői egyéniségét, azt mondhatnók, hogy bátor volt mint Richépin és dallamos mint Musset.

5. Egy kis nép nagy büszkesége

La Hongrie Républicaine 6. sz. 1919. febr. 14.

Az új földesúr címe Jókai, a híres magyar regényíró egyik legnépszerűbb regényének. Azt írja le ebben a regényben, hogy Ankerschmidt lovag, aki a magyarság ellenségeként jött az országba, hogyan lesz fokról-fokra a magyar nép barátja, hogyan szereti meg mindjobban a magyar földet, a magyar lelket, s végül, hogyan köti véglegesen ehhez a földhöz egy hant, imádott gyermekének sírja. Ezekben a nehéz és szomorú órákban bizonyos elégtellel látjuk Jókai igazságait. A nyugati népek hosszú időn keresztül nem ismerték a magyarságot, nem ismerték tudományát, irodalmát, művészetét. Sokáig félreismerték a magyarságot. Azt hitték, hogy Magyarország semmi más, mint egy hatalmas „puszta” és a magyarok csak csikósok és kanászok. Akik külföldön ilyesmirt lelkesedtek, mint Tissot és meglátogattak bennünket, azok közül is többen hasonló véleményen voltak. A magyarok azonban most megmutatták, hogy a rájuk kényszerített küzdelemben hősiessé és rendületlenül ki tudtak tartani. Ezt a harcot szerencsétlenségükre, kedvük ellenére kellett folytatniok, és, sajnos, túlságosan hosszú ideig. Most végre elérkezett a pillanat, mikor a magyarok megmutathatják a világnak igazi arcukat, valódi lelküket és sajátos kultúrájukat. Örömmel állapíthatjuk meg, hogy a franciák, akik azt hitték, hogy a Balkán egy részét fogják itt látni, bevallják, hogy kellemesen csalódtak. Megismerték a magyarságot, és amikor megismerték, már meg is szerették. Ellenességként jöttek ide, mint hajdan Jókai regényének Ankerschmidt lovagja és ellenség helyett nemcsak őszinte barátá találták, hanem megismerték nyugati kultúrájának védelmezőjét és terjesztőjét. Egy francia képviselő nagyon elcsodálkozott, hogy egy magyar költő olyan jól ismeri a francia irodalmat. Igen, felelte kedélyesen a költő, a különbség csak az, hogy én nemcsak a francia irodalmat ismerem, hanem a magyar irodalmat is.

Az sem utolsó dolog, hogy vannak magyar költők, akik hozzájárultak az európai irodalom gazdagításához, mint ahogy egyes orosz, norvég és dán költők. Ez teszi a mi kis népünknek nagy büszkeségét: békés és áldott büszkeség, amit nem vehetnek el tőlünk semmiféle eszközzel sem.

6. In memoriam

La Hongrie Républicaine 8. sz. 1919. febr. 28.

Kegyeletes ünnepségre készül a fiatal magyar köztársaság. Első vértanújának megmaradt csontjait fogja eltemetni a közeljövőben, hogy megkínzott testükkel megtermékenyítse a magyar földet. Martinovics Ignácról és társairól van szó, akiket a bécsi császári kormány engedelmes csatolói 1795. május 30-án fejeztek le. Az volt a bűnük, hogy lemásolták és terjesztették a francia forradalom szabadság-katekizmusát, és hogy azt meg is akarták valósítani.

Az volt a bűnük, hogy szabad és független köztársasággá akarták alakítani Magyarországot, más szabad nemzetek és különösen Franciaország testvérévé és szövetségesevé akarták tenni. A Habsburg-ház lakájai gúnyosan „magyar jakobinusoknak” hívták őket. Később azonban a magyar szabadságharc emigrációjának egyik tudós vezetője, Pulszky Ferenc tiszteletből nevezte őket magyar jakobinusoknak.

Részt vett a Martinovics-mozgalomban a magyarság szellemi vezére, Kazinczy Ferenc is, a nyelv- és irodalomreformátor. Művei

ugyanazt jelentik számunkra, mint Voltaire művei a francia irodalomban. Esméi terjesztéséért hét évig raboskodott Csehország földalatti börtöneiben. Ugyancsak a börtönbüntetést szenvedett szabadságvesztéséért Kazinczy barátja, Bacsányi János is, a költő, aki elsőnek irányította Párizs és a francia forradalom felé a magyarság figyelmét. Bacsányi fordította le magyarra Napóleonnak híres proklamációját a magyarsághoz, melyben Napóleon Bécs elfoglalása után a Habsburg-iga lerázására hívja fel a magyar népet.

Martinovics és négy barátja: a szenvedélyes és ékesen szóló Hajnóczy, a hazafias lendületű Laczkovics kapitány, Szentmarjay és Zsigray, valamennyien törvényes ítélet nélkül szenvedtek vértanúhalált. Kossuth volt az első, aki határozottan és bátran kijelentette, hogy ez a kivégzés ugyanolyan gyalázatos és kegyetlen, mint amilyen törvénytelen és igazságtalan. Petőfi *Vérmező* című forradalmi költeményében a népszabadságért küzdő dicsőséges nemzeti hősként ünnepelte Martinovicsot és társait.

Hőhéraik ismeretlen helyen temették el a mártírokat. Csak 1914-ben, kevéssel az első világháború kitörése előtt találták meg a hamvakat. A jelen pillanatban (1919 március) Budapest székesfőváros könyvtárának őrzetében vannak. Elfemetésük nemzeti ünnep és egyúttal győzelem lesz a magyarság számára. A szabad magyar köztársaság vérell és könnyel áztatott földje fogja befogadni a hamvait azoknak a hősöknek, akik olyan korán és olyan derekasan hirdették, hogy a zsarnokság és szolgaság sötét éjszakája után fel fog viradni a szabadság és egyenlőség napja Magyarországon.

Szomorj Dezső a jeles magyar drámaíró a színpadon fogja halhatatlanná tenni Martinovicsot és társait, azokat a nagy férfiakat, akiket Kossuth rehabilitált és Petőfi dicsfényvel övezett. Nemsokára meg fog valósulni a mártírok jelszava: *Ex trunco laetius florebit*.

7. Dózsa György emléke

La Hongrie Républicaine 10. sz. 1919. márc. 14.

A magyar demokratikus köztársaságnak még egy nagy tartozása van: meg kell örökítenie a magyar nép legnagyobb vértanújának: Dózsa Györgynek emlékét. Méltó módon kell halhatatlanná tenni a misera plebs contribuens-nek ezt a magyar hőst. Dózsa György ugyanazt jelenti a magyarság történetében, mint Spartacus a rabszolgaság és Hutten Ulrich a német jobbágság történetében, Cromwell az angol és Danton a francia forradalomban.

Dózsa György több századdal előzte meg korát. Tragikus hős volt, aki keresztes hadával a magyar feudalizmus sarkányát akarta megfojtani. A feudális főúri rend és a főpapság nem riadt vissza az erőszaktól sem, hogy a népet földjétől, jogaitól megfossza és a levegőt is elrabolja tőle. Dózsa elvesztette a háborút. Verbőczy, a magyar jobbágság hőhéra, és a mohácsi csatavesztés elől később egérrutat vett Zápolya embertelen módon állt bosszút rajta: tüzes trónra ültette. De lángoló eszméinek tüzes koronája továbbra is bevilágította a több százados elnyomás sötét éjszakáját. Az elnyomás továbbra is súlyos teherként nehezedett a jobbágságra, mely valóban arca veritékével kereste meg kenyerét.

Dózsa forradalmának központja Szeged volt. Innen indult ki a mozgalom és itt fojtották el az első magyar polgárháborút, a kurucok (a magyarsághoz töretlenül ragaszkodók) első igazi forradalmát, az igazi ellenség, a feudalizmus ellen.

Ettől az időtől kezdve sárral és székelyekkel mocskolták be Dózsa nemes és bátor alakját. A nemesség és főpapság szolgálalkú történetírói a hazugság fegyverével feketítették be Dózsa halhatatlan emlékét. A XIX. század történetírói és lexikonai Dózst még mint közönséges rablóvezért mutatták be.

Petőfi volt az első az igazságot szolgáltatott Dózsnak és dicsfényvel övezte a „parasztkirály” homlokát. Ugyanaz a Petőfi, aki a legtüzezebb verseket írta a királyok ellen. Később Acsády Ignác, a jobbágság történetírója, majd Márki Sándor, Dózsa életírója a valóság megrajzolásával adtak elégtételt Dózsa Györgynek. Eötvös József pedig 1847-ben, a jobbágság felszabadításának előestéjén Magyarországon 1514-ben című regényének hőségévé tette.

Mi, akik megteremtettük a demokratikus, szabad magyar köztársaságot, olyan emléket akarunk emelni Dózsnak, amelyhez minden szabad magyar szívében hálával és igaz megleléssel, zarándokolhat el. De legjobban azt szeretnők, ha mindazt a sok szobrot, amit a kényszerű lojalitás a hazug királyoknak és kegyetlen elnyomóknak emelt, összeolvasztanák és ebből a rengeteg bronzanyagból egyetlen hatalmas szobrot emelnének Szeged főterén Dózsa György dicső emlékének. Emlékművet emelnének annak a férfúnak, aki először adott hangot a magyar nép vágyainak és szenvedéseinek. Szobrot emelni a hazugság és a népet kizsákmányoló urak és fejedelmek szobraiból a szent és elnyomott nép hőségének: ez a mi leghőbb vágyunk! Valóítsuk meg ezt a vágyunkat a forradalmárok lendületével és gyorsaságával.

8. Francia-magyar barátkozás hajdan

La Hongrie Républicaine 10. sz. 1919. márc. 14.

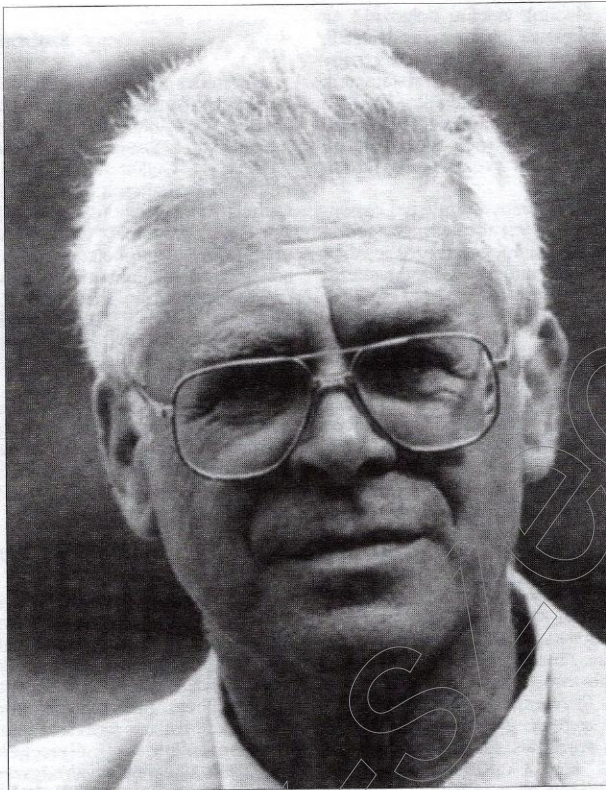
Az európai politikai viszonyok alakulása következtében sokszor került sor arra, hogy a magyarok és franciák között szoros kapcsolat keletkezzék. A Habsburgok azonban mindig megakadályozták, hogy a két nép szoros barátságot kössön. A XVII. század közepén a magyar nép kettős iga alatt szenvedett, a német és a török iga alatt. *Német maszlak és török áfium* bódította a magyar nép szívét. Ezt a nevet adta a kettős veszedelemnek Zrínyi Miklós, a nagy epikus költő és ezt a címet adta Laczkó Géza, a francia irodalom emlőin nevelkedett modern író, pompás regényének, mely tárgyát Zrínyi életéből merítette. Zrínyi életének fő célja volt, hogy a magyar népet felszabadítsa a kettős iga alól. Ez a törekvése Nyugat-Európa érdekeit is szolgálta. Ezeket a Habsburgok imperialista hatalma éppúgy fenyegette, mint a török impérium diadalmas terjeszkedése. Zrínyi szoros kapcsolatot tartott fenn a nyugati hatalmakkal, a Napkirállyal, Angliával és a hollandiai szabad köztársasággal. XIV. Lajos a kardnak és lantnak ezt a magyar hőst *pair*-nek nevezte ki. Eposzát egyenrangúnak tekinti Milton és Tasso hőskölteményével és értékesebbnek tartják Voltaire Henriade-jánál. A franciák hadsereggel segítették a magyarokat a törökök ellen. A szentgotthárdi csatában azonban vereséget szenvedtek. A csata után a derék és vitéz franciák, köztük egy Coligny herceg, meglátogatták Zrínyit és megbámulták könyvtárát, ezt a nyugat-európai munkákban gazdag gyűjteményt. Mikor a nagy magyar költő és államférfi a bécsi udvarnál kegyvesztett lett, francia-magyar szövetség létrehozásán fáradozott, azonban időközben egy vadkan áldozata lett.

Egyik legjobb barátja és halálának hiteles leírója, Bethlen Miklós sokáig élt Párizsban. Ő és Zrínyi Péter, a költő testvéröccse voltak a Habsburg-ellenes francia-magyar szövetség legbuzgóbb szószólói. Zrínyi Pétert, aki egyébként horvát bán volt, mint a Wesselényi-féle összeesküvés részesét le is fejezték Bécsűjhelyen.

Zrínyi a költő és államférfi méltó utóda, II. Rákóczi Ferenc, a kurucok utolsó szabadságharcának vezére, valóságos szövetségese volt a Napkirálynak. Mialatt a Habsburg-ház zsoldosai nyugaton a franciák ellen harcoltak, keleten Rákóczi ellen kellett harcolniuk. A kuruc harcok sikertelensége miatt Rákóczi önkéntes számkivetésbe ment. Először a francia király udvarában telepedett le. Hűséges író-deákja Mikes Kelemen itt ismerkedett meg Madame de Sévigné leveleivel és ezek mintájára írta meg Törökországi leveleit, melyek csak később kerültek haza és kaptak előkelő helyet a magyar irodalomban.

Rákóczi komoly és nemes egyéniségét XIV. Lajos nagy megbecsülésben részesítette, magával egyenrangú fejedelemnek tekintve őt. A magyar fejedelem Párizsban a Hotel de Transylvanie-ban lakott. Ezt a házat Prévost abbé tette halhatatlanná nagy regényében.

A Napkirály halála után ez a mélyérzésű magyar fejedelem úgy érezte, hogy a földi boldogság elhagyta, és egy időre kolostorba vonult. Elmékedései irodalmi gyümölcsének, „vallomásai”-nak egyes részletei az igazságkeresés őszinteségében és mélységében Szent Ágoston csodálatos vallomásaihoz hasonlíthatók.

Egy reneszánsz mester Szegeden

Tóth Sándor szobrászművész 70 éves

Soba jobb és méltóbb születésnap ajándékot nem lehetne kívánni szobrásznak, mint azt, hogy szívének, lelkének, tehetségének egyaránt megfelelő munkát, megbízást kapjon. A hetvenedik életévébe lépő Tóth Sándor szobrászművész karácsony táján utolérte ez a megtiszteltetés: az egri érsekség értesítette, hogy pályázatnyertesként ő készítheti el az egri székesegyház főkapujának domborműveit. Olyan feladat ez, amit világ életében szeretett, amire vágyott, és amit azzal a szakmai tudással, tapasztalattal, amit az évtizedek során maga mögött tudhat, minden bizonnyal élete egyik főműveként jegyezhet majd.

A minap, amikor siettemben az Asztalos utcában hazafelé tartva, szinte berángatott a műtermébe. Alig leplezve felindultságát, az agyagos rongyokkal lefedett mintázóállvány elé állított és pár pillanat múlva előtem volt a székesegyház díszkapuja egyik készülő domborművének agyagba mintázott, félig kész vázlata. Szent Erzsébet legendáját ábrázolta. A kompozíciót alulról ívesen indulva, szinte átöleli az Erzsébet csodatételének attributumaként szereplő rózsafűzér sűrűn, tömötten mintázott vonulata. Ebben emelkedik ki méltóságteljesen Szent Erzsébet tiszta tekintetű, átszemlélt arcú fiatal lényének alakja. A háttérben pedig reneszánszosan harmonikus dímbes-dombos táj látszik, amin már ki lehetett venni születésének és halálának helyszíneit, egy-egy vár sziluettjét. Wartburg vára már szinte készen is volt.

Mint oly sokszor, figyelmesen meghallgatta mondandómat a látottakról, de láttam, hogy ez most nem fontos. Valami mondván csinált indokkal sietve el és búcsúztam tőle, badd dolgozom tovább, mert már csak alig félóra volt bátra a téli napvilágból. Még gyorsan egyeztettem a március 18-iki születésnap estjének programját, kölcsönösen jól nevetve azon, hogy mi Tótok jól fogunk átkurálni a Bálint Sándor művelődési házban, legfőképpen barmadik társunkként Tóth Béla bátyót is beletartozónak tudva a कंपनीba. Egyébként is tudtam, láttam, hogy a mű már régóta készen van minden részletében elméjében, mint aki egész életében erre a munkára várt. Jutalomjáték ez - abogyan színészberkekben mondani szokás, mikor a színészt igazán megillető szerep talál rá valakire. Jutalomjáték ez Tóth Sándornak is, aki egész munkássága során a klasszikus mesterek nyomdokain haladt és az ő gondolkodásmódjukat, érték és életszemléletüket tartotta egyetlen etalonként maga számára követendőnek. Ezt teszi immár 70 évesen, szinte ugyanennyi időt eltöltve a pályán.

A pályára kerülés évtizedei

Miskolcra indult. Iparos őseitől örökölte kézműves igényességét. Bognárok, lakácsok, lakatosok anyagformáló szerete és formatisztele alakította szemléletét. Innen eredeztethető munkáinak precíz, mives, korrekt megmunkáltsága. 1951-ben vették föl a budapesti képzőművészeti főiskolára, ahol előbb festő szakra került Hincz Gyula osztályába. A főiskola is ekkor élte fénykorát, kitűnő mesterek tanították falai között. 1953-ban sorsfordító szerencséjére szobrász szakra iratkozott át, Kisfaludi Strobl Zsigmond osztályába. Mestere a klasszikus igényű, pontos mintázás, a tetszetős kivitel, a pontos megfigyelés, a karakterlátás híve volt. Ugyanezek az eszmények foglalkoztatták a majdan pályára lépő Tóth Sándort is. Öröklött szorgalma, elmélyültsége révén természetes magabiztossággal hangolódott rá a főiskolai műhelyszellem hagyománytisztelő elveire, hogy aztán sohasé térjen el tőlük.

Ebből az időszakból fennmaradt néhány festménye, amely szegedi

lakásának falát díszíti. Ha festő marad, akkor biztosan oszlopos tagja lett volna a vásárhelyi festőcsoportnak. Leginkább Szurcsik János expresszivitásával rokonítható festőként, érzékenységbenn, líraiságban pedig Szalay Ferencsel.

„Strobl mester osztályának egyik legkiválóbb növendéke volt Tóth Sándor – így vélekedett róla az általa feltétlen tekintélyként ismert művészettörténész, Végváry Lajos. – Szorgalom, kitartás, és elmélyültség jellemezte tanulmányait: ami azonban nem jelentette azt, hogy elzárkózott volna a külvilág hatásától. Sőt, abboz a Kondor Béla körül formálódó művészcsoporthoz tartozott, amelynek a tevékenysége nyomán felfrissült a magyar művészeti élet. Szókimondó bátorság a hamis illúziókkal való leszámolás jellemezte magatartását.”

Az indulás évei Vásárhelyen és Szegeden

Nonkonformizmusa, valamint a főiskolai 56-os forradalmi eseményekben való szerepvállalása sok ellenséget szerzett neki, ezért úgy vélte, hogy diplomája megszerzése után jobb, ha elhagyja az őt szün-

telen harcra készítő környezetét és „elvonult vidékre dolgozni.” Az 56-os nemzedék akkori tagjai közül többeknek jutott ez osztályrészü, akik az októberi forradalmi eseményekbe belesodródva csak nagy ügyvel-bajjal, főleg bölcs mesterek felelősségvállalásával juthattak csak diplomához. Ez játszott közre abban, hogy többségük – így Tóth Sándor is – jobbnak látták vidéken meghúzódni, ha úgy tetszik, belső emigrációba vonulni. Hódmezővásárhely ennek köszönhetette művészeti virágkorát a hatvanas és hetvenes években. Így került előbb Hódmezővásárhelyre, majd Szegedre.

Nem volt könnyű szobrászként vidéken érvényesülni egy központosított hatalmi és mecénási rendszerben. 1961-től átjárt Szegedre, ahová idősebb pályatársa, Tápai Antal hívta megszervezni a város művészeti gimnáziumát. Elveik egyezősége, műhelyteremtő igyekezetük hamarosan sikerrel járt. Ebben az intézményben aztán jó egy évtizedig tanított, számos tehetséges fiatal indítva el a szobrászpályán. Farkas Pál, Kalmár Márton, Fritz Mihály, Makk József az első végzősök voltak tanítványai közül, hogy csak futólag és csak a szege-dieket említsük.

Számos kiállítása közül az elsőt 1964-ben Szegeden rendezte. A pályá indítása tehát elvitathatatlanul városunkhoz kötődik. A műveit többször méltató Papp Lajos írja akkori műveiről: „...pózok nélküli természetesen emberi művészet Tóth Sándoré. ő idegenkedett mindig föl-vett modoroktól, mesterkéeltségtől, modernkedéstől. Keze alatti csak olyan érzések és gondolatok mintázódnak alkotássá, amik az ő ér-zései, gondolatai, amik egyéniségében, művészi felfogásán, meggyőződésén és a világban önmaga helyét kereső és megtaláló őszinte állásfoglalásán átszűrve is megállják a próbát, s érdemesek a megmaradásra, maradandóságra.” Már ekkor jellemző rá a görög-re-neszánsz formakultúrán alapuló szobrászi szemléletmód, amit talán festői indulásának köszönhetően érzékletes mintázás gazdagít.

Munkásságának erre az első szakaszának jellemző képviselői a rézdomborításai. Az életmű kiállításán most végre együtt láthatók ezek a remekül komponált munkái. Egyetlen téma gyönyörűséges variánsai ezek, a családi örömök, a szeretet, gyermekvárás ihletett szobrászi megjelenítései. Eleven, friss realizmus, klasszikus szerkesztésmód és jellemzi mindegyiket. Egész ciklusba volnának rendezhetők, de hát miért tennénk, hiszen ez a tematika végigível egész életművén. Híven meggyőződéséhez, hozzáteszi a szobrászat örök témáihoz a maga elgondolásait szoborban, kispasztikában, rézdomborításban és érmeek százaiban a szerelemről, a családról, gyermekeiről.

Szegedi évtizede igen termékeny volt. Ekkortól számítva mindmáig szorgalmas kiállítóként tartják számon. Éremszobrászi érdeklődése is ekkor alakult ki. Talán kényszerű szükségéből is: a kétszobás szövetkezeti lakásban Nóra lánya és ikrei, Kriszta meg Bence mellett az érmészet műfaja, csendes meg konyhaasztalnyi műteremben is művelhető szobrászatként kínálkozott. A hatvanas évtized közepén két évig hivatalt vállalt a városházán, ez alatt sokat tett Szegéd képzőművészeti életének megszervezéséért. A Tabor utcai képzőművész körben is tanított, úgyhogy alig volt a művészeti köz-életnek olyan területe, amelyből ne vette volna ki részét.

Szobrai Szegeden

Kísérletes a hasonlóság Tápai Antal és Tóth Sándor pályafutásában: egyiküket sem hozta „helyzetbe” a köztéri mecenatúra, mikor legjobb formájukban voltak. Tóth Sándornak kisebb munkái azért megtalálhatók Szegeden, a Budapest centenáriumi emlékkövek, Juhász Gyula, Gellért Albert, Vilmon Gyula, portréi és mások, persze néhányat leparancsolt az épületekről a rendszerváltás. (Rózsa Ferenc, Cibula Antal, Zalka Máté). Legújában pedig a Panteonban elhelyezett Bay Zoltán-emlék és az MTA szegedi székházán elhelyezett Mik-száth-portré gyarapította a kisebb, de becsületesen teljesített megbízások sorát. A millenniumi emlékvé alkalmával került a Stefániára szép és környezetbe illő „bőség kútja”. A Szeged-csanádi püspök trónusát készítette el 1984-87 között, amely kompozíciój durván megcsontkít-va, csak a püspökök sorát felsoroló domborműves emléktáblát meg-hagyva, a bronzból készült trónusát viszont eltávolította láthatunk most-anában a Dómban.

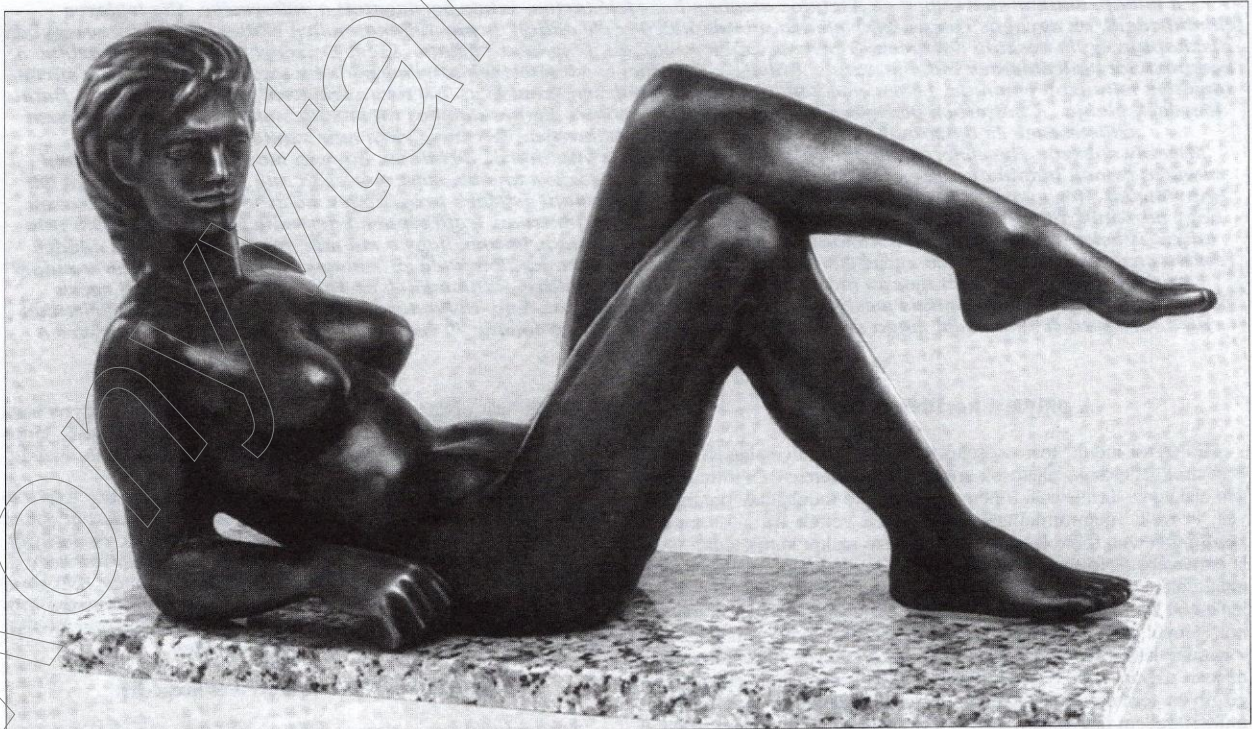
Mesterünk ízlése, díszítő készsége történelmi ráhangolódása és a megjelenítés eleganciája avatta figyelemre érdemes alkotássá a szege-di Tára téri templom "szőlőfürtös" kapuját. Szegedi szellemi nagysá-gokat ábrázoló érmeinek darabjaiból folyamatosan gyarapodik, dűsul a szőlőfürt, a "szögédi panteon". Ugyanitt látható a püspöki trónust is díszítő Szent Gellért portré.

Az éremművészt

Éremszobrász? Ilyen kategorizálás aligha létezik. Tóth Sándor pá-lyafutása is cáfolata ennek, hiszen ismétlem, minden műfajban otthonos. Miért hát ez a mégiscsak markánsan megnyilvánuló vonzódás e reneteg kötöttséget, ugyanakkor felszabadítóan variációgazdag műfaj iránt? A magyarázat alapvetően kézműves mentalitásában épp-úgy kereshető, mint intellektuális érdeklődésében. Az érem ugyanis alkalmas tematikus szobrászi munkára. Sőt, leginkább arra. Történel-mi események, személyiségek, emlékkiállítások feladatai mind nagyszerű alkalom a valóságyszerű ábrázolásban hívó és azt mester-fokon művelő szobrász számára. Akár maga választhatja a témát, akár megbízást, feladatot kell teljesítenie, az alakítás nagyszerűsége az övé.

Mivel sohasem halmozták el szobrászt életét megrendelésekkel, ezért a szükségből éretny kovácsolt. A tenyérnyi méretű szobrászi műfaj, az éremkészítés műterem híján is művelhető. Főiskolás éveitől számítva szinte folyamatosan foglalkozik éremkészítéssel. Mára nyu-godtan kijelenthetjük, a legjelentősebb magyar éremszobrászok egyi-ke, akit különben is értékén tartanak számon: 1988-ban a bécsi Kunsthistorisches Museum éremkabinetéjében rendezett gyűjteményes kiállítása fényes bizonyítéka ennek. Érmeinek száma ma már minden bizonytal eléri az ezret. 1986-ban kiadott éremkatalógusában 580 té-telt jegez.

Páratlan tematikai gazdagság jellemzi az imponálóan gazdag érem-termet: alkalmi érmeek sokaságán túl portréérmeek, családja tagjai, élethelyzeteit megörökítőek éppúgy megtalálhatók, mint

Nyár

Kalapos fej

útiélményeinek lejegyzései, szabad asszociációk variánsai, vagy az emlékpénzek. Leginkább ebben az éremtervezési ágban találta meg éremszobrászi hitvallása kiteljesítését. Az erdélyi fejedelmek 16 darabos sorozata történelmünk búvárlására indította. Feléleszthette a magyar pénzverés legnemesebb hagyományait, megidézhetette a fejedelmek korának történelmi hangulatát. Am elsősorban mesteri komponáló készségét, az alakítás gyönyörűségét és történelmi koridézó hajlamait élhette ki rajtuk. Vert érmeivel például, iskolateremtő lett. A szigorú szerkesztettség, a korba illesztett formakulúra követelményét alighanem ő honosította meg a kortárs éremművészetben.

A szimbolikus ábrázolás éppúgy kedvére való feladat, mint az emblématisz tömörítés, vagy a korrekt, pontos, szabatos megjelenítés. Bronzérmei alakítása során viszont jóval több szabadságot enged meg magának. Azonban sohasem lép át a hagyományos megoldások kereteit. Különösen érvényes ez portréérmeire, amelyek esetében nem használ sohasem a portrén kívül más műtípusot, amely megkönnyíthetné dolgát a személyiség jellemzésében, vagy foglalkozása megnevezésében. Kizárólag a karakter, a személyiség portréban megjeleníthető jegyeinek ábrázolását tartja elfogadhatónak. Innen származtatható érmeinek feszés, mégis a biztos megjelenítés révén megnyerő, harmonikus jellemvonása.

Festői pályakezdésének fényes bizonyítékai fényteléltetett nagyszerű tájérmek. Ritka jelenség érmeken az erotika is. Tóth Sándor kedvel és jó ízléssel csempészte be ezt is éremművészetébe. Dante purgatóriumának illusztrálására készített domborműve ugyan már nem érem méretű, de példaértékű alkotása e tematika művészi megjelenítésének.

Műterem a vonaton

Szegedről a hetvenes évek derekán hirtelen elköltözött, de azért mindig megmaradt élelen kapcsolata a várossal. Ne szépítsük mással az okát: ez a város nem segítette műteremhez. Nyíregyháza viszont a pályája delelőjén méltatlan sérelmek miatt helyváltoztatásra kényszerült mestert mecénás figyelmességgel fogadta és tehetségéhez méltó műhelykörülményekkel várta. Itt műtermes házat, tisztas megjelölést, értelmes feladatokat, főiskolai állást, egyszerőval egzisztenciát kínáltak neki. Élete és életművének alakulása innenől számítva - immár földrajzi okokból is - három város vonzásában alakult. Miskolc vonzása megmaradt, hiszen ifjúkora és pályára röpítő töltekezései kötik a városhoz, a nyíregyházi letelepedés felfrissítette a szakmai kapcsolatait is. Szeged otthonként, szépséges illúzióként mai napig megmaradt befogadó hazájaként, mert az itt töltött évtized érlelte szobrászába a mesterség majd mindegyik ágában.

Nyíregyházán telt életének utóbbi negyedszázada. Hosszan lehetne felsorolni mindazt a teljesítményt, eredményt, amit alkotóként maga mögött tudhat. Nyíregyházán számos domborműve, portréja, síremléke mellett köztéri szobrai is hirdetik jelenlétét. Külön említést ér-

Dante városának Paradicsom-kapuja

demej a kórházi „panteon”, amely az itt működő osztályvezető orvosok, igazgatók éremportréiból áll össze és gyarapodik az évek során. Nyíregyháza főterén áll díszkútja, a „püspök kút”, mely meghatározó eleme a városképnak. Életműve fő darabjaként számíthatjuk a miskolci avasi templom bronzkapuját és a máriapócsi templomkaput, utóbbi III. János Pál pápa látogatásának megőrkítésére készült. De Nyíregyházán valósította meg álmai legszebbikét is, a sóstói éremműhelyt, amely nemzetközi alkotótelepként vívott ki rangot a szakmában.

Azt hiszem, példa nélküli az, amelyen alkotói életformát kialakított, a „soklakaságból” következően. Ideje jó részét mozgásban tölti, pontosabban vonaton. Hetente néha többször is végigutazza a Szeged-Nyíregyháza-Budapest útvonalat, néha a Miskolcig vezetőt is. Érmeinek tervei, szobrainak ötletei azt hiszem, vonaton születnek. Hordozható „műterme” az elfér zsebében, visz, mintázó készség, meg az éremszabványoknak megfelelő fedeles dobozból áll. Mire befut az állomásra a vonat a vázlat már többnyire készen van. Példátlan a munkabírása is: fiatalokat megszegyenyítő kitartással, teherbírással dolgozik, nincs határidő, amit ne teljesítene, de férőmunka sincs, ami kikerülne kezei közül.

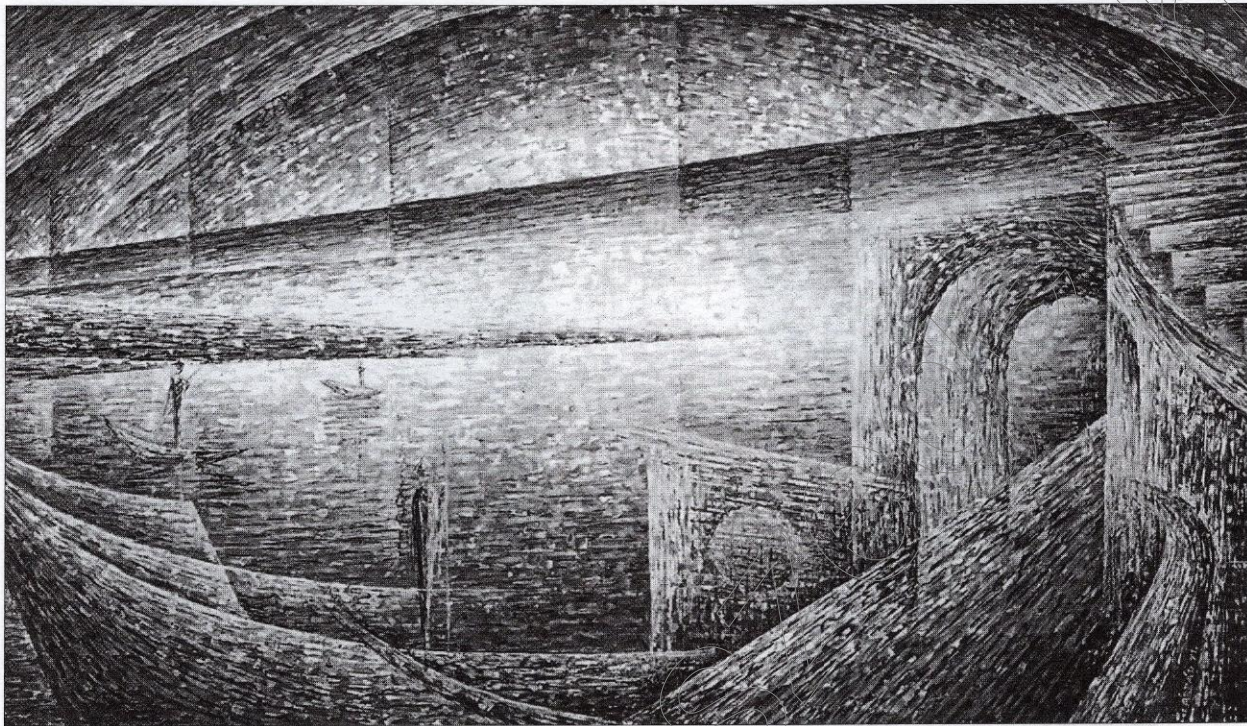
Fiatalokat megszegyenyítő érdeklődéssel és energiával szinte állandóan úton van Szeged, Budapest és Nyíregyháza között, de ott van Körmöcbányán, Bécsben Iserlohnban, és Denverben is, ha valami fontos dolog történik a szakmában. Szervez, intézkedik, befogad és feldolgoz mindent, ami csak érdeklődési körébe kerül.

A reneszánsz értékek életője

Ha végigteltekintünk gondolatban a hetven éves mester életművén, egy dolog bizonyossággal állítható: szobrászatát sohasem térítették el a maga által kijelölt iránytól a változások divatszellei. Hittel vallottan jelölte ki a maga helyét a magyar szobrászat hagyománytisztelő, ha úgy tetszik konzervatív szobrászainak sorában. Mert hisz az európai tradíció szellemében és idegennek tart minden eltérő ügyeskedést. Lelke mélyén mindig "Itáliát" akart teremteni az alföld sájkján. Csakis a szobrászi mesterség évszázados hagyományaitban hitt és a műhelyszellem varázsában. Számára a műterem műhely. A szobrászat pedig életforma, megélhetés, tanítás és filozófia. Valamikor lejegyzett ars poeticájában így szőlt erről: "A szobrász képes arra, hogy véges létét az anyag megmunkálásával -talentuma által meghatározott fokon- a végtelen felé kiteljesítse."

Számára a szobrászat egyet jelent az ember testi és lelki maradvóságának ígérétevel.

Tóth Attila

Hídő

Dióhéjban

A hetvenéves Szűcs Árpád önéletrajzi vallomása

*„Jártál szellőtől fényes csúcsokon,
s láttál, ha este jött, a hegyre tőpedit
bokrok közt térdepelni egy jámbor öz-sutát;
láttál napfényben álló fatörzsön gyantacsöppet,
s meztlen ifjú asszonyt folyóból partra lépni
s egyszer kezedre szállt egy nagy szarvasbogár...”*

(Radnóti: Negyedik ecloga, Részlet)

Jól érzem magam ebben a világban. El tudnák képzelni, persze, sokkal vidámabb, igazságosabb világot is, de amióta Káin odacsapott Ábelnek, s fölatalátott az irigység és a kapzsiság, tudomásul kell vennünk, hogy vannak, akik a békét, szeretetet és szépséget vallják, s vannak, akik mindenáron meg akarják mutatni másoknak az üdvösséghez vezető utat, még ha a jámborok belegebednek is. Vannak aztán, akik a nagy tarkaságból csak a sötét tónusokat képesek észrevenni, míg mások meglátják a reménytelibb árnyalatokat is. Én, lelkialkatom következtében, szerencsére ezen utóbbi csoportba tartozom. E tekintetben nem elhanyagolható az ősoktól kapott útravaló sem, sőt, talán az a meghatározó. Ha kívülről próbálom nézni, borzalmasnak tűnik az életem, tele negatív élménnyel. Kisgyerekkoromban jobb kezemet szétharapta a ló, fél testemen harmadfokú égési sérüléseket szenvedtem, magyar voltom miatt nem folytathattam a gimnáziumot ott, ahol elkezdtem, úgy kellett átszökdösnöm a határon, hogy magánvizsgákat tehessek. Édesapámat koncepciós perben hureolták meg, deportálták, majd jött a határozat, és szüleimet, nagyszüleimet kitelepítették, ha a szülőfalumba akarok menni, elő kell vennem az útlevelemet. A felsőoktatási intézményekben, mielőtt meglátták az „apja foglalkozása” rovatban a református lelkészt, azonnal megszűnt minden kilátásom. S a káderlapom jódarabon elkísért. Nos, ennyi talán

elég lett volna legalább egy mérsékelt pesszimista életérzés kialakulásához, azonban inkább az ellenkezője történt.

Gyermekkorom szép volt, és tudtam, hogy nem az eltelt idő szépitette meg. Születésemtől fogva (Ipolypásztó, 1933) meleg családi szeretetben nőttem-cseperedtem húgommal és két öcsémmel együtt. A szülői házban megtanultuk, hogy a szegénység nem azonos a megalázkodással, s az öntudat sem a kivagyisággal. A toleráns magatartás, az egymásért érzett felelősség és az egymásra figyelés természetes légkörében éltünk. Nagypám egyik szólása volt, hogy „ki oszt, ki választ”, azaz úgy kell elosztani mindent, hogy az osztó se járjon rosszul az utolsó porcióival. Tőle különösen sokat tanultam a magaviseletről, a munkáról, a munka eredményének megbecsüléséről és a tartalmas emberi kapcsolatok szükségességéről.

A demokrácia, anélkül, hogy csak fogalmunk is lett volna e szóról, a testvérek, unokatestvérek és falubeli pajtások közösségében vált magától értetődő szemléletté számunkra. Miénk volt a nagy udvar, szerű, a tágas határ. Az Ipoly akkor még nem rossz csatorna volt, hanem kedves kis folyó, a falu alatt két szigettel. Kedvenc helyünk az alsó sziget volt. A játék mellett sokat olvastunk, s többek között May Károly és Cooper könyvek hősei voltak példaképeink. Ok és cél nélkül egy gallyat le nem vágunk, madarat, állatot nem bántot-

tunk, s mindig úgy hagytuk el táborhelyünket, hogy az „ellen-séges törzs” nyomunkat se lelhesse. Mostanában mindig sír a szívem az esztelen, felelőtlen természetrombolás láttán és képtelen vagyok megérteni, megszokni a fogyasztó társadalomnak ezt az önpusztító hulladéktermelését.

Órákra le tudta kötni figyelmemet a szarvasbogakar viadala, egy sündisznó szorgoskodása, a pompázatos színű pillangók kiszámíthatatlan röpködése egy pocsolva körül. Kilestem, amikor a nyaktekeres etette hosszú nyakukkal mulatságosan kigyózó fiókáit, s azt is, amikor a jégmadár egy szemvillanás alatt víz alá bukva fogta meg a halat. El tudott búvólni gyerekként is a párás hajnalok káprázata, a közeli-távoli Börzsöny napszakos és évszakos színváltozása, az őszi ígésző sárgabarna-vörös koloritja.

A szép iránti érzékenység és vonzalom belémoltódott. Édesapám szépen rajzolt, korrekt tájképeket festett és jól hegedült. A hegedűt velem is annyira megszerettette, hogy gimnazista koromban képes voltam egy teljes nyári szünetet igen keményen végigdolgozni, hogy megvehessék egy hegedűt. Dédapám gyönyörű inda-, rózsza-, és tulipán motívumokkal faragta tele a gerendákat és oszlopokat, amikből a lábasolat összeállította. Azt mondták szebb házat épített a disznainak, mint sok ember magának. Nagyanyám szebbnél szebb szöttesei, faragott, díszes ládák, szuszékok élnek emlékezetemben. Gazda Szűcs András még a simító szekercéjének vasába is tulipánokat pontosított.

Tanítóim, tanáraink közül is többekre gondolok szívesen és hálával. Harmadik elemibe édesapám szülőfalujában, Kissáróban jártam. Ottani tanító nénim, Jancsó Miklósné akkor hitette el velem, többre vagyok képes. Az ő lelki injekciói sokszor motiválták későbbi döntéseimet is. Nagyon fájlalom, hogy ezt soha nem mondhattam és köszönhettem meg neki. Mint ahogy Gödör Kapisztrán János ipolysági katolikus paptanárnak sem, hogy kamaszkorom kajla vadhajtsait olyan tapintatos szeretettel nyesegette. Voltak jó és bölcs tanáraink, de akik jellemem formálásában igazán szerepet játszottak, nagyon kevesen. Engem talán egy esztendeig sem tanított, mégis máig ható nyomokat hagyott bennem dr. Körtvélyessy László. Valahogyan az akaraterő, az önlegyőzés-megtestesítőjévé vált szememben.

Mindaddig, amíg Szegedre nem kerültem, eléggé cikkekkes volt életem útja. Édesapám először Szutorban, egy Rimaszombat környéki faluban volt lelkész, életem első éveit ott töltöttem. Születni Ipolypásztón születtem, mert amikor elérkezett az ideje, édesanyám hazautazott, hogy engem is az öreg szülői házban hozzon világra. Öt éves korom-

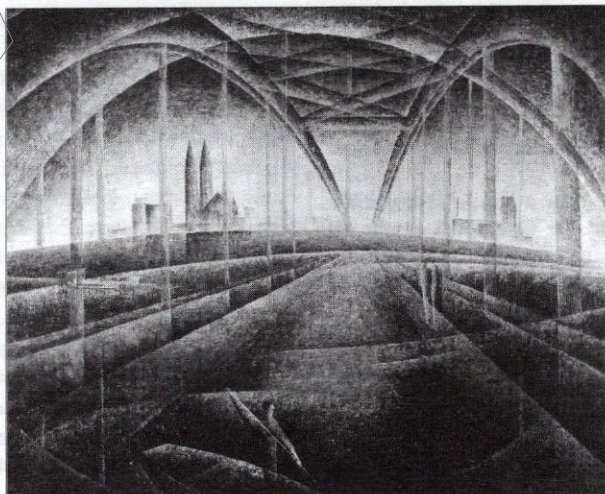

Önarckép

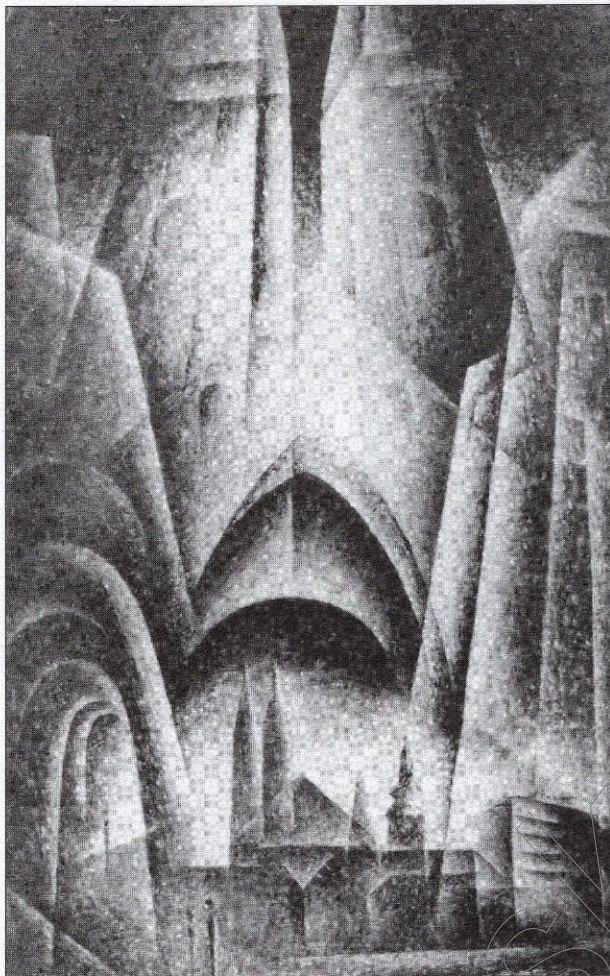
nyokkal és sok derék alkoholistával. Máiig csodálom, hogy közöttük én nem váltam azzá. Végül, miután pedagógusképzésre akkoriban kevesen jelentkeztek, a szegedi főiskolán kötöttem ki. A rajz tanszéken Vinkler László tanársegédje volt Kováts Margit, s most már tudom, hogy ez a két ember határozta meg életem további folyásának irányát. Kováts Margit bő négy évtizeden át, mint feleség, mint két lányunk édesanyja, bajtárs, játszótárs és legszigorúbb kritikusa építgette, ápolgatta lelkemet. Vinkler László - aki ugyan egy generációval előttem járt - fokozatosan barátságába fogadott és okos, felszabadító útmutatásaival kerestette meg velem a számomra járható ösvényeket.

Telerajzoltam én már kisgyerekkoromban is minden alkalmas felületet és a középiskolai rajz-szakköröket is lelkesen látogattam, ám legalább ilyen intenzitással fordultam a zene felé és a kamaszkori versírás időszakában az irodalmi pályát sem tartottam járhatatlan területnek. A humaniorák világában éreztem magam otthonosabban, mégis, egy időben - jóval azután, hogy kocsis, kalauz és huszár akartam lenni - kacérkodtam a gondolatokkal, hogy építész leszek. A dolog lényege, még ha röstelkednem kellene is miatta, hogy én még húsz éves koromban sem éreztem azt a komoly elhivatottságot a festészet iránt, amire a legtöbb művészember hivatkozni szokott. Jónás sem tudta, hogy neki el kell menni Ninivébe.

Szüleim hitre épülő szilárd habitusa bizonyára bennem is munkált valamilyen transzformált minőségben. Vinkler László talán ezt kitapintva terelgetett, felvillantva az önkifejezés számtalan módját és lehetőségét. Megerősítette bennem, hogy a különböző képzőművészeti stílusok és technikák körülbelül annyit számítanak a festészetben, mint a zenében a hangszerek. A melódia akármelyikén előadható. Azonban a zeneszerzőnek

Híd

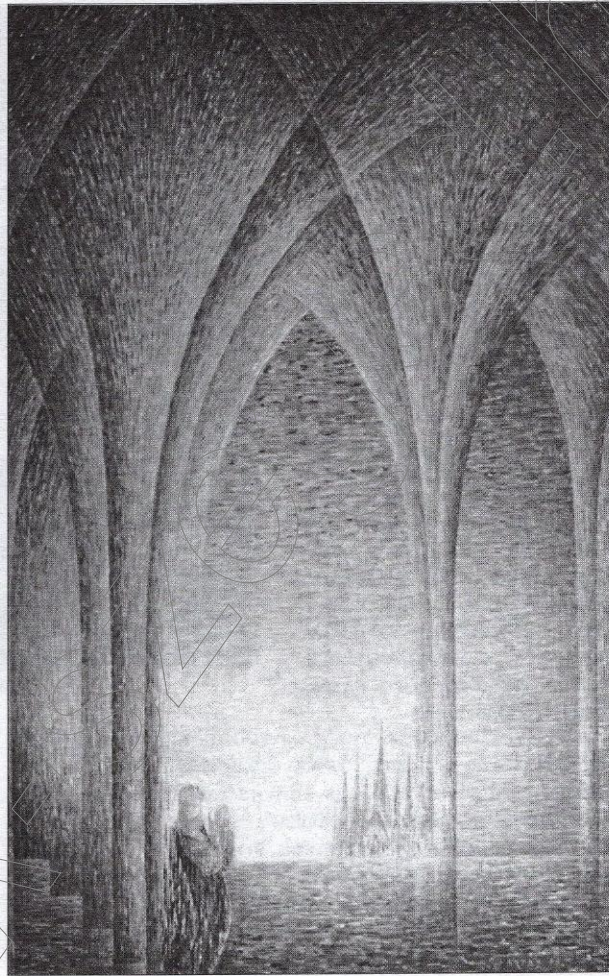

Dóm

tudnia kell, hogy mondanivalójához, kompozíciójához mi az adekvát hangszer.

Ahogy az indulás nem volt könnyű, úgy a folytatás sem. Általánosságban a szocialista realizmus, Szeged környékén pedig a vásárhelyi iskola eszméjének, igényeinek kellett volna megfelelni. Én azok közé tartoztam, név szerint is nem egyszer említve, akik „...nem vallják ugyan az alföldi realizmus hagyományain épülő piktúra kritériumait, de köztünk élnek és dolgoznak. Ha nem is értünk egyet velük, jó látni munkásságukat, véleményt formálni festői világukról“ - írta a IX. Délalföldi Tárlat kapcsán a kritikus (Csongrád Megyei Hírlap, 1973, május 11.). A véleményformálásnak egyik fájdalmas jellemző példája volt, amikor ötünk - Vinkler László, Lehel István, Kováts Margit, Veres Mihály és jómagam - teljesen előkészített kiállítását az utolsó pillanatban letiltották. Volt, aki ezt csak sokára heverte ki, - Lehel István véglegesen belerokkant, hamarosan bekövetkezett haláláig már nem is festett többet.

Nem tagadom sem a nemzeti, sem a lokális, iskolához kötődő művészeti hagyományokat, de Goethével együtt azt vallom, hogy „... nincsen hazafias művészet, sem hazafias tudomány. Mindkettő csakúgy, mint minden, ami magas és fennkölt, az egész világ egyetemes tulajdona...“ Mert ha nem, akkor minden bizonyosan hazafiasnak is gyenge. Ha magyar létemből eredő magyar érzelmi és gondolati világom nem tettenérhető a képeimen, akkor hiába is választok akármilyen nemzeti témát. A téma amúgy is csupa ürügy, hogy elmondhasson az ember egyet s mást a világról, a világhoz való viszonyáról, emócióról, mentalitásról. A világ kibillentésére alkalmas fix pontot ugyan nem találhatom meg én sem, de keresem a konstans elemeket, viszonyítási lehetőségeket,

Madonna

amelyekhez igazodni lehet és igazodni érdemes. A napi elvárásokra nem nagyon ügyeltem. Festői világom egyéniségemnek megfelelően alakult ki ugyanazzal a spontaneitással, mint előadásmódom. A pointillizmust soha nem tekintettem célnak, még csak stílusnak sem, hanem egyszerűen technikának, amit megszerettem és magamhoz szelídítettem.

Egyszer egy barátom azt mondta, hogy ő sajnos nem zseni, mert ha az lenne, beszélgetésünk helyett is megszállottan alkotna. Természetesen nem kenyérkereső foglalkozásaimra, azaz tanításaira, illetve a múzeumi restaurátori munkámra gondolok, de az én életemben is elő-előfordultak üresjáratok, olyasfajta tevékenységek, amelyek korántsem tartoznak a piktúrához. Azokat is életem építőköveiként kezeltem, azokkal együtt tekintem teljesnek az életemet. Úgy gondolom, hogy a barátokkal töltött idő javarésze a lelki és szellemi teltekezést szolgálják. Még a poharazgatások során is. Jól eső érzés, hogy fiatal korom óta olyan embereknek - nőknek és férfiaknak - lehettem és lehetek barátja, akik nélkül sokkal szegényebb lenne az életem. Sosem voltak sokan, fogytak is, de kézszerítésük mindig megsokszorozza erőmet. Valamilyen formában minden hatás, minden tapasztalás beépül az emberbe, alakít személyiségén. S mindez a munkában, a munka eredményében is tükröződik. Én azt szeretném, ha a felmenőimtől örökölt lelki derű visszacsillanna festményeimre. Arra törekszem, hogy az ember jobbik énjébe vetett bizalom, a félelmetesen bonyolult világ kuszaságában is mindig föllelhető szépség és harmóniára törekvés határozza meg képeim tónusát, hangvételét.

Perbíró professzor, az első patronálóm

Emlékezés egy kiváló jogtudósra

A visszaemlékezés felelősséget is jelent az emlékező számára. Az idő múlása – különösen ha az 50 esztendő – furcsa játékot űzhet az ember emlékezetével. Kihullhatnak bizonyos történések, azaz az emlékezés jótékonyan szelektálhat. Ezért fogalmazódhattak meg azok a közhelyek, hogy az idő megszépíti a múltat, hogy csak a jóra emlékezünk, az idő rostája nagyon szelektív stb. A mai visszaemlékezésemben ez a tétel nem érvényes. A jóra csak egy emberrel kapcsolatosan emlékezem, az első tanszékvezetőmre, az első patronusomra, Perbíró professzor úrra. Az akkori körülményeket az eltelt hosszú idő sem tudta megszépíteni. Ezt a momentumot szeretném most röviden összegezni.

Előljáróban még azt mondanám el, hogy tavaly 2001. augusztusában a Szegedi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kara Agrárjogi és Környezetvédelmi Jogi Tanszékének vezetője az akkori dékának előterjesztést tett. Idézem: "Dr. Perbíró József – tanszékünk jogelődjének első vezetője 1991. október 18-án hunyt el. Hamvai a Szegedi Dóm Altemplomában nyugszanak. Mint a jogutód tanszék jelenlegi vezetője kezdeményezem, hogy karunk kiváló jogtudósáról és 1956-ban Szeged Város Nemzeti Bizottságának közismert vezetőjéről méltóképpen megemlékezzünk."

Előterjesztése – valamilyen okból – nem vált valóra. Ezért itt és most kétszeresen is kötelezettségemnek tartom mindazokat a gondolatokat megismételni, amelyeket egy évvel ezelőtt – Perbíró professzor halálának 10. évfordulója alkalmából – nem tudtam elmondani.

E rövid visszaemlékezésem három kört érint. Címszavakban:

- a kor, amiben a professzor élt*
- a tudós és ember (a személyes kapcsolat)*
- s megvalósult (megvalósított) szakmai álmom.*

A kor, amiben a professor élt

Jó korban született, egy reményteljes korszak küszöbén halt meg, de rossz korban élt. Közbeesett ugyanis olyan 40 esztendő, amelyik a legszebb és legtermékenyebb éveit megbénította, szakmai-tudományos munkásságát, ambícióját, karrierjét tönkretette, emberileg megalázta; és ami a legfélelmetesebb az egész életfolyamatában az az, hogy a szegyenletes megtorlást kiváltó magatartása nem volt más, mint az emberek megvédése, városának szeretete és szolgálata, az értelmetlen vérontás megakadályozása.

Azért az a kezdeti jó kor sem csak a napos oldalát mutatta meg a fiatal szakembernek. A nagyon szerény anyagi juttatást biztosító egyetemi szolgálat sok lemondással és megfeszített munkával járt. Igaz, a kitűzött nemes célt sikerült elérnie. Ahogyan visszaemlékezésében írja: "Egyetlen célom lett: tanítani akartam."

1946-ban egyetemi magántanári képesítést nyert és még ugyanabban az évben kinevezték az Egri Érseki Jogakadémiára Kereskedelmi és Váltójogi Tanszékére professzornak. A történelem azonban mindig legalább egy lépéssel előbb járt. A jogakadémiából – az egyházi tanintézetek államosítása folytán – nem lett Magyar Katolikus Jog- és Államtudományi Kar. A főiskolai tanszék 1949-ben megszűnt. Ebben a folyamatban egyetlen pozitív mozzanat, hogy a tanszék megszüntetésével egyidőben meghívást kapott a Szegedi Tudományegyetem Jogi Karának azonos nevű tanszékére. Ennek a tanszéknek a vezetésére is csak egy évet adott sors. A nagy hagyományokkal rendelkező, nemzetközi hírnévvel rendelkező (Kuncz Ödön, Navratil Ákos, Turly Sándor Kornél stb.) stúdium utolsó professzora Perbíró József volt.

Egy hagyományos jogszemléletre, s egy klasszikus jogrendszeri struktúrára 1950-ben kimondták a halálós ítéletet. Az 1949-ben született első egyetemi reform már a szovjet jogrendszert fogadta el szemléleti alapként – annak összes következményeivel.

A kevésbé jó kor ekkor kezdődött el, hogy egyenes vonalú utat tegyen meg a rossz és a még rosszabb kor felé.

1950-ben a tanszék neve Gazdasági Jogi Tanszék lett. A diszciplína, amelyet a tanszék gondozott: gazdasági jog. Érdemeket nem illik eltúlozni. Perbíró professzor úr – szakaszosan ugyan – de 406 gépelt oldal terjedelemben, az oktatás menetében stencilezetten adta jegyzetét a hallgatóság kezébe. Túlzás nélkül: embertelen munka volt.

Jegyzetében a kereskedelmi jog jogintézményeit és az

ott tárgyalt ügyleteket igyekezett bemutatni a hallgatóknak, figyelembe véve az újabb igényeket. Így foglalkozott a magángazdálkodás vállalati formáival, a klasszikus és az újonnan alakult szövetkezetek szabályozásával, az állami részvénytársaságokkal és a vegyes vállalatokkal; érintette a terv- és elszámolási jogot, a gazdasági forgalmi jogot, de már akkor foglalkozott az iparjogvédelemmel és a márkajoggal is. A munkajogi fejtegetései ma már külön elemzést igényelne. A gazdasági jogi jegyzet egy példánya még ma is a birtokomban van, ma is őrzöm.

Az 1951/52-es tanévben ismét új nevet kapott a tanszék. A gazdasági jog elemeire bontásával, a szocialista jogrendszer keretei között két új jogágot fogalmaztak meg: a munkajogot és a mezőgazdasági termelőszövetkezeti jogot. Így lett a tanszék neve: Mezőgazdasági Termelőszövetkezeti és Munkajogi Tanszék. Az oktatott diszciplínák pedig tökéletesen fedték azokat a jogágakat, amelyek beleilleszkedtek az akkor vallott, egyedül helyesnek vélt jogrendszerbe. Ehhez a két jogághoz csatlakozott később egy harmadik is: a földjog.

Nem véletlenül írja visszaemlékezésében Perbíró professzor: "Annak örültem volna legjobban, ha az egyéni eredményeket hangsúlyozottan képviselő jogintézmények fejlesztésének tudományos kérdéseivel foglalkozhattam volna. Ámde ezek az intézmények a társadalmi-politikai fordulat miatt, fokozatosan lekerültek a napirendről."

Az már aligha lehetett megnyugtató a kutatástól, oktatástól eltöltöttnek, hogy a kutatást lehetetlenné tevő korszak megszűnte után, az 1980-as évek végétől, pontosan azok a témák lettek legérdekesebbek és legértékesebbek, amelyek a kutatót az 1940-50-es években foglalkoztatták.

Szakmai szempontból csábító lenne legalább végig futni azokon a kutatási szakaszokon, amelyek végül is a mába torkollva bebizonyították – amit különben is minden józanul gondolkodó ember tudott -, hogy a társulások és szövetkezesek is csak a magántulajdonra épülve, illetőleg csak azt szolgálva létezhetnek és lehetnek eredményesek, és hogy a kereskedelmi társaságok hogyan újultak meg gazdasági társasági formákban stb. Mégis meg kell állnunk, mert ekkor már nem idevágó szakmai területre tévednénk. A kutatások folytatása, az ismeretek átadása viszont a szakma elháríthatatlan kötelessége maradt.

A tudós és ember (személyes kapcsolat)

1952-ben végeztem a Szegedi Tudományegyetemen. Végzés után mint gyakornok kerültem a tanszékre, Perbíró professzor úr mellé. Azt tudni kell, hogy ebben az időben nem volt szabad pályaválasztás. Egy bizottság döntött az elhelyezésről. Miután sem bíró, sem ügyész, sem közigazgatási jogász nem akartam lenni, s miután némi affinitást éreztem az elméleti kérdések iránt, naiv módon a karon szerettem volna maradni, mint eljárásjogász. Ez természetesen nem ment, viszont professzor úr azzal mentett meg – és ezt soha nem felejttem el – befogadott a tanszékére és legalább két gondtalan évet biztosított számomra. A két év elteltével már tovább nem tudott segíteni rajtam. 1954/55-ös tanévben ugyanis a „bizonytalan családi háttérű” fiatal oktatókat (hogy nagyon szépen fejezzem ki magamat) eltávolították a karról. A keletkezett hiányt úgy-

mond friss erővel pótolták. Az eltávolítottak száma 8 fő volt, a fiatal garnitúra majdnem teljes létszáma. Közülük már csak négyen élünk. Egy a Hágai Nemzetközi Bíróság bírójára, egy nyugalmazott megyei bírósági bírójára, és két egyetemi tanár. (Ebből is kitűnik: jó volt a szelekció.) Hogy a felfrissítés hogyan történt? Erről most nem érdemes beszélni. Hagyjuk a sérelmeket, nézzük a tanszékét.

Ahogy mondani szokták: a tanszéken családias légkör uralkodott. Tessenek elképzelni. A két tanszéknek három szobája volt. Két kicsi és egy nagyobb, középen. A két kisebb a két tanszékvezetőé, a középső nagyobb pedig három fiatal gyakornoké, majd 1953-tól tanársegédé. (A másik tanszékvezető Pólay professzor úr volt, sajnos már ő sem él.)

Bizony, ha nem voltak otthon (mármint a tanszéken) a

macskák, mi egerek igencsak cincogtunk. Még az ablaktöréssig fajuló szobafocizás is belefért az elmélyült kutatási munkánkba.

Ami a valódi kutató, oktató munkát illeti. Ismert tétel: a szülő legeredményesebben a saját magatartásával nevel. Professzor úr precíz, pontos, nagyon igényes, nagy munkabírási és jó időbeosztási kutató volt. Sok a jelző, de ilyen volt. Abban az időben nem volt számítógép, szövegszerkesztő, de még írógép se nagyon. A leíró munkát a gépirók egy külön szobában végezték el. Oda kellett leadni a kéziratot – a szó szoros értelmében. Volt ugyan a tanszéken egy kiöregedett Remington írógép, de többet volt rossz, mint jó. A professzor precizitására jellemző volt, hogy még a második leírás után is talált javítani valót a szövegben, különösen akkor, ha az én szövegemet javította. Számára elsődlegesen a tartalom volt a fontos, de a stílusra és a formára is sokat adott.

Alkatából adódóan is, nem volt magával ragadó érzelmekre is ható, lendületes előadó, de előadásai rendszerezettek, tárgyilagosak, világosak és a lényegre hangsúlyozók voltak. Olyan oktató, előadó volt, akinek az előadásai mondanivalójára, és nem a bravúros színpokáira kellett odafigyelni.

Sokat tanultam, de – sajnos – sokat nem tanultam meg tőle. Elsősorban nem tudtam elsajátítani a lényéből áradó kiegyensúlyozottságot, nyugalmat, amely a környezetére is kihatással volt. Soha nem hallottam kiabálni, soha nem láttam dühöngeni. Láttam azonban néha szomorúnak lenni.

Nem voltak főnöki allűrjei, de voltak jószívú atyai megnyilvánulásai. Ezek viszont felejtethetlenné váltak.

Huszonegyszeres ember lezser, sem pénzt, sem idejét nem osztja be jól. Ő még arra is vigyázott, hogy ne csúszszak el túlságosan. Nem lehet elfelejteni, hogy amikor ráért, szelíden ugyan, rávett a déli sétákra, ezeken nemcsak szakmai kérdésekről, de sok minden másról is beszélgettünk. Atyai korholással elérte – ugyan nem minden esetben – hogy ebédjegyet vegyek, s kísérem el ebédelni.

Utolsóként még egy, de a lényegre megmutató élményemet legyen szabad elmondanom. Említettem már, hogy

huszonegynéhány éves ember lezser, és most azt is hozzáteszem: elsősorban nem ruhára vagy cipőre költi el az amúgy sem sok fizetését. Egyik sétánk alkalmával professzor úr megáll a Bajcsy-Zsilinszky utcai bizományi áruház előtt és azt mondja: itt most nagyon olcsó, de jó minőségű cipőket lehet venni. Gyere, nézzük meg. Mire én magamban: szentisten, itt baj lesz, én cipővásárlást nem ütemeztem be, bár szemmel láthatólag a cipőm – enyhén szólva – nem volt a legjobb állapotban. Mondanom sem kell, találtunk aránylag olcsó és jó cipőt. Fel kellett próbálnom. Már akkor tudtam, itt nagy szűgyen is ér, mivel a zoknim is lukas volt. Persze, hogy észre vette a lukas zoknimat. Én meg majd elsüllyedtem szégyenemben, de neki szeme sem rebbent, majd közölte, akkor most zoknit is veszünk.

Tudom, talán említésre sem méltó kis epizód volt, amit most elmondtam, azt is tudom, hogy azóta 50 év telt el, és más a mai világ. De most is bennem van a megválaszolatlan kérdés: létezik-e még ilyen atyai gondoskodás valahol a világban. Úgy tűnik, az utóbbi évtizedekben nem találok ilyennel.

Ahogy említettem, 1954 őszén – a professzor úr mentőakciói ellenére is – el kellett hagynom a kart. Bő két év elteltével neki is, de ez már egy másik, az enyémmel össze nem hasonlítható, mélységesen tragikus történet. A két év alatt társszerzőségben további jegyzete és tanulmányai jelentek meg. Megválasztották dékánhelyettesnek. Még volt lehetősége a fiatalok oldalára állva, a fiatalok érdekében, a jobb kor születésének reményében munkálkodni. Aztán, mindennek vége.

Annak ellenére, hogy megfogadtam: többé a lábamat sem teszem be a karra, visszamentem azzal a rádöbbenéssel és gyakorlati tapasztalattal, hogy még mindig jobb az oktatás és elmélet, mint a való világ. Idestova összesen már 46 éve az első tanszékvezetőm, Perbíró professzor úr által vezetett, azóta többszörösen jogutód tanszéken igyekszem szellemében korrekten oktatni és dolgozni.

A megvalósított szakmai álmom

A rövid visszaemlékezésem végéhez érttem. Már elmúlt 80 éves, amikor szellemi és fizikai erejének teljes birtokában a karon ismét beszélgethettünk az oktatásról, régi kutatási területeiről és a megélhetését is biztosító legmagasabb szintű speciális pénzügyi szakképzettségének gyakorlati hasznáról (hites könyvvizsgálói minősítéssel is rendelkezett, amit Magyarországon csak pár pénzügyi szakember birtokolhatott); amikor is lehetőségem volt beszámolni a tanszék sorsáról.

Amikor kronológiai sorrendben elmondtam, hogy hová jutottunk és még hová szeretnénk eljutni, vagyis:

– első lépésben sikerült kiemelni a földjogot a mezőgazdasági jogból. Földjogból önálló kollégium lett. (A professzor egyik témája volt a földtulajdoni és földhasználati viszonyok szabályozásának elemzése.)

– második lépésben megszüntettük a mezőgazdasági termelőszövetkezeti jogot, helyette – szintén főkéllégiumi szinten – szövetkezeti jogot kezdtünk oktatni. (Másik témája, amelyik még ma is slágertéma: a gazdasági, a személyes közreműködés, és a munkaviszony a szövetkezetekben és gazdasági társaságokban.)

– a harmadik lépés a környezetvédelmi jog oktatásának megszervezése volt (Ma már a környezetvédelmi jog is főkéllégium.)

– a negyedik lépés az agrárjognak mint fő- vagy önálló kollégiumnak a létrehozása lenne, és megjegyeztem: de még így is maradnak fehér foltok az oktatásban, pl. az ingatlanjog vagy a nem gazdasági társaságokként működő gazdálkodó szervezetek joga. Csak annyit mondott: mindent megtettetek, amire lehetőségetek volt.

Megkérdeztem: egyetért-e az agrárjognak, mint a rendszerváltás után oktatandó tárgynak (stúdiumnak) az elnevezésével azzal az indokkal, hogy Közép-Európában még hosszú ideig szükség van az agrárágazat komplex szabályozásának összefoglalására, bemutatására és elemzésére. A professzor úr válasza ez volt: régóta dédelgetett elképzelésemet valósítjátok meg. Sikerült megvalósítanunk 1995-ben. A tanszék elnevezése Agrárjogi és Környezetvédelmi Jogi Tanszék, az agrárjog önálló főkéllégium lett.

Perbíró professzor urat érdemtelenül nagyon későn rehabilitálták, kapott ugyan kitüntetések, odaítélték számára a Professzor Emeritus címet, emléktábla a Karon elhelyezett emléktábla örzi; lehet, nagyon elfogult vagyok, de oktatói, tudományos, emberi nagyságának nagyrabecsülését elsősorban mégis szelleme továbbélésének ápolása, elképzeléseinek megvalósítása biztosíthatja. És ez rajtunk múlik.

Veres József

Tollhegy

Az ember minden megnyilatkozásával önmagát is minősíti!

*

Nem az euró tesz európaivá, hanem a műveltség!

*

Akkor értünk valamit igazán, ha másokkal is meg tudjuk értetni.

*

Az emberek gyakorta megfélemlenek ama intelemről: Mielőtt fejest ugrasz, nézd meg, van-e víz a medencében!

*

A türelem tuskét terem.

*

Nagy veszteségek nyomán korábban jelentéktelennek tartott dolgok értéke is megnövekedhet.

*

Nebéz olyanokkal vitázni, akik megszokták, hogy hivatalból csak nekik lehet igazuk.

*

Ne a mások hibáira mutogassunk: a magunk érdemeit mutassuk fel!

*

A történelmet a jövő írja; ez biztatóan bangzik. De sajnos nem kis részben a jelenben megfogalmazott hazugságok alapján.

*

Az utazás varázsát két dolog növeli: a távolság, és az, hogy otthon majd mesélhetsz róla.

*

Az olajforrásokból veszély fakad - remélhetőleg a mi hévíz- és gyógyvízforrásaink veszélytelenebbek!

*

A mellébeszélés is válasz: a vád jogosságának beismerése.

*

A macska őszinte állat: nem bivatkozik a kutyától kapott pofonokra, amikor egerekre vadászik...

*

A vereség még nem végleges állapot. A halál az.

*

Ha már győzni nem tud a csapat, akkor legalább veszíteni tudjon!

*

A sajtószabadságról csak annyit: szabadna ma is olyan színvonalon írni, mint egykor Mikszáth, Móra, Kosztolányi, Márai...

*

Kutatnak a földön-kivüli intelligens lények után. Értetők, a kiszámíthatatlan földieket már név szerint ismerik...

*

Az igazán szerelmes férfi türelmes pedagógus.

*

A jóindulatot nem kell magyarázni - a rosszindulatot meg bajos.

*

Hogy lesz-e Iraknak atombombája: az kérdés - de hogy olaja van: az tény!

*

Az óvatos stratégiának a kiszámíthatatlant is számításba kell vennie!

*

A csótlás súlyos hiba; főleg, ha csak egy irányba néz, akít ez a baj sújt.

*

Adni vagy elfogadni: melyikhez kell több bizalom?

*

Egyre ritkább a házasságtörés, olvasom; hát persze, egyre kevesebb a törnívaló.

*

Az ember, a homo sapiens individuum. Ez pedig a

mindenkor, mindenféle diktatúrák számára kényelmetlen, sőt veszélyes.

*

A múlt vizsgálata megtanít a műveltség és a barátság megkülönböztetésére. Sajnos, a jelené is.

*

Találkoztam egy valamikori évfolyamtársammal. Lelkesen üdvözöltük egymást, bár nem voltunk pusztipajtások. Egymást üdvözöltük? Nem ifjúkorunk emlékét?

*

Addig kell abbahagyni, amíg van mit!

*

Elrontja a másik örömét, aki nem „tudja” kimutatni a magáét.

*

A besúgó bűnös! - És a besúgókra épülő politikai rendszer!

*

A kutyát azért is szeretjük, mert kimutatja, hogy szüksége van ránk.

*

Szomorú, ha egy embercsoportnak alapvető jellemvonása az embérelenség!

*

Változatlan véleményem, hogy a legnagyobb, legértékesebb pedagógiai teljesítmény: a kisgyerekeket megtanítani írni-olvasni!

*

A krimikben sohasem sikerül minden bűnjelet, áruló nyomot eltüntetni. A valóságban csak szervezettség kérdése...

*

„Mit mond majd az utókor...”: demokratikus vagy diktatórikus szervezet volt az ENSZ?!

*

Ha elásod, nem használok.

*

Neki ugyan nem kell, de másoknak nem adja.

*

A Szovjetunióban anno a „világ csendőre“-ként emlegették az USA-t. Pedig különben szoktak gorombán is fogalmazni...

*

A legbiztosabban akkor nem vezet eredményre egy eljárás, ha elkezdni se akarják.

*

Lányom! Ha jó érzés volt, ne titkold!

*

Csak olyan emberrel van értelme beszélgetni, akivel olyan őszinte lehetsz, mint önmagaddal.

*

A legnagyobb gorombasággal se lehetne lesújtóbb véleményt mondani, mint elnéző vállvonogatással: „Hát a politika már csak ilyen!”

*

A bajnoknok aktképe főleg azokat a hölgyeket ingerli, akiknek a fotóját egyetlen magazin sem közölné.

*

Csonkán idézni egy szöveget, nyilatkozatot éppen olyan becstelenség, mint elferdíteni vagy megtoldani.

*

A hangrögzítés technikájának „hátránya”, hogy leleplezheti a hazudozást.

*

Hízalgő véleményt hallottam a minap egy politikus hölgyről: „Nem is olyan csúnya, mint amilyen ronda!”

*

A legtöbb átszervezés többbe kerül, mint amennyit megér.

*

A dicséretnél megbocsátható, ha valaki elveti a sulykot, - szidalmazni mértékletesebben illenék!

*

Nem a mások, hanem a magad tettei alapján fognak megítélni!

Maróti Egon

U T A S Í T Á S

az Egészségre ügyelő

HIVATALOKNAK

nem különben

a' Pestis - mentő (Contumacia) - Intézeteknél felügyelő

Személyeknek számára

hogy

a' Cs. Kir. Austriai Tartományoknak határai

Cs. Orosz Birodalomban dühösködő

Járvány - Epe - Kórságnak

(Cholera morbus)

berontása elől bátorságba tétessenek

és beronthatása esetében

elterjedése meggátoltasson.

A' legfőbb Parancsolat' következésébe szerkeztetett.

S z e g e d e n ,

nyomtatott Grün Orbán Örökösei' betűivel.

1 8 3 1 .

Légből kapott képek

Enyedi Zoltán fotósorozata - 3.

HU ISSN 0239-1384

03003

9 770239 138003

Fotó: Enyedi Zoltán

Borító grafika és előkészítés:

Nyomdamester RoProStudio